МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

На правах рукопису

ЄМЧУРА НАТАЛІЯ РОМАНІВНА

УДК 811.162.3’276.6:3’373.43’’19/20’’

НЕОЛОГІЗАЦІЯ ЧЕСЬКОЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТЬ

Спеціальність 10.02.03 – слов’янські мови

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник
Лобур Надія Володимирівна
кандидат філологічних наук, доцент

ЛЬВІВ – 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....4

ВСТУП 5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У СЛОВ'ЯНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ 11

1.1. Типологія неологізаційних процесів 11

1.2. З історії дослідження неологізмів 20

1.2.1. Неологічна традиція в чеському мовознавстві 21

1.2.1.1. Головні напрями вивчення неологізмів у чеській мові 21

1.2.1.2. Розвиток чеської неографії: ретроспектива та сучасний стан. 28

1.3. Теоретичні засади визначення неологізмів.....36

1.4. Методологія дослідження інноваційної лексики 46

Висновки до розділу 1 52

РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЧЕСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СФЕРИ.....54

2.1. Інноваційні процеси в чеській суспільно-політичній лексиці 54

2.2. Тематична класифікація суспільно-політичних неологізмів у чеській мові .61

Висновки до розділу 2 81

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ЧЕСЬКИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ 83

3.1. Словотвірні інновації як різновид суспільно-політичних неологізмів 83

3.1.1. Творення нових іменників 84

3.1.2. Творення прикметникових інновацій.....105

3.1.3. Дієслова-неологізми 108

3.1.4. Прислівникові новотвори 110

3.1.5. Словотвірний потенціал твірних основ.....111
3.2. Семантичні модифікації в чеській суспільно-політичній лексиці.....114
3.2.1. Особливості неосемантичних процесів у чеській мові. 114
3.2.2. Утворення неологізмів унаслідок перенесення значення та семантичного зсуву. 116
Висновки до розділу 3 127
РОЗДІЛ 4. ФУНКЦІОНУВАННЯ НОВИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ЛЕКСЕМ У СУЧАСНІЙ ЧЕСЬКІЙ МОВІ 130
4.1. Неологізми суспільно-політичної сфери в мові чеських мас-медій.....130
4.2. Функціональна переоцінка суспільно-політичної лексики 139
4.3. Суспільно-політичні неологізми в Чеському національному корпусі 148
Висновки до розділу 4 160
ВИСНОВКИ 163
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....170
ДОДАТКИ 200

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

NASCS – Nový akademický slovník cizích slov

PSJČ – Příruční slovník jazyka českého

SN 1 – Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 1

SN 2 – Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 2

SSČ – Slovník spisovné češtiny

SSJČ – Slovník spisovného jazyka českého

BL – Britské listy

DB – Deníky Bohemia

DM – Deníky Moravia

HN – Hospodářské noviny

LN – Lidové noviny

MF Dnes – Mladá fronta Dnes

PK – Plzeňský kraj

PL – Parlamentní listy

TT – Technický týdeník

ČNK – Český národní korpus

ВСТУП

Динамічні процеси в чеській лексиці впродовж останнього десятиріччя XX – початку XXI століть засвідчують її тісний зв'язок з новими реаліями та потребами суспільства. Стрімке оновлення лексичного складу на межі століть зумовило актуалізацію проблем, пов'язаних з аналізом інноваційних процесів у лексико-семантичній системі мови.

Серед основних процесів, які зумовлюють розвиток чеської лексики, важливе місце належить неологізації, що виявляється в появі нових слів, словосполучень, нових значень, актуалізації та функціональній переоцінці лексичних одиниць, які вже давно існують у мові. Динаміка словникового складу сучасної чеської мови, кількісні та якісні зміни в її лексико-семантичній системі зумовлені передусім суспільно-політичними зрушеннями, змінами соціально-економічної організації суспільства після Оксамитової революції 1989 року, розпадом Чехословаччини, демократизацією суспільного життя, вступом Чехії до Європейського Союзу, її членством в інших міжнародних організаціях, глобалізаційними та інтеграційними процесами в сучасному світі.

У зв'язку з інтенсивним поповненням чеської лексики неологізмами в 90-х роках XX – на початку XXI століть, сучасні чеські лінгвісти виявляють значний інтерес до аналізу неологізмів саме цього періоду. Окремі аспекти оновлення чеського лексикону розглянуто в працях Й. Філіпца [162], З. Сохової [260], Р. Брабцової [141], А. Ранґелової [246; 248], Н. Савицького [254], Ї. Ґазди [165], О. Мартінцової [214], Ї. Мравінацової [221], Л. Яновця [182], П. Міттера [217], Е. Лотка [203] та ін. Активні лексико-семантичні процеси та зміни в чеській мові були предметом вивчення українських лінгвістів Л. І. Даниленко [30], О. О. Мороз [78], Б. М. Ажнюка [2], О. О. Ващенко [17], В. Є. Федонюк [122; 123] тощо. Незважаючи на високий рівень зацікавлення мовознавців проблемами збагачення словникового складу чеської мови, зокрема лексико-семантичними інноваціями, в сучасній українській богемістиці не вистачає праць, які б з'ясовували

неологізаційні процеси кінця XX – початку XXI століть в чеській суспільно-політичній лексиці.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю доглибного розгляду неологізації чеської суспільно-політичної лексики з метою визначення семантичних, словотвірних та функціонально-прагматичних особливостей суспільно-політичних неологізмів. З огляду на те, що саме лексика на позначення суспільно-політичних понять є найактивнішою складовою частиною чеського словника, що синхронно реагує на трансформації в суспільстві, дослідження дасть змогу відобразити динаміку розвитку чеської лексики на межі XX–XXI століть загалом та виокремити найважливіші тенденції в цьому процесі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в межах науково-дослідної теми кафедри слов'янської філології Львівського національного університету імені Івана Франка «Актуальні проблеми сучасної славістики в парадигмі гуманітарних наук» (номер д/р 0115U003728). Тему дисертації затверджено на засіданні бюро Наукової ради «Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності» НАН України (протокол № 4 від 15 жовтня 2013 р.).

Метою роботи є дослідження процесу неологізації суспільно-політичної лексики в чеській мові кінця XX – початку XXI століть та аналіз структурно-семантичних, функціональних та прагматичних особливостей неологізмів суспільно-політичної сфери.

Мета роботи передбачає вирішення таких **завдань**:

1) визначити типологію неологізаційних процесів на основі різних трактувань поняття «неологізм»;

2) окреслити основні підходи до визначення лінгвістичного статусу неологізму та встановити критерії зарахування лексичних одиниць до цієї категорії;

3) дослідити вплив екстралінгвальних чинників на інноваційні процеси в суспільно-політичній лексиці сучасної чеської мови;

4) визначити склад та тематичні межі нової суспільно-політичної лексики;

5) розглянути процес збагачення лексики словотвірними інноваціями та визначити основні способи творення суспільно-політичних неологізмів;

6) проаналізувати найпродуктивніші типи трансформацій у семантичній структурі чеської суспільно-політичної лексики;

7) визначити особливості функціонування суспільно-політичних неологізмів у мові чеських мас-медій;

8) з'ясувати основні причини функціональної переоцінки лексичних одиниць, виявити процеси актуалізації та конотативної переорієнтації суспільно-політичної лексики;

9) простежити процес засвоєння, особливості функціонування та здійснити кількісний аналіз вживання нової суспільно-політичної лексики в чеській мові на матеріалі національного корпусу сучасних текстів.

Об'єктом дослідження є неологізація як лінгвістичне явище, тісно пов'язане зі змінами в державно-політичному та культурному житті суспільства, з процесами демократизації, а також з новим трактуванням багатьох суспільно-політичних реалій.

Предметом дослідження є чеські неологізми, до яких зараховуємо нові лексичні одиниці, нові значення, відроджену лексику, оказіональні утворення і потенційні слова, запозичені слова та вислови з суспільно-політичної сфери, які з'явилися, розширили чи змінили сферу свого функціонування або конотативне забарвлення в 1989-2014 рр.

Джерельною базою дисертації став корпус лексико-семантичних інновацій суспільно-політичної сфери, який налічує 1931 одиницю. Добір нового фактичного матеріалу здійснено зі словників нових слів «Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 1» [289] та «Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 2» [290], створених колективом авторів під керівництвом О. Мартінцової, а також із текстів чеських засобів масової інформації кінця XX – початку XXI століть, зокрема з періодичних видань («Lidové noviny», «Mladá fronta Dnes», «Hospodářské noviny», «Právo», «Reflex», «Respekt», «Parlamentní listy», «Blesk», «Týden») та електронних ресурсів (інформаційних сайтів і порталів, інтернет-видань).

Частково використано матеріал з електронної бази даних лексико-семантичних інновацій Neomat [300] та письмових текстів Чеського національного корпусу [308; 318-321].

Методологія дослідження ґрунтується на підході до мови як явища, для якого характерними є певні закономірності структурної організації та яке перебуває в постійному розвитку. Тому, досліджуючи мовні одиниці, беручи до уваги їхній зв'язок з реаліями навколишньої дійсності й враховуючи особливості функціонування в різних контекстах, використовуємо передусім *структурний* і *комунікативно-прагматичний підходи*. *Методикою компонентного аналізу* послуговуємося для вивчення семантичної структури нових лексичних одиниць, зібраних *методом суцільної вибірки*, для зіставлення значення слів у лексикографічних працях різних років та дослідження семантичних змін актуалізованих лексем. Для аналізу словотвірної структури суспільно-політичних новотворів частково використано *методику безпосередніх складників*. *Комунікативно-прагматичний підхід* застосовуємо, досліджуючи прагматичний аспект лексичних одиниць та розкриваючи комунікативні потреби мовця. *Метод контекстуально-семантичного аналізу* дав змогу визначити через певне текстове оточення значення новотворів, інноваційні смисли та експресивне забарвлення лексем суспільно-політичної сфери. У роботі використано також *описовий метод* для аналізу, класифікації та систематизації чеських суспільно-політичних неологізмів, опису їхніх структурно-семантичних та функціональних особливостей; *метод порівняння* – для визначення найпродуктивніших способів творення аналізованих одиниць, зіставлення значень суспільно-політичних найменувань у лексикографічних працях різних періодів; елементи *кількісного аналізу* – для дослідження активності вживання неологізмів у мовній діяльності представників чеської етнокультурної спільноти.

Наукова новизна. У праці вперше в українській богемістиці відтворено динамічні процеси в суспільно-політичній лексиці чеської мови кінця XX – початку XXI століть; визначено найпродуктивніші способи творення суспільно-політичних неолексем та основні типи семантичних трансформацій; простежено

функціонування неолексем, зафіксованих у словнику «Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 1», у текстах Чеського національного корпусу та здійснено кількісний аналіз їхнього вживання; проаналізовано творення і функціонування нових найменувань, які є результатом мовотворчості відомих чеських політичних діячів. Поглиблено концепцію типології неологізаційних процесів, удосконалено підхід до розуміння основних причин та способів оновлення лексики суспільно-політичної сфери. Набули подальшого розвитку методологічні засади вивчення новотворів та методи їхнього дослідження.

Теоретичне значення роботи передусім у лінгвістичному осмисленні явища неологізації суспільно-політичної лексики сучасної чеської мови. Отримані результати сприяють поглибленому розумінню основних причин, шляхів і способів оновлення суспільно-політичної лексики та змін у лексико-семантичній системі чеської мови загалом. Важливими для сучасної лексикології, зокрема неології, , є подана типологія неологізаційних процесів та узагальнення підходів до визначення поняття «неологізм», а також аналіз основних напрямів вивчення проблематики неологізмів у чеському мовознавстві та здобутків чеської неографії. Крім цього, концепція наукової праці може слугувати основою для досліджень неологізації інших лексико-семантичних підсистем.

Практичне значення дисертації: зібраний фактичний матеріал, теоретичні узагальнення та отримані результати можуть бути використані в науково-дослідній сфері – як база для подальших досліджень та аналізу динаміки лексичної системи сучасної чеської мови, у навчальному процесі – у викладанні курсів лексикології чеської мови, культури мовлення, актуальних проблем чеського мовознавства. Корпус суспільно-політичної лексики може бути використаний у лексикографічній практиці під час укладання словників мовних інновацій.

Апробація результатів дослідження. Головні теоретичні положення роботи та практичні результати апробовано на науково-методичних семінарах та щорічних звітних конференціях кафедри слов’янської філології Львівського національного університету імені Івана Франка (2011, 2013–2015), а також на

таких міжнародних та всеукраїнських конференціях, колоквіумах: Міжнародний славістичний колоквіум (Львів, 2010; 2013; 2015), IX Всеукраїнська наукова конференція молодих філологів «VIVAT ACADEMIA» (Львів, 2011), Міжнародна аспірантська наукова конференція «Słowiańszczyzna dawniej i dziś – język, literatura, kultura» (Вроцлав, Польща, 2011; 2012), Міжнародна наукова конференція «Мова як світ світів: граматика і поетика текстових структур» (Київ, 2012), XIII Міжнародна зустріч молодих лінгвістів «Od slova k modelu jazyka» (Оломоуц, Чеська Республіка, 2012), Міжнародна наукова конференція до 170-річчя кафедри слов'янської філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, 2012), VI Міжнародна наукова конференція «Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах» (Дніпропетровськ, 2013).

Особистий внесок здобувача. Для дослідження автор відібрала найновіші джерела (корпуси, електронні бази даних, лексикографічні праці, публіцистику, друковані та електронні засоби масової інформації), вибрала та систематизувала лексико-семантичні інновації суспільно-політичної сфери. Значну частину суспільно-політичних неологізмів було проілюстровано цитатами з мас-медійних текстів та подано контексти вживання нових лексем та значень. Результати дослідження одержані самостійно.

Публікації. Основні положення дисертації викладені в 6 наукових статтях автора, з них 4 надруковано у фахових українських виданнях, 2 – у закордонних.

Структура дисертації. Кандидатська дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (323 позиції) та додатків. Повний обсяг роботи – 204 сторінки, із них 169 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У СЛОВ'ЯНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

1.1. Типологія неологізаційних процесів

Лексична система кожної мови формується впродовж багатьох віків, перебуває в безперервному русі, постійно оновлюється, збагачується та вдосконалюється. Однак, незважаючи на постійний розвиток, мова зберігає ознаки стабільності, завдяки чому виступає основним засобом комунікації між поколіннями, зумовлюючи можливість взаєморозуміння між носіями мови. Саме динамічні процеси є свідченнями сутності мови як живого організму, як єдності стабільного та змінного.

Динаміка словникового складу тісно пов'язана з трансформаційними мовними процесами та тенденціями, які часто взаємодоповнюють один одного, але можуть перебувати в антонімічних зв'язках. До мовних процесів та тенденцій зараховують інтелектуалізацію, демократизацію, інтернаціоналізацію, націоналізацію, термінологізацію, детермінологізацію, неологізацію, архаїзацію, пасивізацію, актуалізацію, які відбуваються як на словотвірному, так і на лексичному або семантичному рівнях.

Питання мовної еволюції завжди цікавили лінгвістів. Необхідність враховувати динамічний аспект в описі лексичного складу мови певного часового періоду висунули ще автори Тез Празького лінгвістичного гуртка в 1929 році [276]. Стрімкий характер процесу оновлення лексичного складу на межі століть зумовив актуалізацію проблем, пов'язаних з аналізом інноваційних процесів та синхронною динамікою різних мов [10; 37; 38; 14; 74; 108; 127; 49; 97; 47; 102; 27; 117; 185; 213; 176; 254; 165; 236; 246; 196; 203].

Активізація дослідження інновацій сприяла виокремленню нової лінгвістичної науки – неології, яка займається вивченням змін у лексико-

семантичній та словотвірній системах мови. Саме тому мовознавці говорять про словотвірну, семантичну та фразеологічну неології. У різних країнах світу впродовж останніх десятиліть були створені центри дослідження неології, завданням яких є фіксація та тлумачення нових лексичних одиниць та значень. На сьогодні результатом діяльності таких центрів є електронні бази даних неологічного матеріалу англійської (World Spy, The Rice University Neologisms Database, The International Dictionary of Neologisms), німецької (OWID – Online-Wortschatz-Infromationssystem Deutsch), чеської (Databáze excepčního materiálu Neomat) та інших мов. Однак основна увага мовознавців до нової динамічної частини словникового складу знайшла своє вираження в лексикографічному описі неологізмів, тобто укладанні словників нових слів. Іноземні дослідження словників неологізмів показують, що приблизно 60 % нових лексичних одиниць входять до складу загальних тлумачних словників [290, с. 14].

У сучасній лінгвістиці неологізацію можна розглядати як загальну тенденцію, універсальний процес, який більшою чи меншою мірою властивий усім світовим мовам. Бурхливий процес неологізації виявляється в появі нових слів, словосполучень, нових значень, актуалізації та функціональній переоцінці лексичних одиниць, які вже давно існують у мові. Лексична система мови поповнюється новими мовними елементами, неологізмами, виникнення яких зумовлено впливом зовнішніх та внутрішніх чинників мовного розвитку. Різноманітність нового матеріалу викликала необхідність типологізації неологізаційних процесів загалом та класифікації неологізмів зокрема.

У лінгвістичній літературі для позначення процесів, пов’язаних з виникненням неологізмів, використовують такі терміни: *інноваційні процеси / inovační procesy* [74; 45; 199; 229], *неологізаційні процеси / neologizační procesy* [213]. У чеському мовознавстві також натрапляємо на термін *neologické procesy* [215], а процеси, пов’язані із появою семантичних неологізмів, називають *neosémantizační procesy* [246].

Дослідження інноваційних процесів ґрунтуються на різних принципах і зумовлені різними підходами мовознавців до проблеми неологізму та

виокремлення його диференційних ознак. Під неологізаційними розуміємо процеси, які «продукують неологізм як нову комбінацію старих структурних елементів або є семантичною модифікацією вже наявної структури» [178, с. 254]. У результаті неологізації утворюються лексеми, які називають новий денотат або є лише новим сигніфікатом, що співвідносить слово з раніше відомим поняттям.

У центрі уваги науковців перебувають питання зв'язку між початком самого неологізаційного процесу, зовнішніми обставинами його виникнення та результатом, тобто появою неологізму. Лінгвісти також звертаються до проблеми залежності неологізації від контексту, ситуації, функціональної сфери, від суспільних комунікативних чинників та індивідуальних потреб мовця в номінації певних предметів, явищ чи процесів. Враховуючи зазначені особливості та підходи до вивчення неологізаційних процесів, можемо визначити їхню типологію.

Побудова типології неологізаційних процесів, без сумніву, залежить від з'ясування сутності неологізму. Відмінності у визначенні та систематизації неологізмів залежать від того, який аспект враховувати в аналізі інновацій. Значна частина досліджень у галузі неології [37; 74; 108; 93] ґрунтується на типології неологізаційних процесів **з погляду появи нових найменувань**. Так, класифікуючи новотвори відповідно до способу їх виникнення, французький лінгвіст Л. Гільбер у монографії «La creativité lexicale» (1975) неологічний матеріал розділяє на чотири групи:

1) фонологічні;
2) семантичні;
3) запозичені;
4) синтагматичні [168].

Аналогічно підходить до класифікації інновацій дослідниця української неології Д. Мазурик, враховуючи не тільки характер творення, але й спосіб входження нових одиниць. На цій підставі вона виокремлює власне новотвори (лексичні та семантичні неологізми) і неологізми-входження (внутрішні та зовнішні) [74]. Ж. Колоїз вважає, що «неологізми доцільно було б

диференціювати на лексичні, семантичні, фразеологічні, граматичні тощо» [51, с. 81]. У нашому дослідженні використовуємо класифікацію чеського мовознавця П. Гаусера, який розрізняє словотвірні *(slovotvorné)*, семантичні *(sémantické)*, фразеологічні *(frazeologické)* неологізми та нові словосполуки *(souslovné neologismy)* [170, с. 46–47].

У ході словотвірної деривації в мові з'являються неологізми, утворені на основі наявних словотвірних моделей на базі питомої лексики та в процесі словотвірної адаптації запозичених слів. Найпоширенішими способами творення суспільно-політичних новотворів чеської мови є афіксація (*antielita, denuklearizace, prohavlovsky, atlantista, balkanizace, klausovat*), складання (*brnocentrismus, skoroevropan, etnokracie*), абревіація (*AU, ČHNJ, ODS*) [1].

Без сумніву, оновлення лексичної системи сучасної чеської мови, як і інших мов, відбувається шляхом творення нових слів та словосполучень. Однак динамічні процеси в мовному лексиконі полягають не лише в кількісних перетвореннях. Динаміка мовної системи підтримується завдяки модифікаціям семантичного обсягу слова, міграційним процесам між ядерними та периферійними елементами, актуалізацією та пасивізацією лексичних одиниць. Результатом лексико-семантичного способу словотворення, неосемантичних процесів, зміни конотативного забарвлення та сфери функціонування є семантичні інновації. Нові значення виникають на основі метафоричного (*duhový, jednobarevnost, pendler*) та метонімічного (*osmička, platforma, sedmadvacítka*) перенесення значення, розширення (*amnestie, prosvěcování, reanimace*), звуження (*evropský, konzervativní, poevropštění*) та оновлення (*hejtman, lustrace, primator*) значення [2]. Нові значення формуються унаслідок самостійного семантичного розвитку в національній мові і під впливом інших мов. Наприклад, до нових найменувань, утворених за зразком іншомовних словосполучень, у чеській мові належать вислови *Modrý banán* (англ. *Blue banana*), *Žlutý banán* (англ. *Golden banana*), *Středoevropský bumerang* (англ. *Central European Boomerang*), *Evropský sluneční pás* (англ. *European Sunbelt*), *Evropský pentagon* (англ. *European pentagon*),

[1] Детальніше про способи творення нових слів у чеській мові див. у пункті 3.1 цієї праці.
[2] Формування нових значень розглянуто детальніше в пункті 3.2 цієї праці.

що позначають європейські макрорегіони, агломерації, для яких характерними є високий рівень економічного розвитку, концентрація промислових потужностей та значна кількість населення.

Одним із результатів активних процесів неологізації є утворення, запозичення або калькування нових словосполучень *(koaliční smlouva, malé volby, měkké peníze, občanský demokrat, zemanovská viróza, reformní komunizmus, registrované partnerství, pozitivní diskriminace, solární baron, uranový boháč, politická turistika)* та фразеологічних одиниць *(bez kravat, čistit špinavé peníze, jít do kytek, přibouchnout něčemu dveře, obléknout (něčí) dres, převlékání kabátů)*.

Ураховуючи спосіб входження в мову, розрізняємо два основні типи неологізаційних процесів. Перший тип містить такі інноваційні трансформації, унаслідок яких формуються нові номінації на власному мовному ґрунті, тобто питомі неологізми: *děkujemák, havlovka, maločešství, modropták, odista, odeesačka, pravdoláskař, rychlostudent, vajíčkiáda.* До другого типу належать процеси, у ході яких збагачення лексичного складу відбувається через запозичення *(decision maker, chairman, establishment/establišment, lídrovat/leaderovat, opinion leader)*. Мовознавці також розрізняють зовнішні запозичення, під якими розуміються іншомовні лексеми, засвоєні мовою-реципієнтом, та внутрішні запозичення, що є мовними одиницями, «… які проникають у літературну мову із (…) розмовної мови, просторіччя, діалектів, жаргонів та арго, із професійної лексики, різних галузей знань (терміносистем) тощо» [93, с. 48].

Досліджуючи появу лексико-семантичних інновацій, науковці зосереджують увагу також на зумовленості процесу номінації комунікативними, соціальними, психологічними чинниками, які значною мірою впливають на оновлення словникового складу. «Умови комунікації визначають характер комунікативних актів, а ті, своєю чергою, зумовлюють спосіб та хід процесу найменування та його результат» [205, с. 9]. Чеський мовознавець А. Єдлічка виокремлює два типи інноваційних процесів **на основі суспільних комунікативних чинників** [185]. До першого типу належать процеси, пов’язані з потребами номінації нових реалій у певних сферах комунікації, у функціональних

стилях. Наприклад, у зв'язку з політично-економічними трансформаціями та зі зміною вектору суспільного спрямування активізувалося творення слів з префіксом ***post-****: postbolševický, posthavlovský, postideologický, postkomunista, postsaddámovský, postsametový, postsarajevský, posttotalitní, postzemanovec*. До другого типу належать процеси, мотивовані комунікативною ситуацією конкретної мови. Унаслідок міжмовних контактів у структуру мови входять запозичені слова та вислови, нові словотворчі форманти, за допомогою яких утворюються нові лексичні одиниці. Характеризуючи інноваційні процеси в чеській мові, А. Єдлічка наводить приклад проникання слів зі словацької мови до чеської внаслідок мовних контактів. Варто зазначити, що на сьогодні результатом таких процесів у чеській мові є не тільки функціонування словакізмів [3], але й запозичень з інших мов (наприклад, *ombudsman* – зі шведської, *opinion maker* – з англійської, *acquis communautaire* – з французької, *jakuza* – з японської тощо). На думку мовознавця, причиною появи таких інновацій є не лише необхідність найменування нових понять. Доволі часто вони функціонують як варіанти, що трапляються тільки в певному стилі мови і мають обмежену сферу вживання. Цей факт свідчить про зв'язок між цією типологією (на основі суспільних комунікативних чинників) та типологією **з погляду функціонально-стильового забарвлення неологізмів**.

Більшість лексико-семантичних інновацій належить до певного стилю. У чеській лінгвістиці основними функціональними стилями прийнято вважати розмовний, науковий, публіцистичний, художній, адміністративний, есеїстичний, ораторський, епістолярний [179]. Новотвори виникають як елементи конкретної функціональної сфери, яким властиві характерні стильові ознаки та особливості.

[3] Наприклад, лексема *překabátit*, запозичена зі словацької мови (слов. prekabátiť), активно функціонує у чеській мові зі значенням «змінити переконання, погляди». З тим же значенням вживається фразеологізм *převléknout kabát*. «Kandidáti nebo členové KSČ *se překabátili* na modro či si pořídili stranickou knížku v jiné modní barvě» (MF Dnes, 13.11.2004).

У чеській мові неологізми яскраво репрезентовані в науковому, художньому[4], публіцистичному[5], розмовному стилях.

Унаслідок частого вживання, семантичних модифікацій чи індивідуальних впливів мовців неологізми можуть втратити початкову стилістичну належність та перейти до іншої функціональної сфери. Наочним прикладом цього явища може бути слово *eurozóna*, яке в словнику неологізмів *SN 2* [290, с. 117] подається з позначкою *odb.* (odborný – спеціальний, фаховий) «спец. Європейський економічний та монетарний союз». Однак під впливом екстралінгвальних чинників (актуальність поняття, підвищення інтересу суспільства до політичних питань, пов'язаних із ЄС, зростання частотності використання в мовній практиці та засобах масової інформації) змінюється стилістичний статус цього неологізму (від спеціальної, стилістично маркованої лексики до загальновживаної)[6].

Чеський лінгвіст Б. Гавранек виокремлює ще один аспект для побудови типології неологізаційних процесів. На його думку, нові лексико-семантичні одиниці утворюються двома шляхами: перший полягає у «використанні мовних елементів, які є звичними для певного способу вираження», другий – у такому використанні елементів, які «привертають увагу та сприймаються як незвичні» [171, с. 53]. Ураховуючи **зв'язок між формою нової номінації та зовнішніми чинниками**, що впливають на мовні процеси, беручи до уваги ситуацію, у якій виник новотвір, виділяють загальномовні та індивідуально-авторські, художні неологізми. О. Мартінцова наголошує, що типовими сферами, у яких реалізується потреба назвати нові поняття новою лексичною одиницею, утвореною за регулярними словотвірними моделями, є наукова та публіцистична сфери [215, с. 59]. Для художнього, есеїстичного та публіцистичного стилю характерним є процес пошуку нової «помітної» форми, яскравого експресивного вислову для

---

[4] Див., наприклад, Staněk V. Neologismy v díle Karla Čapka / Vladimír Staněk // Naše řeč. – 2000. – Roč. 83. – Č. 2. – S. 77–96.

[5] Див., наприклад, Svobodová D. Anglické výrazy v českém publicistickém tisku / Diana Svobodová // Naše řeč. –1996. – Roč. 79. – Č. 2. – S. 99–102.

[6] Проникнення до публіцистичного стилю можна спостерігати на матеріалі SYN2010 Чеського національного корпусу [320], у якому неологізм *eurozóna* вживається не тільки у фаховій літературі (наприклад, *Ekonomie v teorii a praxi, Mezinárodní a srovnávací právní revue, Ekonom*), але й у пресі («Lidové noviny», «Hospodářské noviny», «Respekt», «Mladá fronta DNES», «Reflex», «Deníky Moravia», «Týden» тощо). З 773 наявних вживань лексеми *eurozóna* у субкорпусі різножанрових текстів 2005–2009 рр. SYN2010 623 (81 %) слововживання зафіксовані у публіцистиці та 150 (19 %) у науковій літературі.

найменування чи перейменування тих чи інших предметів, понять і явищ навколишньої дійсності. Нову лексику переважно оказіонального характеру часто вживають автори в публіцистичному стилі для створення емоційно-експресивного ефекту *(komunistolog, křupikracie, malopolitika, modroptáčník, taképravičák)*.

З огляду на узуалізацію нових найменувань, на їх належність до мови чи мовлення мовознавці виділяють узуальні та неузуальні новотвори. Наведена класифікація тісно співвідноситься з проблемою визначення неологізмів (широке та вузьке трактування). У вузькому розумінні до неологізмів зараховують «слова, які стали узуальними зовсім недавно і протягом певного часу зберігають відтінок свіжості, новизни» [93, с. 27]. До неузуальних новотворів зараховують оказіоналізми *(okazionalismy)* або індивідуально-авторські *(individuálně avtorská slova)* та потенційні слова *(potenciální slova)*[7]. Досі ці терміни мають неоднозначне тлумачення і є предметом дискусій. **Оказіоналізм** трактують як «найменування, слово, яке виникає спонтанно в процесі творення тексту, переважно для одного конкретного використання, зумовленого контекстом» [209, с. 292]. На відміну від неологізмів, які прийняті мовцями та відтворюються в комунікативних актах, оказіоналізми – не закріплені узуально одиниці, диференційними ознаками яких, на думку російського мовознавця О. Г. Ликова, є належність до сфери мовлення, ненормативність, функціональна одноразовість, експресивність, індивідуальна належність тощо [71, с. 11]. Попри значну кількість характерних критеріїв для ідентифікації оказіоналізмів, усі дослідники цього типу новотворів називають належність до мовлення як одну із найважливіших ознак. Важливу роль у визначенні оказіоналізмів відіграє також дериваційний аспект. У словниковій статті Енциклопедичного словника чеської мови О. Мартінцова зауважує, що у вузькому розумінні оказіоналізми тлумачать як слова, утворені за непродуктивними словотвірними моделями [209, с. 292–293]. Зважаючи на словотвірний аспект, оказіоналізми протиставляють потенційним словам. Під **потенційними** розуміють «слова, які виникають майже парадигматично за дуже продуктивними словотвірними типами, або ті слова, які реалізують словотвірний

[7] У мовознавчій літературі на позначення неузуальних неологізмів використовують низку інших термінів. Див. Попова Т. В. Неология и неография современного русского языка / Т. В. Попова. – Москва, 2005. – С. 27.

потенціал твірного слова і доповнюють порожні місця в його словотвірній парадигмі (пор., від прикметника *ekologický* утворені слова *ekologicky, ekologičnost, ekologično*)» [209, с. 293]. Новотвори такого типу «потенційно вже існують у мові, і потрібен тільки зовнішній стимул, зумовлений мовленнєвою ситуацією, щоб вони були вжиті» [93, с. 39]. Словотвірну парадигму можемо доповнити іншими новотворами з кореневим *-ekolog-*: «V jiné situaci je ultrapravicová Národní fronta (FN), seskupení *ekologistů* (Zelení a Generace ekologie)» (MF Dnes, 15.03.1993); «... oba *ekologistické* proudy představují dohromady významnou politickou sílu» (LN, 21.12.1992); «… jak zastavit *ekologizaci* parku» (Reflex, č. 36/1999); «Ministerstvo požaduje od investora splnění devatenácti *ekologizačních* oprav» (MF Dnes, 14.05.1993); «*ekologismus* se liší od ekologie tím, že není vědou...» [290, с. 103]; «... poprvé zatopili v novém *ekologizovaném* kotli» (ČNK: DB, 07.05.2007); «Bylo poměrně dost času *ekologizovat*» (Právo, 22.05.1998); «Co to má znamenat, napadne nedůvěřivého našince, dennodenně masírovaného *ekologizujícími* médií?» (ČNK: TT, č. 24/2009); «… podařilo se *zekologizovat* spalovací kotle» [290, с. 548].

У нашій роботі ми послуговуємося терміном «неологізм» у широкому значенні, розуміючи під ним не лише загальновживані мовні одиниці, прийняті та закріплені узусом, а й індивідуальні, оказіональні утворення, для яких характерні новизна форми або значення.

Отже, можемо стверджувати, що серед різних процесів, які відбуваються в мовній системі, важливе місце займає неологізаційний. Неологізаційний процес – це комплекс взаємопов’язаних операцій, унаслідок яких формується нове слово, словосполука або виникає новезначення в різних комунікативних ситуаціях чи функціональних стилях. В основі процесу лежить творення, актуалізація, входження в мову або мовлення лексичних одиниць, найважливішою ознакою яких є новизна. Значна кількість підходів до типологізації неологізаційних процесів та систематизації нових найменувань свідчить про різні аспекти їхнього дослідження. Численні класифікації неологізмів дають можливість ґрунтовніше проаналізувати інноваційні процеси в лексиці сучасної чеської мови.

1.2. З історії дослідження неологізмів

Основним джерелом поповнення мови завжди була нова лексика, яка виникає в мові для номінації та переномінації певних предметів, понять та явищ навколишньої дійсності. На сьогодні проблема неологізмів актуалізована в численних лінгвістичних дослідженнях українських і зарубіжних учених. Неабиякий інтерес науковців до нових слів породжує слушні зауваження щодо «неологічного буму», який наприкінці XX – на початку XXI століть переживає більшість мов.

Увагу мовознавців привертають теоретичні та прикладні аспекти дослідження мовних інновацій. У центрі зацікавлень науковців перебувають питання сутності поняття «неологізм», його визначення та виявлення основних критеріїв для виділення неологізмів [51; 93; 205 та ін.]. Вирішення цих питань є важливим не лише в термінологічному плані, але й розв’язує практичну проблему зарахування окремих лексичних одиниць до неологізмів. Деякі дослідники зосереджують увагу на основних чинниках появи неологічної лексики, її джерелах та шляхах проникнення в мову [58; 201]. Вплив позамовних чинників на інноваційні процеси в словниковому складі стали об’єктом дослідження В. Д. Бялика [13], І. Боздєхової [138], Р. Брабцової [141] та ін. До науковців, що аналізують структурні та словотвірні особливості нових найменувань, належать О. А. Земська [41], С. А. Дроздова [31], С. С. Лук’яненко [67], І. Боздєхова [137], М. Зікова [282], П. Міттер [217]. Семантична неологія і неосемантичні процеси стали предметом дослідження В. В. Лопатіна [66], І. А. Самойлової [96], А. А. Залізняк [36], Н. П. Тропіної [119], Я. О. Конопацької [59], О. П. Єрмакової [33], О. В. Курасової [64], К. Хлупачової [178], А. Ранґелової [146]. Нові неузуальні лексичні одиниці у своїх працях розглядають О. Г. Ликов [71], Ж. В. Колоїз [50], О. Мартінцова [213], В. Станєк [266].

Дослідження неологізмів ґрунтуються на застосуванні різних методів та підходів. Мовознавці враховують синхронний та діахронний підходи, ономасіологічний, семасіологічний, лексикографічний та соціолінгвістичний аспекти у визначенні неологізмів. Згідно з ономасіологічним аспектом під

неологізмами розуміють нові найменування. У межах семасіологічного аспекту неологізмами вважаються нові слова, нові вислови та нові значення.

Нещодавно з'явилися дослідження, у яких розглянуто соціолінгвістичні аспекти дослідження нової лексики [39; 270]. Соціолінгвістичний підхід до вивчення неологічної лексики ґрунтується на соціальній зумовленості мовних явищ. У наукових розвідках широко досліджують інноваційні процеси в словниковому складі, які тісно пов'язані зі змінами в суспільстві, звертають увагу на функціонування неологізмів у різних комунікативних сферах. Ї. Ґазда підкреслює, що в чеській соціолінгвістиці, яка ґрунтується на традиціях Празької школи функціональної лінгвістики, увага зосереджується, насамперед, на динаміці взаємодії різновидів чеської мови. Чеські дослідники вивчають інноваційні процеси з погляду взаємопроникнення літературних та нелітературних елементів чеської мови. Екстралінгвальні чинники головно розглядаються в межах соціально-територіальних структур та специфічних мовних рис, які є спільними для них [29, с. 29]. Актуальними стають питання ставлення мовців до нових лексичних одиниць, їхньої оцінки, схвалення чи відкидання неологізмів.

Дослідження нової лексики також проводять у зіставному аспекті, переважно на матеріалі споріднених мов [55; 2; 199; 201; 229; 236].

Неологізм як результат творчої діяльності носія мови вивчають у межах психології та психіатрії [128; 242]. О. Мартінцова зазначає, що проблематика нових слів розглядається в працях, які описують розвиток мовлення, словотвірну креативність дітей та осіб із психічними розладами [213, с. 14].

1.2.1. Неологічна традиція в чеському мовознавстві

1.2.1.1. Головні напрями вивчення неологізмів у чеській мові. У чеській лінгвістичній науці чітко виокремилася тенденція до вивчення мови в динаміці. Дослідження процесів та змін у лексико-семантичній системі чеської мови залишається актуальним і важливим напрямом мовознавчих студій. Розвиток чеської неології як лінгвістичної науки пов'язаний з іменами таких мовознавців,

як О. Мартінцова [206; 207; 210; 211; 212; 213; 214; 215], Б. Поштолкова [260], М. Садлікова [250; 251], З. Сохова [260], Р. Шішкова [250], Ї. Свєтла [268], А. Ранґелова [244; 245; 246; 247], Н. Савицький [252; 253; 254; 255], Ї. Ґазда [165; 166; 167], М. Зікова [282; 283], З. Тіха [277], Ї. Мравінацова [221; 222], Л. Яновець [182; 183], П. Міттер [217; 219], З. Опавська [238], Е. Лотко [203] та інші.

Значна кількість статей, дисертаційних робіт, монографічних та лексикографічних праць засвідчує широке та багатоаспектне вивчення неологізмів у чеській лінгвістиці. Так, окремі слова, словосполуки та словотвірні типи проаналізовані в статтях з рубрики «Drobnosti» в журналі «Naše řeč». Часткова бібліографія чеських та іноземних публікацій з проблем неології є в збірнику «Neologie a neografie. Výběr z národních bibliografií» [226], який підготували працівники лексикографічно-термінологічного відділу Інституту чеської мови Академії наук Чеської Республіки.

Для подальшого повного огляду наукових досліджень у галузі неології розділимо неологічні праці на три групи.

До першої групи зараховуємо розвідки, які розглядають динамічні процеси та тенденції в чеській мові [186; 143]. Зміни в мові в окремі періоди її розвитку відображені в працях Б. Гавранка «Vývoj spisovného jazyka českého» [172] та Ф. Данеша «Vývoj češtiny v období socialismu» [151]. Чеські лінгвісти В. Шмілауер [274] та І. Нємец [225] у своїх дослідженнях висвітлюють питання появи нових слів у контексті змін у словниковому складі. Найновішим процесам у чеській мові присвячена розвідка Ф. Данеша та авторського колективу «Český jazyk na přelomu tisíciletí» [147].

Теоретичне і прикладне значення для розвитку неології мають праці, у яких аналізуються інноваційні процеси в лексиці як відображення змін у розвитку суспільства [185; 199]. Варто згадати розвідку «Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Český jazyk» [197], у якій один із розділів присвячений динаміці лексичної системи у зв’язку зі змінами чеського суспільства в XX столітті [161]. У цьому розділі описується розвиток чеської мови в період першої Чехословацької Республіки (1918–1938), Другої світової війни, післявоєнний період (1945–1969),

період «нормалізації» та поступового розпаду комуністичного режиму, а також чеська лексика після Оксамитової революції 1989 року.

Трансформаційні процеси, що відбуваються на різних мовних рівнях, неодноразово ставали предметом вивчення чеських науковців. Про актуальність цієї проблематики свідчить велика кількість статей у збірниках «Procesy innowacyjne v językach słowiańskich» [241], «Internacionalizmy v nové slovní zásobě» [181], «Współczesna komunikacja językowa. Najnowsze zmiany w leksyce i słowotwórstwie języków słowiańskich» [279]. У цих збірниках розглядають динамічні тенденції, зумовлені комунікативними потребами та умовами розвитку сучасної чеської мови та інших слов'янських мов. Дослідження еволюційних процесів у порівняльному аспекті спрямовані на аналіз словотвірних, семантичних та стилістичних особливостей інновацій споріднених мов. Наприклад, питанням розвитку чеської та болгарської мови присвячений збірник статей «Dynamika a inovace v češtině a bulharštině (90. letá 20. století)» [157] та «Inovační procesy v české a bulharské jazykové situaci (na materiálu jazyka médii)» [229]. Соціолінгвістичний, словотвірний та лексикографічний аспекти аналізу інновацій на матеріалі слов'янських мов розглянуті в колективній монографії «Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. 1. Słowotwórstwo / Nominacja» [194].

Другу групу публікацій становлять посібники та граматики чеської мови, окремі розділи яких присвячено неологізмам. Відомості про неологізми знаходимо в посібнику «Nauka o slovní zásobě» П. Гаусера [170], де розглядається проблема визначення неологізмів, їх виникнення та поширення, виділяються структурні та контекстові неологізми. Більшу увагу новим найменуванням приділено в праці «Česká lexikologie» [160]. До неологізмів її автори зараховують лексичні одиниці, які можна характеризувати як нові з погляду сучасних мовних норм. У праці виділяється ще один аспект у дослідженні неологізмів: їхня перспективність, тобто можливість увійти до загального вжитку, описуються основні причини та способи творення неологізмів. Від неологізмів у вузькому розумінні вчені відділяють:

1) неперспективні неологізми, які мають характер пропозицій або неприйнятих замін;

2) оказіональні найменування, авторські текстові слова та слова, які вживаються, наприклад, тільки в родинному колі;

3) етапні та модні найменування [160, с. 99].

Відносність поняття «неологізм» та усталеність новотворів розглядає Ф. Чермак у праці «Lexikon a sémantika» [144]. Автор зазначає, що під неологізмами треба розуміти усталені в мовній системі лексеми, які сприймаються як нові старшим поколінням, що вживає їх найменше [144, с. 220]. Мовознавець звертає увагу на нові лексеми з розмовної неофіційної мови, оновлені у вживанні архаїзми та зміни в семантиці слів, які вже існують у мові.

Важливе значення для вивчення неологізмів мають ґрунтовні праці М. Докуліла «Tvoření slov v češtině I» [154], І. Боздєхової «Tvoření slov skládáním» [137] та Ф. Чермака «Morfématika a slovotvorba češtiny» [145], які описують головні тенденції словотворення в сучасній чеській мові. Ці праці служать основою для дослідження нових лексичних одиниць зі словотвірного погляду.

Третя група містить публікації, у яких об’єктом лінгвістичного аналізу є неологізм. Історія вивчення нових найменувань має давні традиції в чеській науці. У 70-х роках XX століття зросла зацікавленість мовознавців питаннями неологізації лексичного складу. Дослідники зосереджують увагу на теоретичних засадах проблематики неологізмів, їхній типології та місці в лексичній системі [224; 267]. У зазначених статтях практичним матеріалом для аналізу слугують новотвори в працях Яна Гуса, Яна Амоса Коменського, Карла Гавлічка-Боровського.

Етапною і водночас першою ґрунтовною працею в галузі чеської неології стала монографія О. Мартінцової «Problematika neologismů v současné spisovné češtině» [213]. Дослідниця порушує теоретичні питання сутності неологізму, критеріїв його виділення, поділяє нові найменування на лексичні неологізми, оказіоналізми та потенційні слова. Неологізми розглянуто як лексичні одиниці, диференційною ознакою яких є новизна. Керуючись синхронним

ономасіологічним підходом, авторка аналізує нові найменування з соціолінгвістичного, генетичного та функціонального поглядів. Досліджуючи виникнення та функціонування новотворів у лексичному складі сучасної чеської мови, О. Мартінцова враховує вплив мовних та, значною мірою, позамовних чинників. Дослідниця зазначає, що поява нових найменувань мотивована сучасною мовною ситуацією та «складом активних користувачів літературної мови» [213, с. 145]. Розглядаючи неологізми з генетичного погляду, науковець виділяє три групи:

1) нові найменування, у яких новизна полягає в номінації нового змісту новою формою;

2) нові найменування, які визначаються тільки новизною змісту;

3) нові найменування, у яких використовується нова форма для відображення відомого змісту [213].

Монографія О. Мартінцової дала поштовх для розвитку чеської неології як науки, започаткувала цілу низку дослідницьких проектів. Науковці розробляють теоретико-методологічні засади для вивчення неологізмів, зосереджують увагу на соціальних та психологічних чинниках, що впливають на появу неологізмів, фіксують та аналізують нові лексичні одиниці та значення.

На початку 90-х років XX століття зацікавленість мовознавців неологізаційними процесами та змінами, що відбуваються в чеській мові, зросла. Активізація досліджень у галузі неології зумовлена оновленням чеського лексикону, що сталося, насамперед, під впливом суспільних зрушень та політичних змін після 1989 року. Чеські лінгвісти Р. Брабцова [141], Й. Філіпец [162], Е. Млезіва [220], Ф. Угер [278], В. Новак [213] досліджують проблеми впливу суспільно-політичних змін на появу нових лексичних одиниць та значень. Свідченням суспільної та мовної динаміки, на думку Й. Філіпца, є запозичені слова, неологізми, утворені з питомого мовного матеріалу, відроджені слова та вислови, зміни у вживанні слів, до яких належать метафори [164, с. 1]. Науковець розкриває зв’язок між деідеологізацією суспільного життя та інтерпретацією і оцінкою значень слів, їхнім тлумаченням у словниках.

Мовознавці звертаються до лексикографічного опрацювання неологізмів у сучасній чеській мові. Одним із найзначніших доробків у дослідженні інновацій є словники нового лексичного матеріалу «Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 1» [289] та «Nova slova v češtině. Slovník neologizmů 2» [290] [8].

Словники неологізмів є важливим джерелом для поповнення та оновлення реєстру тлумачних словників сучасних мов. Проблемі нових лексичних одиниць, їх лексикографічному опрацюванню та введенню до тлумачних словників присвячений збірник «Nová slovní zásoba ve výkladových slovnících» [230]. Автори також звертають увагу на стильову, часову та комунікативну характеристики лексичних одиниць у словниках. Ці характеристики можуть змінюватися під дією різних чинників.

Фактичний матеріал, зібраний під час роботи над словниками новотворів, проаналізований у збірнику «Neologizmy v dnešní češtině» [227], у якому з різних аспектів проаналізовано нові лексичні одиниці та нові значення. Об'єктами вивчення стали нові найменування осіб, абстрактні номінації, нові абревіатури, словосполуки та фразеологізми. Неологізми описано з погляду їх словотвірної структури, частиномовної належності. Не залишаються поза увагою авторів запозичення з інших мов, неосемантизми, які виникли внаслідок перенесення значення на основі семантичного зсуву або під іншомовним впливом. У передмові до збірника О. Мартінцова зазначає, що в аналізі неологізмів усі автори статей звертають увагу на те, у якій сфері комунікації з'являються чи вживаються нові лексичні одиниці, тобто враховують комунікативний аспект [227, с. 10].

Праці О. Мартінцової в галузі неології свідчать про широке коло зацікавлень дослідниці. Науковець досліджує актуальні проблеми неологізмів та неологізації, лексичні неологізми та оказіоналізми, фонетичні, морфологічні та словотвірні варіанти нової лексики, нові сленгові одиниці, нові відантропонімні утворення, лексикографічне опрацювання новотворів у слов'янській лінгвістиці.

Учення про неологізми розширив дослідник чеської, російської та української неології Н. Савицький. На думку вченого, існування неології

[8] Детальніше про розвиток чеської неографії див. у пункті 1.2.1.2 цієї праці.

засвідчує нерозривний зв'язок між синхронією та діахронією, мовознавством та соціологією, вивченням мови та суспільства [254, с. 3]. Н. Савицький характеризує неологізми з погляду співвідношень langue – parole, синхронія – діахронія, аналогія – аномалія, домінантний дискурс – трансгресивний дискурс. У своїх розвідках лінгвіст аналізує не тільки інновації, які утворилися на основі продуктивних словотвірних моделей, але й ті, які є виявом мовної креативності, каламбурні найменування (*прихватизатор, демокрад, нью-воришка, ай-кью, komanč, debilboard, bezva* та інші).

Проблемною сферою дослідження є запозичення іншомовних елементів, процеси їхньої адаптації та усталення в словниковому складі чеської мови. Мовознавці описують джерела та функціонування запозичень, їхні лексичні, граматичні особливості та місце в лексичній системі мови, аналізують сприйняття запозичень мовцями. Ставлення мовців до іншомовних елементів, питання доцільності процесу запозичення та проблеми мовного пуризму розглянуто в працях А. Тейнора [275], Г. П. Нещименко [228], Е. Лотка [202], Т. Дікінса [152], Д. Свободової [270].

Численні дослідження стосуються неологічних процесів, які відбуваються не тільки в чеській, але й в інших мовах, зокрема у російській [167; 196; 255], польській [199], болгарській [244], німецькій [188], французькій [268], італійській [243] та інших мовах.

В українській славістиці вивчення змін в лексико-семантичній системі чеської мови та дослідження окремих аспектів поповнення її словникового складу пов'язане з іменами Л. І. Даниленко [30], О. О. Мороз [78], Н. В. Пілецької [90], Б. М. Ажнюка [2], О. О. Ващенко [17], В. Є. Федонюк [122]. Увага українських лінгвістів переважно зосереджена на аналізі чесько-англійських мовних зв'язків та функціонуванні англіцизмів у сучасній чеській мові [90; 2; 17]. Структурним та семантичним особливостям суспільно-політичної лексики сучасної чеської мови, її динаміці присвячена дисертаційна робота О. О. Мороз [78]. У своїй праці дослідниця репрезентувала власну класифікацію суспільно-політичної лексики, виокремивши три ключові концепти «moc», «stát» та «společnost». Появу

суспільно-політичних неологізмів авторка розглядає в контексті динамічних процесів цієї сфери лексики, які, крім неологізації, виявляються в синонімічній деривації, метафоризації та зростанні частотності вживання суспільно-політичних лексем.

Вивчення лексичної динаміки в чеській мові має давню традицію в чеській лінгвістиці. Дослідження нових найменувань відображають багатоаспектність проблематики неологізмів, різноманітність лексичних змін та процесів, які відбуваються в сучасній чеській мові. Перехід від досліджень неологізмів у контексті змін у словниковому складі мови до аналізу окремих аспектів та лексикографічного опрацювання свідчить про активне та ґрунтовне вивчення неології в чеському мовознавстві.

1.2.1.2. Розвиток чеської неографії: ретроспектива та сучасний стан. Дослідження динаміки словникового складу полягає в синхронній фіксації нової лексики, аналізі нового лексичного матеріалу та інноваційних процесів з огляду на різні аспекти (ономасіологічний, словотвірний, функціонально-прагматичний тощо). Для сучасного стану досліджень в галузі неології характерним є перехід від вивчення окремих теоретичних питань, лексикологічного та семантичного розбору конкретних прикладів до систематичного лексикографічного опрацювання нової лексики. Саме лексикографічний опис нових найменувань є основним завданням неографії (неологічної лексикографії), яка сформувалася як окрема галузь лексикографії в 70-х роках XX століття.

У сучасній лексикографії неографи використовують кілька способів для відображення нової лексики. Лексико-семантичні інновації входять до нових видань тлумачних словників або виходять як додатки до раніше виданих словників. Іншою формою лексикографічної фіксації нових лексичних одиниць та значень є видання окремих словників нових слів, які є індикаторами лексичної динаміки. Завданням таких спеціальних словників є опис лексичних одиниць та значень, які з’явилися в мові або значно поширилися в сучасній комунікації протягом короткого періоду часу (наприклад, російські словники «Новое в русской лексике. Словарные материалы» виходять щороку) чи виникли впродовж

10–15 років, прикладом чого може бути «Речник на новите думи в българския език (от края на XX и първото десетилетие на XXI в.)» [89]. Словники іншомовних слів також фіксують нові запозичення з інших мов. Неологізація у сфері професійної лексики відображається в спеціальних термінологічних словниках, наприклад, «Výkladový slovník výpočetní techniky a komunikací» [173]. Інтенсивний розвиток комп'ютерних та інформаційних технологій дозволяє мовознавцям реалізувати ще один спосіб фіксації та систематизації найновішої лексики. Створюються електронні варіанти словників та бази даних нового матеріалу, що дає можливість швидко реагувати на зміни в мовній системі, постійно поповнювати словники та оптимально їх використовувати.

У чеському мовознавстві традиційною лексикографічною лінією є фіксація неологізмів у нових виданнях тлумачних словників. «Зазвичай, ідеться як про неологізми, у яких розширилася сфера функціонування або збільшилася частотність вживання, так і про нові лексичні одиниці, які відповідають лексичним нормам літературної мови» [212, с. 35]. Таким способом було доповнене друге видання «Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost» [257], до якого ввійшло 600 нових слів та слів з новими значеннями.

Зміни в лексичному складі чеської мови відображаються також у збільшенні кількості іншомовних слів та висловів, переважно англіцизмів. На інтенсивність процесу запозичення вказують доповнені видання словників іншомовних слів. Варто згадати «Slovník cizích slov» Л. Клімеша [191], який на сьогодні є сьомим виданням цієї праці. Як зазначає автор, до п'ятого видання словника були внесені слова, які з'явилися в чеському словниковому складі після 1989 року. Шосте видання було доповнене 380 новими словниковими статтями. «До сьомого видання ввійшли кілька сотень нових словникових статей, багато статей було доповнено та актуалізовано, деякі тлумачення з попереднього видання були повністю або частково перепрацьовані» [191, с. 7].

«Nový akademický slovník cizích slov» [232] виходить як розширене видання «Akademického slovníku cizích slov» [131; 132]. Новий словник різниться від попереднього приблизно двома тисячами нових слів та висловів з різних

тематичних галузей та стилістичних сфер. Крім спеціальної наукової літератури та періодики, вибірка нової запозиченої лексики робилася зі словників нових слів SN 1 [289], SN 2 [290] та бази даних SYN2000 Чеського національного корпусу [318].

Зміни в чеському суспільстві після подій 1989 року значною мірою вплинули на характер та інтенсивність неологізаційних процесів. Стрімкими темпами в чеській мові починають з'являтися нові слова та вислови. З. Сохова і Б. Поштолкова зауважують, що «в інформаційних системах чеської мови виникають порожні місця, які потрібно швидко заповнити» [261, с. 225]. Дослідниці пояснюють, що з'являється потреба не лише назвати поняття та реалії, які є специфічними для перехідного періоду в житті чеського суспільства, але й відродити ті лексичні одиниці, які існували раніше, проте з різних причин не використовувалися.

Я. Сломек звертає увагу на широку різноманітність нових номінацій: «між новотворами є, звичайно, як добрі, потрібні, правильні та винахідливі слова, так і неймовірні нісенітниці, огидні гібриди, зручні кальки та незграбні нібито жарти» [256, с. 8]. Це все, на думку автора, є результатом свободи слова, з якою пов'язані ліквідація інформаційної блокади, виникнення великої кількості нових періодичних видань, розширення радіо- та телетрансляцій, що є наслідком повалення комуністичного режиму. Процес оновлення лексичного складу, з одного боку, викликав необхідність фіксації, систематизації та опису новотворів, з іншого – тлумачення нових найменувань для широкої громадськості.

У кінці XX століття в чеській лексикографії відбувся перехід від фіксації неологізмів у словниках до розробки спеціальних словників неологізмів. Посиленню уваги чеських мовознавців до лексикографічного моделювання новотворів сприяє довга традиція дослідження інновацій у чеській лінгвістиці, активна діяльність у цей період іноземних неологів та неографів, не тільки російських [9], але й польських [10], болгарських [11], сербських[12]. Значний вплив,

[9] Наприклад, «Новое в русской лексике. Словарные материалы-77» [85], «Словарь новых слов русского языка (середина 50-х – середина 80-х гг.)» [100].
[10] Наприклад, двотомний словник неологізмів «Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 1972-1981» [234; 235].

безумовно, має нова суспільна ситуація, бурхлива соціо- та лінгводинаміка після 1989 року.

Появі першого словника мовних інновацій «Co v slovnících nenajdete. Novinky v současné slovní zásobě» [260] З. Сохової та Б. Поштолкової передував вихід кількох його частин у журналі «Naše řeč» [261; 262; 263; 264]. Загалом у фаховому журналі вийшло 7 частин цього неологічного словника. Словник охоплює увесь спектр нових лексичних одиниць, які «ввійшли до узусу або до свідомості користувачів, дуже зацікавлених у тому, що відбувається навколо них» [261, с. 226]. Уводячи слово до реєстру, автори керувалися показниками частоти вживання та ступенем прийняття новотвору мовцями. Зазначена лексикографічна праця вміщує не лише питомі і запозичені лексичні та семантичні неологізми, нові словосполуки, фразеологічні одиниці, але й вислови, відновлені у вживанні, які в попередніх словниках мали частотні, стилістичні чи хронологічні обмеження. Джерелом нового матеріалу була переважно публіцистика, укладачі частково користувалися також окремими художніми творами.

Великим здобутком чеської неографії та лексикографії загалом кінця XX – початку XXI ст. є словники мовних інновацій «Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 1» [289] та «Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 2» [290], створені колективом працівників Інституту чеської мови Академії наук Чеської Республіки під керівництвом О. Мартінцової. Словники неологізмів чеської мови є великими за обсягом ненормативними лексикографічними працями, які є корисними для мовної практики носіїв мови. Крім цього, словники стали цінним надбанням і для лінгвістичної теорії, оскільки в передмовах викладено основні теоретичні аспекти, якими керувалися укладачі у виборі нового лексичного матеріалу. На думку рецензента М. Комарека, словник має один «недолік»: його потрібно періодично оновлювати [193, с. 69]. Загалом словники отримали позитивні відгуки та рецензії експертів [139; 140; 142; 193; 218].

---

[11] Наприклад, словник Н. Антонова «Речник на нови и най-нови думи в българския език» [5], В. Бонджолової та А. Петкова «Речник на новите думи в съвременния български език» [11].
[12] Наприклад, друге видання словника «Novi rečnik novih reči» [149] та «Речник нових речи» [46].

Словник SN 1 містить близько 4600 словникових статей, що відповідає загальній тенденції неологічних словників вміщувати 3000–5000 словникових статей[13]. Цю лексикографічну працю можна зарахувати до класичних словників неологізмів, що фіксують нові слова та значення протягом 10-річного часового періоду (SN 1 охоплює лексичний матеріал 1985–1995 років). Автори керуються широким підходом до розуміння неологізму. У словнику є не лише нові лексичні одиниці, які закріпилися в узусі, але й слова, утворені або вжиті в певному контексті (оказіоналізми). До категорії нового автори зараховують також перехід лексичних одиниць із вузької професійної чи комунікативної до ширшої сфери вживання в мові. У словнику подано тлумачення однослівних та багатослівних номінацій, описуються нові значення (для їх позначення використовують спеціальний знак □). Щодо функціональної належності неологізмів, словник містить лексико-семантичні інновації з основних сфер комунікації (публіцистичної, професійної, адміністративної, художньої), з розмовної мови та зі сленгу.

Словник SN 2 описує динамічні тенденції та зміни в лексичному складі чеської мови протягом 1996–2002 рр. Друга частина є більшою за обсягом на 2500 одиниць і, як наголошують автори, фіксує нову лексику зі сфери розмовного мовлення, публіцистики, політики, маркетингу, реклами, сфери комп’ютерної техніки та сучасних інформаційних технологій [290, с. 13].

У процесі вибору словникових статей автори керувалися кількома критеріями:

- критерій поширення в сучасній комунікації;
- часовий критерій;
- критерій структурного типу неологізмів;
- поширення в узусі [290, с. 16].

У 2010 році словники нових слів в електронному вигляді стали частиною бази даних Databaze heslářů [301], яка, крім цих праць, містить словниковий

[13] Див. Rangelova A. Bulharské práce v oblasti neologie / Albena Rangelova // Časopis pro moderní filologii. – 1995. – Roč. 77. – Č. 2. – S. 114.

матеріал з таких джерел: «Příruční slovník jazyka českého», «Slovník spisovného jazyka českého», Heslář lexikálního standardu, «Slovník spisovné češtiny», Heslář neologického archivu Neomat, «Slovesa v praxi», «Slovník vazeb» та «Akademický slovník cizích slov» (Додаток А).

Як ми вже зазначали, сьогодні в багатьох країнах світу функціонують наукові центри, які займаються збором, вивченням та всебічним аналізом неологізмів. Дослідження та систематичне лексикографічне опрацювання словникового складу чеської мови здійснює Відділ сучасної лексикології та лексикографії при Інституті чеської мови Академії наук Чеської Республіки. З початку 90-х років XX ст. колектив лексикографів збирав та опрацьовував нові лексичні одиниці, унаслідок чого виникла електронна база даних Neomat [300]. На сьогодні вона містить 202 000 записів, з яких 132 237 оприлюднено на сайті www.neologismy.cz. Частина зібраного фактичного матеріалу стала основою для словників чеських неологізмів та збірника статей «Neologizmy v dnešní češtině» [227], однак значна кількість новотворів залишається непроаналізованою. База даних Neomat створена як впорядкована система для пошуку конкретного слова, словоформи або частини слова. Після виконання пошуку з’являється інформація про кількість знайдених записів, частиномовну належність слова, приклад вживання новотвору із зазначенням джерела. Частина електронної бази даних, яка є доступною для загального використання, містить новий матеріал, зібраний із літератури різних функціональних стилів (переважно з періодики) 1980–2000 років (Додаток Б).

Користувачам також надається можливість розширеного пошуку, яка передбачає пошук за морфологічними ознаками (частина мови, рід, число, вид), за джерелом та роком вживання. Як приклад наведемо пошук дієслів доконаного виду, які з’явилися в газеті «Hospodářské noviny» в 2000 році (рис. 1).

У статтях бази даних Neomat не подано тлумачення нових слів, однак контекст уживання лексичної одиниці відображає її нову лексичну або синтаксичну сполучуваність, що дозволяє сформувати дефініцію слова.

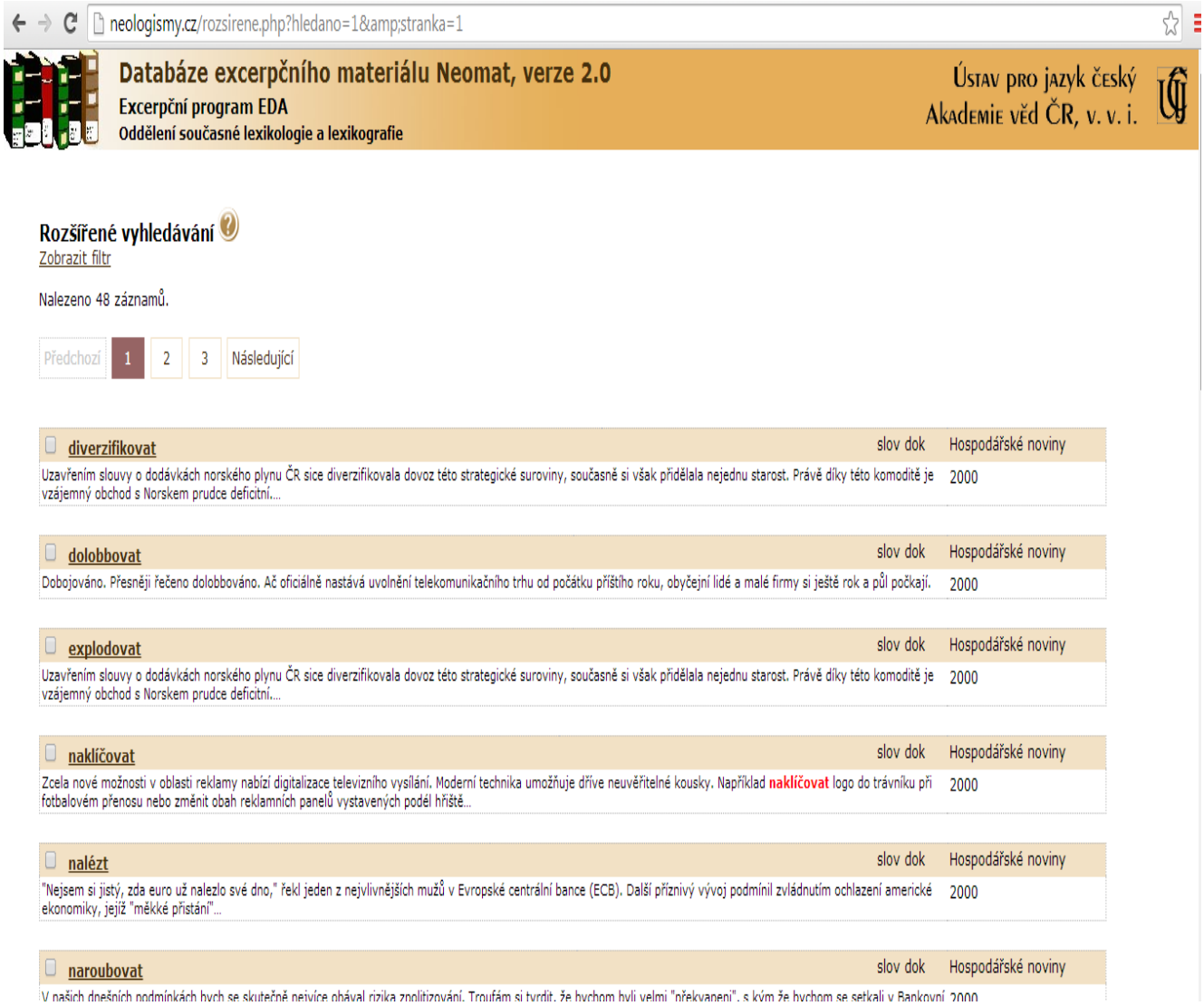

Рис. 1.1. Пошук дієслів доконаного виду в газеті «Hospodářské noviny» (2000 р.)

Завданням працівників Відділу сучасної лексикології та лексикографії Академії наук Чеської Республіки є постійне поповнення неологічної бази, яка буде використовуватися для подальшого лексикографічного опису динаміки в словниковому складі чеської мови. На сучасному етапі триває робота щодо створення лексичної бази даних Pralex (База даних слів, словоформ та словосполучень у чеській мові на початку XXI ст.), яка стане основою для нового тлумачного словника. Оскільки неологізми є невід’ємною складовою чеської лексики, саме нові найменування мають становитимуть значну частину нової бази даних.

Варто зазначити, що двомовних праць у галузі неографії за останні два десятиліття було лише кілька. Активно розвивається чесько-російська та

російсько-чеська неографія. Поява словників, значною мірою, спричинена «зацікавленістю чеських русистів у змінах, що відбуваються в сучасній російській мові, які характеризуються загальним розхитуванням норм та масштабним оновленням словникового складу» [104, с. 153]. У 1995 році була видана праця П. Дворжачка «Česko-ruský odborný slovník z oblasti nové terminologie technické, počítačové, spojů a kancelářského vybavení, včetně zkratek» [155]. Видання цього ж автора «Česko-ruský slovník nových a problémových výrazů» [156] містить 20 000 слів, зібраних із «Российской газеты» протягом 1995–2004 рр.

Комплексне дослідження неологізмів чеської та російської мов провели дослідники Слов'янського інституту Академії наук Чеської Республіки, які підготували «Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů» [250]. Ця лексикографічна праця «доповнює словники тим, що намагається відобразити ті компоненти словникового складу, у яких динамічні зміни проявляються найвиразніше; звертає увагу на ті явища, які в словниковому складі або зовсім нові, або не потрапили до старших словників, часто з причин табуїзації» [250, с. 5]. Основу словника складають неологізми (1-ше видання – приблизно 2000 словникових статей, 2-ге видання – близько 4000 лексем), які не були лексикографічно опрацьовані хоча б в одній з мов. Більшість слів та висловів є еквівалентними та трапляються в обох мовах (наприклад, *multistranický – многопартийный, holdinhová společnost – холдинговая компания, skleníkový efekt – парниковый эффект*). Проте в реєстрі словника наявні лексеми, які є неологізмами тільки в російській *(политтусовка – politické shromáždění)* або тільки в чеській мові *(primátor – мэр)*. У передмові автори зазначають, що словник містить неоднорідний матеріал: як елементи літературної мови, так і просторіччя, вульгаризми, загальновживані слова, терміни (особливо зі сфери економіки та техніки), власні назви, абревіатури, словосполуки та фразеологізми [250, с. 5]. Деякі словникові статті містять граматичну характеристику («там, де могла би викликати невпевненість» [250, с. 5]), інформацію про сферу та стиль вживання. У межах ґрантового проекту «Порівняльна неологія слов'янських мов» (2000–2002) був зібраний значний фактичний матеріал російських, українських,

болгарських, словенських неологізмів. На сучасному етапі у співпраці з Інститутом мовознавства АН України здійснюється робота над створенням нової лексикографічної праці – «Ukrajinsko-český slovník nové doby».

Отже, важливим аспектом вивчення неологізаційних процесів у лексиці є не лише вибірка та аналіз нових лексичних одиниць та значень, а й їхнє відображення в лексикографічних працях. Фіксація чеських неологізмів відбувається як у доповнених виданнях тлумачних словників, так і в спеціальних словниках нових слів, які сприяють стабілізації мовної норми. Однак процес фіксації неолексем та неосемем ускладнюється тим, що словники часто не встигають швидко реагувати на зміни в зовнішній та внутрішній формі слова. Саме тому інтенсивно створюються лексикографічні праці в електронній формі, які дозволяють щоденно фіксувати новотвори, швидко шукати слова, навіть з урахуванням морфологічних особливостей, дати фіксації, джерела появи нової лексичної одиниці тощо.

1.3. Теоретичні засади визначення неологізмів

Незважаючи на різноманітність трактувань неологізмів, методів їх визначення та дослідження, єдиного підходу до розв’язання проблеми неологізму не існує. У мовознавстві немає також однозначного і загальноприйнятого тлумачення цього терміна. Виходячи з цього, актуальними та вартими дослідження залишаються питання природи неологізмів, причин появи нових слів чи нових значень, питання про співвідношення терміна «неологізм» з іншими основними поняттями неології.

У сучасній лінгвістиці функціонує багато термінів на позначення мовних нововведень, однак найчастіше використовуються такі терміни, як «інновація», «новоутворення» (або «новотвір») та «неологізм»[14].

[14] Крім «відомих» термінів на позначення нових мовних одиниць, у сучасних дослідженнях з неології натрапляємо також на нові або рідковживані. Наприклад, терміном «неонім» послугувалися у своїх розвідках Е. Ф. Скороходько [99], Г. А. Іванова [43], які під неонімами розуміють термінологічні неологізми. Мовознавці зазначають, що це поняття увів у науковий обіг канадський лінгвіст Г. Рондо, а розділ термінознавства, який займається вивченням нових термінів, називають неонімією [111, с. 197].

Термін «інновація» використовують для позначення нововведень на будь-якому рівні мовної системи. Цей термін розглядається як родовий щодо всіх нових одиниць [47, с. 10], тому для позначення окремого нововведення вживаються уточнення: фонетична, морфемна, словотвірна, лексична, фразеологічна та граматична інновації. О. А. Сербенська зауважує, що інновації – це «новотвори, запозичення, а також включення і входження в мову, зумовлені перерозподілом значень у видах і жанрах мовлення; це і відродження слів і висловів з минулих епох» [98, с. 108]. Проблему співвідношення понять «неологізм» та «інновація» досліджувала також О. Мартінцова, зазначаючи, що в деяких мовознавчих працях конкретні явища позначають терміном «неологізм», а терміном «інновація» – системні явища [213, с. 11].

Дослідники неології розрізняють визначення терміна «новоутворення» в широкому та вузькому сенсі. Згідно з першим цей термін використовують щодо інновацій різних рівнів мовної системи, у вузькому розумінні новоутвореннями вважають словотвірні неологізми як одну з груп нових номінативних одиниць [93, с. 4]. Вузьке трактування терміна «новоутворення» доповнює Ю. К. Волошин: «знову створене на матеріалі рідної мови в повній відповідності до наявних у мові словотвірних моделей (рідше запозичене) слово чи словосполучення, яке позначає нове, раніше невідоме поняття, предмет, галузь науки, рід заняття, нову професію тощо» [22, с. 8]. Мовознавець акцентує увагу на об’єкті номінації, яким виступає поняття, що раніше не існувало. Однак це визначення нам видається неповним, оскільки автор не бере до уваги нові слова, які номінують старі поняття.

На нашу думку, для уникнення термінологічної плутанини доцільнішим є використання термінів «новоутворення» та «новотвір» на позначення нових лексичних одиниць, утворених на основі словотвірних моделей, а інновацію трактувати як родове поняття, яким означують нові одиниці певних рівнів мови. У нашій роботі як синонімічні пари розглядаємо терміни «словотвірна інновація», «словотвірний неологізм», «новоутворення» та «новотвір».

Не викликає сумніву той факт, що термін «неологізм», який співіснував разом з іншими схожими термінами на позначення нових реалій, виявився

найуживанішим та «найжиттєздатнішим». У нашому дослідження ми спираємося на чеську лінгвістичну традицію, представники якої широко послуговуються терміном «neologismus». Його використовуємо для позначення змін у лексико-семантичній системі чеської мови, тому терміни «лексико-семантична інновація» та «неологізм» будемо розглядати як синоніми. Для уникнення повторів у нашій розвідці терміни «лексична інновація» і «неолексема» вживаємо як синоніми, які позначають нові лексичні одиниці. Термінами «семантична інновація», «семантичний неологізм», «неосемантизм» означуємо трансформації на семантичному рівні лексем. Мовознавці зазначають, що «термін «неосемантизм» в лексикологічній традиції східнослов'янських мов ще не усталився» [47, с. 18]. Проте, як засвідчив аналіз чеських праць з проблем неології, чеські науковці часто користуються цим терміном на позначення нових значень наявних слів [221; 246].

Дослідники динамічних процесів часто стикаються з проблемою визначення «справжнього» неологізму, тобто слова, яке має перспективу стати повноправним елементом лексичної системи, на відміну від оказіоналізму [252, с. 141]. Такі термінологічні розбіжності свідчать про різноаспектність поняття «неологізм», складність його структури та проблему його визначення.

Для розуміння поняття «неологізм» варто звернутися до причин виникнення лексичних інновацій. Як слушно зауважує Д. В. Мазурик, усі дослідники інноваційних процесів у лексичному складі мови сходяться на тому, що виникнення нових слів, як і нових значень, зумовлено двома основними причинами:

1) потребою назвати нове поняття;

2) бажанням дати нове (виразніше чи коротше) найменування тій реалії зовнішнього світу, яка вже має назву [74, с. 52].

Неологізми служать, з одного боку, для номінації нових чи ще не названих понять, реалій, а з другого, – для заміни попередніх найменувань новими, зумовленої різними чинниками: тенденціями до мовної економії, уніфікації номінативних моделей, виразнішого, точнішого найменування, експресивно-

стилістичного оновлення, з причин соціально-політичного, пуристичного, евфемістичного характеру та ін. [115, с. 408].

Мовознавці сходяться на думці, що неологізми – це лексичні одиниці, головною рисою яких є новизна. На цій підставі виникає запитання: що можна зарахувати до цієї категорії? Перша ознака полягає в новизні названого предмета чи явища дійсності. Крім цього, можна говорити про нетрадиційність, відмінність у формі та способі найменування порівняно з тими лексичними одиницями, які є в словниковому складі. З цим аспектом тісно пов'язана проблема співвідношення аналогії та аномалії в мові. Цього питання порушили у своїй розвідці «Hybridní slova a některé obecné otázky neologie» О. Мартінцова та Н. Савицький [206]. Дослідники зазначають, що багато нових найменувань твориться « відповідно до наявних продуктивних номінативних та словотвірних типів» [206, с. 124]. Аномалія в неології виявляється у відхиленні від традиційних дериваційних моделей, у появі неологізмів, які виникли для того, щоб зробити висловлювання незвичним [206, с. 124]. Як нову мовці сприймають ту лексичну одиницю, для якої характерними є незвичність та своєрідність. У друкованих засобах масової інформації та інших виданнях нові лексеми можуть виділятися типографічними позначеннями (дужки, лапки, виділення, курсив і т. д.) або приміткою автора. Варто згадати також питання першої реєстрації нового слова та відносність поняття «новизна». Н. Савицький зазначає, що зафіксувати першу появу нового слова можливо тільки тоді, коли йдеться про інновації відомих письменників [255, с. 67]. Оскільки перша зафіксована поява слова не є реальним моментом його виникнення, новизну не треба розуміти «в абсолютному сенсі; у цьому разі є такий, скажімо, позитивістський підхід об'єктивної необхідності» [255, с. 67].

Неологізми як одиниці, які перебувають на периферії лексичної системи, можуть стати частиною активного словника. Процес переходу зумовлений впливом зовнішніх та внутрішніх чинників мовного розвитку. Як зазначає Л. Балажова [133, с. 23], неможливо визначити закономірності цього процесу, однак найшвидше він відбувається у випадках, коли нові лексичні одиниці

використовують для номінації важливих явищ дійсності, що часто трапляються в щоденному житті.

У сучасному мовознавстві загальновизнаними є кілька основних критеріїв визначення терміна «неологізм», серед яких виділяють хронологічний, стилістичний критерії, критерій мовного простору, лексикографічний, структурний, денотативний та психологічний критерії.

У визначенні конкретних лексичних одиниць як неологізмів часто застосовують критерій часу, або **хронологічний критерій**, згідно з яким неологізми – це «слова будь-якого періоду, які не існували в попередній період» [61, с. 14]. Проте, як зазначає Н. Котелова, потрібно визначити часові рамки двох періодів, щоб трактувати певну лексичну одиницю як неологізм. Чеський мовознавець П. Гаусер враховує критерій часу у визначенні нових найменувань та зауважує, що «можемо також говорити про неологізми з погляду певних часових меж або певної епохи» [170, с. 44]. Погоджується із цим твердженням і О. Мартінцова, яка вважає, що новотвори існують на всіх етапах мовного розвитку, як наприклад, неологізми Я. Гуса, Я. А. Коменського, неологізми доби Відродження [209, с. 285]. На нашу думку, хронологічний підхід не є вичерпним та потребує уточнення, оскільки не вирішує низки проблем, пов’язаних із датою виникнення певної інновації, встановленням точки відліку в «житті» конкретного новотвору.

Частково хронологічним критерієм визначення неологізмів керуються укладачі спеціальних словників нових слів. До них вписують слова, словосполуки, фразеологічні одиниці, які ввійшли в мову, змінили своє значення, стилістичну належність або конотативне забарвлення в конкретний часовий період. Проте варто наголосити, що критерій часу не є єдиним аспектом, який враховують дослідники неології, укладаючи лексикографічні праці. Наприклад, словники нових слів чеської мови SN 1 [289] та SN 2 [290] охоплюють новий лексичний матеріал з 1985–1995 рр. та 1996–2002 рр. відповідно. У передмові автори зазначають, що основними критеріями у визначенні неологізмів є критерій

сучасної літературної комунікації, структурного типу неологізмів, критерій часу та поширення в узусі [290, с. 16].

Хронологічний критерій тісно пов'язаний зі **стилістичним критерієм**, за яким до неологізмів зараховують лексичні одиниці, які є новими для певного стилю і мають відтінок новизни. «Природа неологізмів найчастіше виявляється в тому, що неологізми називають новий предмет чи явище дійсності, збагачують виражальні засоби мови, або їхнє визначення переходить у стилістичний рівень, де неологізми протиставляються архаїзмам» [213, с. 10–11]. З огляду на те, що неологізми мають стилістичне забарвлення та пов'язані з певним історичним періодом розвитку мови, у межах сучасного словникового складу вони є опозицією до архаїзмів і застарілих слів.

Основною ознакою лексичної інновації в наведеному розумінні є її новизна. Саме таке визначення неологізму подано у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови»: «це нове слово, словосполучення, фразеологічний зворот, що з'являється в мові» [19, с. 770]. Аналогічну дефініцію наведено і в енциклопедії «Українська мова»: «це слово, а також його окреме значення, вислів, які з'явилися в мові на даному етапі її розвитку (загальномовні неологізми) або були вжиті тільки в певному акті мовлення, тексті чи мові конкретного автора (стилістичні або індивідуально-авторські неологізми)» [115, с. 408].

Таке визначення містить диференціацію понять «власне неологізм» та «індивідуально-авторський неологізм», проблема співвідношення яких є предметом дослідження багатьох мовознавців [70; 50]. На трактуванні лексичних інновацій з погляду новизни ґрунтується дефініція неологізмів у передмові до словника SN 1 [289]. До неологізмів тут зараховують «нові найменування, нові слова, нові однослівні та багатослівні вирази, слова з новими значеннями» [289, с. 13].

Спільним для всіх неологізмів з погляду стилістичного та хронологічного критеріїв є своєрідне маркування часом, яке виявляється в незвичності, «свіжості» на фоні мовних норм, які зафіксовані в наукових посібниках та словниках. Однак більшість дослідників зауважують, що «критерій «новизни», який виокремлюють

як основну ознаку неологізму, доволі нечіткий, позбавлений конкретики, всеосяжний» [54, с. 29]. Н. Котелова зазначає, що «багато нових слів одразу засвоюються мовцями і відчуття новизни швидко стирається» [61, с. 10]. Місткість і нечіткість цього критерію зумовлює значну частку суб'єктивізму в процесі зарахування того чи іншого слова до класу неологізмів [74, с. 55].

Іншим підходом до аналізу неологізмів є **критерій мовного простору**, тобто сфери вживання, де виникають лексичні інновації. При цьому можуть використовуватися такі показники слова як нового утворення для позначення нових реалій чи відображення «старих» понять:

1) у мовах взагалі;
2) у певній національній мові;
3) у літературній мові;
4) у конкретній підмові [61, с. 16].

Нові слова часто виникають у певній мовній підсистемі, їх вживає невелике коло мовців, інколи лише сам автор. Неологізми поповнюють сленгову лексику, оновлюють лексичний склад різних терміносистем. У момент своєї появи вони входять до пасивної лексики мовної системи. Значна кількість новотворів поступово розширює межі функціонування, стає загальновживаною, до того ж втрачаючи ознаку новизни. «Неологізмами можемо вважати такі лексичні одиниці, які дотепер не були частиною словникового складу, однак мають можливість нею стати» [170, с. 44].

Не викликає сумнівів те, що лексика кожної мови поповнюється через нові слова, утворені з власного мовного матеріалу. Однак значне місце в новому словниковому складі кожної мови мають інтернаціоналізми, під якими розуміють лексичні одиниці, що поширилися в багатьох мовах з незначними орфографічними або граматичними змінами. У деяких випадках ці слова мають характер професіоналізмів, в інших – часто використовуються в повсякденному мовленні [146, с. 155]. Інтернаціоналізація є однією із домінантних тенденцій розвитку всіх світових мов. Унаслідок зростання економічних, соціальних,

культурних та мовних контактів нова інтернаціональна лексика поповнює словниковий склад окремих мов.

У визначенні неологізмів мовознавці виділяють також **лексикографічний критерій**, згідно з яким до неологізмів належать слова, не зафіксовані в словниках. На нашу думку, цей критерій є відносним. Відсутність слова в словниках не можна сприймати як основний підхід до виявлення лексичних інновацій, оскільки певні слова, що їх сьогодні не знаходимо в словниках, через короткий проміжок часу можуть бути зафіксовані в лексикографічних працях, не втративши повністю відтінок новизни.

Суть **структурного критерію** визначення неологізмів полягає в співвідношенні форми та змісту. Ураховуючи факт, що форма і зміст є основними чинниками у визначенні нових слів, неологізми розглядаємо як:

1) нові за формою та за змістом – новотвори на позначення нових понять чи явищ дійсності *(hnutí Greenpeace, humanitární gesto, hyperinflace, mzdová regulace, ozonový zákon, pragocentrismus)*,

2) нові за формою та частково за змістом – лексичні інновації на позначення «старих» понять, які вже зафіксовані в номінативному корпусі мови *(cash – hotové peníze, lídr – vůdce, homeless – bezdomovec)*,

3) нові за змістом і за давньою формою – семантичні неологізми, або неосемантизми – наявні в лексичній системі мови слова, на які накладається нове значення *(deštník – ochranný bezpečnostní deštník NATO; mechanizmus – politický mechanizmus, spustit mechanizmus jednání; jednobarevný – jednobarevná vláda; chodba – chodba vlády)*.

Прихильники структурного підходу розуміння лексичних інновацій зараховують до неологізмів «тільки ті слова, які мають абсолютну структурну, формальну новизну; зазвичай, це унікальні звукосполучення, які сприймаються як неподільні, непохідні, немотивовані одиниці» [93, с. 10]. Проте, як зазначає А. В. Янков, нові морфеми, що частково або повністю змінюють форму, виникають у мові рідко [130, с. 26]. Ми вважаємо, що таке твердження буде

правильним і стосовно нових слів, які мають абсолютно нову форму, не обумовлену попередньою мовною традицією та не запозичену з іншої мови.

Найпоширенішим у визначенні неологізмів є **денотативний критерій**. Про цей факт свідчить велика кількість дефініцій лексичних інновацій, які відповідають розумінню неологізмів як слів, словосполучень або зворотів для позначення нових понять, предметів чи явищ, нових об'єктивних реалій. Так, наприклад, у «Словнику лінгвістичних термінів» неологізмом уважають «слово чи мовний зворот, створені для позначення нового предмета чи вираження нового поняття» [26, с. 151]. Як доводять сучасні дослідження в царині неології, «найчисленнішою групою неологізмів є ті, які справді позначають нові реалії і поняття. (…) У той же час з'явилося багато неологізмів, які позначають раніше відомі реалії» [93, с. 9]. Таким чином, наведений критерій не враховує іншого аспекту, про який ішлося вище: виникнення новоутворень обумовлено бажанням мовців дати виразніше, експресивніше чи «економніше» визначення поняттю чи явищу дійсності, що вже мали вираження в лексичній системі мови.

У деяких концепціях значний наголос роблять на **психологічному критерії**, згідно з яким основною засадою визначення слів як неологізмів уважається відчуття новизни з боку мовців. «Оскільки різні особи по-різному оцінюють «нелогічність» слова, його правильність тощо, необхідно спиратися на мовне чуття різних осіб, і тут важливою є думка, насамперед, лінгвіста-спеціаліста з розвинутою лексичною компетенцією» [25, с. 41]. Психологічний критерій певною мірою пов'язаний зі стилістичним, спільним для яких є відтінок новизни, проте перший з них робить головний акцент на суб'єктивному, індивідуальному сприйнятті мовцем інновації, а другий – на новизні на фоні мовних норм конкретного періоду. С. І. Тогоєва зауважує, що архаїзми можуть сприйматися носіями мови відповідно до їхнього життєвого досвіду як нові, невідомі їм одиниці [118, с. 94]. Досліджуючи лексику художньої літератури середини XIX століття, мовознавець виявила, що молоді реципієнти сприймають слова пасивної лексики як нові.

Кожен із наведених критеріїв є важливим, однак у визначенні поняття «неологізм» варто застосовувати комплексний підхід. Про використання такого підходу свідчить визначення неологізму Д. В. Мазурик: «неологізм – це слово, значення слова чи стійке сполучення слів, які сформувалися в мові впродовж певного історичного періоду для найменування нової об’єктивної реалії, відповідають усім нормам сучасної літературної мови і можуть увійти до її активного лексикону» [74, с. 169]. Це визначення окреслює причини виникнення нових слів та їх співвідношення з мовною нормою, однак у цій дефініції поза увагою дослідниці залишилися нові слова, які позначають поняття, що вже існують у природі.

Вагомий внесок у дослідження поняття «неологізм» зробила Ж. В. Колоїз. На її думку, у широкому розумінні неологізмом можна вважати все те нове, що характеризує зміни і розвиток мови. Залежно від мовного рівня неологізми доцільно було б диференціювати на лексичні, семантичні, фразеологічні, граматичні тощо [51, с. 81]. Терміном «неологізм» можна позначити кожну новопредставлену одиницю номінативного характеру, номему, поява якої зумовлюється потребами номінації або переномінації [54, с. 35].

У широкому розумінні трактує поняття «неологізм» Н. З. Котелова, яка до нових слів зараховує «як власне нові, вперше створені або запозичені з інших мов слова, так і слова, відомі в (…) мові раніше, але вони вживалися обмежено, за межами літературної мови, або відійшли на якийсь час із активного вжитку, а зараз стали широко вживаними», а також «похідні слова, які ніби існували в мові потенційно та були утворені від давно створених слів на основі відомих моделей лише в останні роки (їх реєструють письмові джерела тільки останніх років)» [61, с. 7].

Комплексним підходом до розуміння поняття неологізму керувалася О. Мартінцова, даючи дефініцію цьому термінові в «Енциклопедичному словнику чеської мови»: «неологізм – це лексична одиниця, яка порівняно з існуючими одиницями словникового складу сучасної мови наділена новизною як з погляду виникнення, так і з функціонального погляду (функціонально-системного,

комунікаційного, стилістичного» [209, с. 284]. Це визначення характеризує неологізми з двох поглядів: структурного, згідно з яким виділяють словотвірні неологізми, запозичення, неосемантизми, словосполуки і фраземи, та з функціонального, за яким до неологізмів зараховують оказіоналізми, індивідуалізми, модні слова та слова, характерні для певної епохи.

Враховуючи зазначені вище підходи до визначення неологізмів, до них зараховуємо нові лексичні одиниці, нові значення, які виникли внаслідок певної номінативної потреби, сприймаються як нові з погляду структури, значення та функціонування і потенційно можуть увійти до сфери активного вжитку.

1.4. Методологія дослідження інноваційної лексики

Методологія дослідження змін у лексико-семантичній системі полягає у використанні багатьох методів та підходів до вивчення різних аспектів інноваційних процесів у мові. Комплексне застосування окремих методів, які розраховані на вивчення певних явищ, складових частин, закономірностей розвитку мови, особливостей нових мовних одиниць та їхніх взаємозв’язків, дозволяє різнопланово та цілісно дослідити неологізацію як один із процесів у суспільно-політичній лексиці чеської мови кінця XX – початку XXI століть.

У наукових працях, які аналізують тенденції розвитку словникового складу мови, використовують різні методологічні принципи та прийоми, що зосереджуються на окремих аспектах синхронної динаміки лексики та пов’язаних з нею процесах, зокрема неологізаційному. Дослідницькі методи застосовують відповідно до специфіки дослідження, предмета, об’єкта, завдань та мети розвідки.

Методологія нашого дослідження ґрунтується на підході до мови як цілісної системи, для якої характерні певні закономірності структурної організації та яка перебуває в постійному розвитку. Тому, досліджуючи мовні одиниці, їхній зв’язок з реаліями навколишньої дійсності й особливості функціонування в різних контекстах ми використовуємо передусім структурний та комунікативно-прагматичний підходи.

Структурний підхід спрямований на вивчення внутрішньої організації мови через відношення між її елементами. Його використання дає можливість дослідити семантичну та словотвірну структуру нових лексичних одиниць. У нашій роботі ми застосовуємо методику компонентного аналізу та безпосередніх складників, у яких реалізується структурний метод.

Використовуючи **методику компонентного аналізу,** розщеплюємо значення лексеми на семантичні складники – семи. Серед усього корпусу новотворів виділяємо інновації, які мають спільну архісему та асоціюються з політичним та суспільним життям.

Досліджуючи неосемантичні процеси в чеській мові та визначаючи типи семантичних неологізмів, шляхом компонентного аналізу виділяємо інноваційні семи, які розширюють або звужують семантичну структуру слова. Аналіз значення лексем у словниках різних років, зокрема зіставлення семантики слів у словниках, які вийшли до 1989 року, та сучасних лексикографічних працях, використовуємо для дослідження динаміки семантичної структури слів. Крім цього, методику компонентного аналізу використано у визначенні змін, які відбуваються в семантичному обсязі відродженого слова в процесі його актуалізації й активного вживання в лінгвальній практиці носіїв та в мові чеських мас-медій.

Для аналізу словотвірної структури суспільно-політичних новотворів у нашій розвідці частково використано **методику безпосередніх складників**. Аналіз за безпосередніми складниками передбачає поступове членування лексеми на складові елементи, що дозволяє показати механізм словотворення. Так, творення неоніму *albanizovaný* можна зобразити такою схемою: від кореня *alban-* за допомогою суфікса ***-izace*** утворений іменник *albanizace*, який став твірною основою для нового дієслова *albanizovat* (*albaniz* + *ovat*), від нього за допомогою суфікса ***-n(ý)*** утворилася аналізована лексема. Треба зазначити, що частина нових іменників, прикметників та дієслів має подвійну словотвірну мотивації. Тому застосування цієї методики для таких неологізмів є неможливим.

Оскільки структурний підхід неможливо «застосувати для вивчення мови як суспільної, історичної системи та (…) для опису різноманітних конотацій,

семантики речення-висловлювання, синтаксису, явищ зв'язного мовлення та тексту, особливо для динаміки останньої» [103, с. 298], для нашої роботи застосовуємо також **комунікативно-прагматичний підхід**. Він лежить в основі дослідження лексичних одиниць у прагматичному аспекті, функціональних особливостей нових найменувань, які формують «їхню прагматичну цінність у різних актах комунікації» [56, с. 442]. Цей підхід розкриває комунікативні потреби мовця: прагнення назвати нове поняття, дати нове найменування тим поняттям, які вже мають назву, для репрезентації експресивності, оцінності значення.

Вектор дослідження неологізації суспільно-політичної лексики зорієнтований на аналіз сфер уживання неологізмів. **Метод контекстуально-семантичного аналізу** дозволив дослідити особливості функціонування інновацій у текстах та вплив контексту на змістовий обсяг лексеми. Це, своєю чергою, дало можливість визначити значення нових слів та словосполучень, не зафіксованих у лексикографічних працях. Для ілюстрації контекстів вживання неологізмів у нашій праці наводимо цитати з чеських мас-медій. Необхідність використання цього методу зумовлена і появою інноваційних значень лексем суспільно-політичної сфери, які можемо зафіксувати лише в певному контексті.

У нашій дисертаційній роботі в розв'язанні основних завдань ми використовували як загальнонаукові, так і лінгвістичні методи та прийоми для аналізу нового мовного матеріалу.

Важливими для дослідження мовних явищ є, безумовно, загальнонаукові методики – індукція та дедукція, аналіз та синтез. **Індукцію** застосовуємо у дослідженні конкретних кількісних та якісних змін у лексико-семантичній системі чеської мови (приклади появи нових слів та значень, актуалізації та функціональної переоцінки лексичних одиниць), що дає змогу систематизувати новий мовний матеріал, розглянути неологізацію загалом та визначити її місце серед інших трансформаційних процесів у сучасній чеській мові. На **дедуктивному підході** в нашій праці ґрунтується, наприклад, аналіз екстралінгвальних чинників, які впливають на інноваційні процеси в лексиці. Ідучи від загального положення про те, що динаміка словникового складу значною мірою обумовлена зовнішніми

чинниками, ми намагалися визначити ті суспільно-політичні, економічні та культурні зміни, які спричинилися до оновлення суспільно-політичного лексикону. Для ґрунтовного аналізу зовнішніх чинників ми виділили тематичні групи неологізмів, які відображають мовну картину світу в контексті змін у чеському суспільстві.

Багатогранність природи неологізації суспільно-політичної лексики в сучасній чеській мові та неологізмів як результату неологізаційного процесу вивчаємо також за допомогою **аналізу та синтезу**. Ці дві загальнонаукові методики ми використовували в поєднанні, оскільки їх одночасне використання дозволяє дослідити суспільно-політичні неологізми як цілісну систему нових лексичних одиниць і значень. За допомогою цих методик у процесі дослідження було охарактеризовано суть неологізаційного процесу, визначено основні критерії визначення неологізмів, зроблено класифікацію суспільно-політичних новотворів. Досліджуючи функціонування інновацій у чеській мові кінця XX – початку XXI століть, ми проаналізували вживання окремих неологізмів у текстах Чеського національного корпусу. Характеризуючи особливості творення нового мовного матеріалу, ми розглянули лексичні та семантичні неологізми. Неолексеми описали як інновації з погляду їх словотвірної структури та частиномовної належності. Неосемантизми ми розглянули як модифікації значення слів внаслідок перенесення значення та семантичного зсуву. У межах вивчення актуалізованої лексики було проаналізовано денотативні та конотативні значення відроджених мовних одиниць суспільно-політичного змісту. Одночасне використання аналізу і синтезу застосовуємо в аналізі семантики неологізмів.

У процесі нашого дослідження ми зафіксували значну кількість суспільно-політичних неологізмів, які потребували опису структурно-семантичних та функціональних особливостей на сучасному етапі мовного розвитку. Мета та завдання, поставлені в роботі, зумовили активне використання **описового методу**. Суть цього методу полягає у виділенні одиниць для аналізу (у нашій праці – суспільно-політичних інновацій), їх класифікації та систематизації. У дослідженні неологізації суспільно-політичної лексики сучасної чеської мови ми описали нові

лексичні одиниці, нові значення, відроджену лексику, запозичені слова та вислови, які з'явилися, розширили або змінили сферу функціонування та/чи конотативне забарвлення в 90-х роках XX – на початку XXI століть. Крім цього, ми описали лексико-семантичні інновації відомих чеських політиків з погляду творення та вживання неонімів. Унаслідок застосування зазначеного методу було розкрито особливості функціонування нової суспільно-політичної лексики в мові засобів масової інформації, уживання неологізмів у корпусних текстах, що свідчить про усталення нових мовних одиниць у сучасному чеському лексиконі.

Фактичний матеріал для дослідження був зібраний **методом суцільної вибірки** з лексикографічних джерел, засобів масової інформації та електронних ресурсів. Корпус вибраних неологізмів становить 1931 лексичну одиницю, які відображають нові реалії з суспільного і політичного життя Чеської Республіки та міжнародної спільноти. Серед вибраних мовних одиниць є лексичні та семантичні інновації, різні за частиномовною належністю, утворені різними способами творення на основі питомого або запозиченого мовного матеріалу. На прикладі 462 неологізмів, узятих зі словника SN 1 [289], ми простежили функціонування нових слів та словосполучень у сучасній чеській мові. Дослідження функціональної активності суспільно-політичних інновацій ми проводили на базі текстів корпусу SYN Чеського національного корпусу.

Метод порівняння застосовують для визначення спільних та відмінних ознак мовних явищ за певними параметрами. Необхідність застосування цього методу зумовлена насамперед одним із основних завдань нашого дослідження – створення типології неологізаційних процесів. Проаналізувавши критерії визначення неологізмів у сучасному мовознавстві, порівнявши окремі підходи до тлумачення поняття «неологізм» і виділивши подібності та відмінності різних трактувань, було сформовано робоче визначення, яким ми керувалися в класифікації мовних одиниць як неологізмів. За допомогою методу порівняння ми зіставили способи творення суспільно-політичних неологізмів у сучасній чеській мові. Це дало змогу виявити, що найбільший пласт інновацій досліджуваної групи лексики формують словотвірні неологізми, серед яких домінують одиниці,

утворені суфіксальним способом. Ми з'ясували, що за частиномовною належністю найчисленнішими є іменникові інновації, кількісно найменшу групу утворюють нові прислівники. У межах дослідження актуалізації мовних одиниць ми порівняли словникові дефініції суспільно-політичних найменувань, зафіксовані в лексикографічних працях, які вийшли до та після 1989 року. Аналізуючи функціонування новотворів суспільно-політичного змісту, ми порівняли частоту вживання в Чеському національному корпусі неологізмів, вибраних зі словника SN 1 [289].

Вагомим для нашого дослідження є **кількісний аналіз**, який базується на встановленні співвідношень у межах аналізованої нової лексики. Застосування елементів кількісного аналізу дає можливість дослідити кількісні характеристики об'єкта дослідження: активність вживання суспільно-політичних неологізмів у мовній діяльності представників чеської етнокультурної спільноти, ступінь продуктивності способів словотворення та типів семантичних трансформацій, частотність вживання запозичених номінацій та їх питомих відповідників тощо. Завдяки математичному методу визначено частоту вживання окремих інновацій. Ці показники дозволяють наочно показати процес неологізації суспільно-політичної лексики, виділити нові найменування, які ввійшли до пласту активної лексики.

Таким чином, методологія дисертаційної роботи спрямована на дослідження інноваційної суспільно-політичної лексики кінця XX – початку XXI століть як різнопланового мовного явища, яке характеризує сучасний стан мови. На нашу думку, комплексне застосування дослідницьких методів дає можливість розкрити особливості різних аспектів неологізаційного процесу. Використання індукції та дедукції, аналізу та синтезу, описового методу, методу суцільної вибірки та порівняння, контекстуально-семантичного аналізу, методики безпосередніх складників, компонентного аналізу та елементів кількісного аналізу зумовлені потребою здійснити детальний аналіз суспільно-політичних неологізмів чеської мови.

Висновки до розділу 1

Важливим аспектом дослідження динаміки мови, інноваційних процесів у ній є вивчення процесу поповнення та оновлення словникового складу. Аналіз сучасних мовознавчих студій виявив, що предметом лінгвістичного аналізу в численних дослідженнях виступають неологізаційні процеси та неологізм як результат цих процесів. Учені значну увагу приділяють теоретичним та прикладним аспектам проблематики неологізмів, зокрема засадам їх визначення, типології неологізаційних процесів та класифікації мовних інновацій, дослідженню словотвірних, семантичних особливостей неологізмів та їх зв'язку із позамовною дійсністю.

Як показав аналіз сучасних розвідок з неології, дослідження неологізації словникового складу базується на різних підходах мовознавців до проблеми неологізму. Неологізаційні процеси типологізують з погляду появи нових номінацій, відповідно до входження в мову лексичних одиниць, на основі суспільних комунікативних чинників, з погляду функціонально-стильового забарвлення інновацій, зв'язку між формою нового найменування та зовнішніми чинниками мовних процесів, з огляду на узуалізацію новотворів. Про значну кількість підходів до класифікації неологізаційних процесів та неологізмів свідчить давня неологічна традиція в чеському мовознавстві. Неологізмам присвячені наукові праці, які розглядають інновації в контексті динамічних процесів у чеській мові, та спеціальні дослідження.

Проведений аналіз виявив, що основним способом фіксації нової лексики в чеській лексикографії є спеціальні словники нових слів, які не претендують на вироблення кодифікаційних правил, але відіграють важливу роль у стабілізації мовної норми. Наприкінці XX – на початку XXI століть у Чеській Республіці вийшли три словники чеських лексико-семантичних інновацій та дві лексикографічні праці, які фіксують новотвори в чеській та російській мовах. Для сучасного стану розвитку чеської неології та неографії характерним є створенням електронних баз даних нового матеріалу Neomat, Pralex, що дозволяє швидко реагувати на зміни в лексичній системі та постійно фіксувати новотвори.

Проблема творення нових слів та значень була об’єктом тривалого та систематичного вивчення в мовознавстві. Однак, як показав аналіз праць у галузі неології, можемо стверджувати, що ця проблема не є вирішеною повною мірою та не існує єдиного підходу до визначення неологізмів. У сучасних дослідженнях окреслилася тенденція до розширення змісту поняття «неологізм». Його визначають не просто як нове слово, словосполука чи вислів, а виділяють такі властивості неологізмів: належність до конкретного періоду часу, наявність часткової незвичності на фоні мовних норм та певної сфери вживання, новизна плану вираження та плану змісту в різних співвідношеннях, відчуття новизни з боку сприймання мовцями. У нашому дослідженні до неологізмів зараховуємо нові лексичні одиниці, нові значення, відроджену лексику, оказіональні утворення та потенційні слова, запозичені слова та вислови з суспільно-політичної сфери, які з’явилися, розширили чи змінили сферу свого функціонування або конотативне забарвлення упродовж 90-х років XX – початку XXI століть.

Необхідність комплексного аналізу неологізаційних процесів у сучасній чеській лексиці та суспільно-політичних неологізмів зумовила використання як загальнонаукових, так і лінгвістичних методів та прийомів. Методологічною основою нашого дослідження нового лексичного матеріалу є структурний та комунікативно-прагматичний підходи, у межах яких ефективними є описовий метод, метод суцільної вибірки, порівняння, індукції та дедукції, аналізу й синтезу, контекстуально-семантичного аналізу, методики безпосередніх складників та компонентного аналізу.

РОЗДІЛ 2

СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЧЕСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СФЕРИ

2.1. Інноваційні процеси в чеській суспільно-політичній лексиці

Оновлення лексики – це складний, багатоаспектний і динамічний процес, який зумовлений як розвитком та розширенням міжнародних економічних, політичних, культурних зв'язків, так і зростанням мовних контактів. У 90-х роках XX – на початку XXI століть у Чеській Республіці відбулися суспільні та політичні зміни, які вплинули на розвиток словникового складу чеської мови. У новій суспільній ситуації виникає потреба в нових номінаціях, що спричиняє появу неологізмів.

Дослідження неологізаційних процесів як невід'ємної складової функціонування мови залишається одним із найактуальніших у лінгвістичній науці та ґрунтується головно на вивченні кількісних та якісних змін у лексичному складі мови. Лексична система кожної мови складається з ядерної (основної) лексики та периферійних елементів. Як зазначає О. А. Стишов, «стійкість мови забезпечена стабільністю ядерних елементів усіх рівнів (вони становлять близько 75 %). (…) Змінність, рухливість мови підтримується периферійними (переважно інноваційними питомими і новозапозиченими, рідше – застарілими відновленими) елементами» [108, с. 10]. Основна та периферійна лексика перебувають у діалектичній залежності, що зумовлює постійні лінгвальні зміни.

Динамічні процеси всередині лексичної системи спричинені комплексною дією як власне мовних (внутрішньомовних, іманентних, інтралінгвальних), так і позамовних (зовнішніх, екстралінгвальних) чинників.

Важливе значення для розвитку мови мають, безумовно, інтралінгвальні чинники, які пов'язані з внутрішніми перетвореннями в мовній системі та сприяють її вдосконаленню. Узагальнюючи дослідження мовознавців,

Л. В. Струганець виокремила кілька тенденцій, які стимулюють мовні зміни: «тенденції до полегшення вимови, тенденції до вираження однакових значень однією формою, тенденції до вираження різних значень різними формами, тенденції до економії мовних засобів і зусиль мовців, тенденції до обмеження складності мовних одиниць, тенденції до абстрагування мовних елементів, тенденції до зміни фонетичної зовнішності слова при втраті ним лексичного значення, тенденції до диференціації значень, тенденції до однотипності (регулярності)» [110, с. 95]. До внутрішньомовних чинників також зараховують тенденцію до симетрії лексичної форми та значення, усунення варіантів, полісемію та омонімію, тенденцію до урівноваження складових систем, смислове та стилістичне розмежування лексичних одиниць, тенденцію до експериментування [160, с. 99]. На думку С. С. Волкова, у неологізаційних процесах знаходять своє відображення тенденції до генералізації та диференціації, які реалізуються в утворенні нових номінацій родових чи видових понять, та в потребі нових емоційно-експресивних найменувань відомих явищ дійсності [21]. Внутрішні причини лексичної динаміки є значно складнішими та менш помітними, ніж зовнішні чинники, однак у взаємодії вони обумовлюють постійне оновлення словникового складу мови.

Більшість дослідників (В. Г. Костомаров [60], Ю. А. Зацний [38], Б. М. Ажнюк [3], О. Мартінцова [213], І. Боздехова [138] тощо) зосереджують увагу на зовнішніх чинниках еволюційних процесів у мові. «Мовне оновлення великою мірою стимулюється екстралінгвальними чинниками. Бурхливий розвиток науки, техніки, розширення міжнародних контактів та інформаційного обміну викликають появу величезної кількості нових реалій та понять, що потребують своєї номінації. Зміни в соціально-політичному житті суспільства негайно відбиваються в мовній системі» [10, с. 3].

Кінець XX – початок XXI століть у чеській мові позначений значною динамікою словникового складу, що спричинено низкою важливих суспільно-політичних зрушень. Лінгвальні зміни відбуваються на тлі соціальних процесів у сучасному «євроатлантичному» суспільстві, до яких належать:

1) модернізація, яка полягає в розвитку науки та техніки, інформатизації суспільства, «третьої індустріалізації, урбанізації, секуляризації та розвитку організацій бюрократичного типу;

2) виникнення масового суспільства (суспільства масового споживання), для якого характерний високий ступінь стандартизації способу життя, поглядів та цінностей;

3) глобалізація суспільства, яка супроводжується розширенням просторових меж в економіці, політиці та культурі [150, с. 12].

Важливим чинником, який свідчить про динамічність сучасного суспільства, є тенденції протилежного характеру, «диверсифікаційні, зацікавлення другорядними, специфічними, периферійними та особливими явищами» [150, с. 12], що виявляються в урізноманітненні, багатогранності, комбінованості усіх сфер життя соціуму.

Крім зазначених чинників, які мають глобальний характер, на оновлення лексичного складу сучасної чеської мови впливають важливі суспільно-політичні трансформації в чеському суспільстві. До основних локальних чинників мовних змін зараховуємо:

1) політичну та економічну переорієнтацію Чеської Республіки;
2) зміни в суспільному житті та соціальній структурі, зокрема утворення нових суспільних течій, рухів, соціальних груп тощо;
3) розширення міжнародних контактів та євроінтеграційні процеси;
4) інтенсивний вплив англійської мови;
5) прагнення замінити лексеми, які характеризують тоталітарні часи та нагадують попередній суспільний режим, а також повернути до активного вжитку лексеми, які з різних причин в період соціалістичної республіки були витіснені на периферію мовної системи.

Мова пристосовується до нових обставин і потреб суспільства через лексичні та семантичні інновації. Зміни в словниковому складі активізуються внаслідок змін у політичному, економічному, культурному житті, у зв’язку із активним розвитком науки та техніки, міжнародного співробітництва,

глобалізаційними процесами, інтеграцією світової спільноти в різних сферах. Динаміка у чеському суспільстві та події на міжнародній арені оперативно відображаються в лексико-семантичній системі чеської мови загалом та у сфері суспільно-політичної лексики зокрема. Вивчення динаміки суспільно-політичної лексики та лексичних інновацій як наслідків розвитку чеської мови є дуже важливим у контексті актуальності змін політичної та соціально-економічної організації суспільства після Оксамитової революції 1989 року, розпаду Чехословаччини, демократизації суспільного життя, євроінтеграційних процесів.

Суспільно-політична лексика, її структура, шляхи поповнення та функціонування були предметом лінгвістичного аналізу в розвідках А. А. Бурячка [12], Л. П. Васильєвої [16], О. А. Албул [4], Т. Б. Крючкової [63], В. В. Жайворонка [34], А. В. Капуш [44], О. А. Стишова [107], І. В. Холявко [124], О. О. Мороз [78], О. В. Курасової [64], М. А. Осипової [86], С. С. Лук'яненка [67], Л. Л. Михайленко [76], А. В. Янкова [129], Н. Лазурової [198] тощо. Однак у сучасному мовознавстві немає єдиного підходу до змісту поняття «суспільно-політична лексика» та критеріїв зарахування слів до цієї частини загальномовного словника. Неоднозначність такого тлумачення тісно пов'язана з проблемою обсягу та тематичних меж суспільно-політичної лексики, що зумовлено складністю визначення об'єктів позначення.

Суспільно-політична лексика відображає мовну картину світу, віддзеркалює суспільну свідомість, політичні уподобання та розвиток світоглядних поглядів носія мови. І. В. Холявко зазначає, що це – «неоднорідна за складом макроструктура одиниць різного походження, спрямованих ідеологічно та спеціалізованих лексично, семантично і фразеологічно для вираження понять із галузі суспільного, політичного, соціального, економічного, морально-етичного життя соціуму» [124, с. 5]. Крім наведених сфер, до суспільно-політичних лексем ще зараховують номінації понять та явищ з військово-воєнної, світоглядно-філософської, державно-адміністративної сфер [12, с. 22], терміни політології, соціології, історії, етнографії [68, с. 138].

Важливим аспектом вивчення суспільно-політичної лексики є виокремлення основних диференційних ознак цієї групи:

1) нестабільний характер, пов’язаний більшою мірою з дією позамовних чинників;

2) наявність у більшості лексем оцінного значення, що зумовлено впливом ідеологічно спрямованих чинників;

3) здатність до семантичної переорієнтації лексем залежно від контексту;

4) наявність у складі цієї групи лексики слів з інших галузей знань, що в політичному контексті мають тенденцію набувати в структурі значення додатковий компонент значення – політичну сему [76, с. 8];

5) широта тематичного діапазону та розмитість його меж [108, с. 53].

У нашому дослідженні суспільно-політичну лексику розглядаємо як відкриту систему, до складу якої входять назви понять з державно-політичного, суспільного життя Чеської Республіки та міжнародної спільноти, найменування з адміністративної, частково юридичної та економічної сфер.

Суспільно-політична лексика є складним динамічним пластом лексики, різноплановим за своїм наповненням. Вона містить терміни, «перифрази, абревіатури, загальновживані найменування, метафори, навіть власні імена, за якими може стояти певний комплекс політичних уявлень і понять, асоціацій» [108, с. 53].

Інтенсивну неологізацію суспільно-політичної лексики засвідчують словники новотворів чеської мови. Зважаючи на значний тематичний діапазон виділеної групи, виникає проблема визначення кількості неологізмів суспільно-політичної сфери в лексикографічних працях. Чеський лінгвіст Еміл Млезіва, досліджуючи вплив суспільних змін на появу лексико-семантичних інновацій у чеській мові, подає кількість політичних неологізмів у процентному відношенні. За його підрахунками, нові поняття зі сфери політики, у тому числі геополітики, становлять 8 % від загальної кількості інновацій зі словника З. Сохової та Б. Поштолкової «Co v slovnících nenajdete. Novinky v současné slovní zásobě» [220, с. 288].

Інноваціями у сфері чеської суспільно-політичної лексики є нові лексичні одиниці та нові значення, які виникли для найменування чи перейменування нових реалій, понять, явищ, процесів, пов'язаних із суспільним і політичним життям Чеської Республіки та міжнародної спільноти. Суспільно-політична лексика поповнюється власне новотворами, які з'явилися відповідно до словотворчих моделей *(bezdomovectví, novodůchodce, odista, prohavlovský, protiklausovský, senátorovat, zemanista)*, неосемантизмами *(čtyřka, levopravý, modrý pták, zamodřit, mnohobarevnost, tunelování, zelený)* або запозиченнями з інших мов *(acquis communautaire, antisummit, doublespeak, eurokriticismus*[15]*, Euroland, megakoalice, natocentrismus, public relations, superleader, teledemokracie, underclass)*.

Варто зазначити, що оновлення суспільно-політичної лексики чеської мови відбувається не лише шляхом появи нових слів та значень. Виявом динамічного розвитку суспільно-політичного лексикону є відродження номінативних одиниць, які актуалізуються у вживанні (*starosta, obec, primátor, magistrát* тощо*)*. Неодноразово процес актуалізації супроводжується перетвореннями в семантичному наповненні слова, наприклад, *hejtman, lustrace, kancléř* тощо. Для деяких лексем, які існують у чеській мові, характерна зміна конотативного значення, яке, як зауважує Е. Лотко, трансформується з позитивного на негативне *(bolševik, komunista, soudruh)* або навпаки *(disident, chartista, soukromník)* [201, с. 216]. Більшість слів, пов'язаних із минулою соціалістичною дійсністю, виходить з активного вжитку, однак деякі лексеми виявляють словотвірну активність і виступають у ролі твірної основи: *komunista – exkomunista, neokomunista, postkomunista, starokomunista* [289], *šéfkomunista, novokomunista, polokomunista, tajnokomunista* [290].

Вплив позамовних чинників на функціонування лексичних одиниць можна простежити на прикладі лексеми *disident*. Слово *disident* у тлумачних словниках *Příruční slovník jazyka českého* (1935–57) та *Slovník spisovného jazyka českého* (1960)

---

[15] Словники нових слів пропонують два варіанти написання неологізмів з суфіксом ***-izmus / -ismus*** (*eurokriticizmus / eurokriticismus, antiglobalizmus / antiglobalismus* і т.д.). У нашій праці використовуємо варіант на ***–ismus***, оскільки згідно з «Правилами чеського правопису» («Pravidla českého pravopisu» [240]) за основний вважається варіант із літерою ***s***.

трактують як «відступник, противник» [301] [16]. Словники пізніших періодів або подають цю дефініцію зі стилістичним маркером *(knižn.)* та зазначають сферу вживання *(zejm. náb.)* [233, с. 178], або ж наводять нове значення лексеми: «активний противник тоталітарного політичного режиму, часто ним переслідуваний та ув'язнений; людина, яка думає та діє по-іншому, ніж офіційно визначено державою і правлячою тоталітарною владою» [289, с. 67–68]; «людина, яка перебуває в опозиції до певної системи, противник тоталітаризму» [257, с. 59]. Наведені дефініції свідчать про зміну значення слова і стилістичного навантаження, що зумовлено розвитком суспільства, його світоглядних принципів та зміною суспільного ладу. У свідомості носіїв чеської мови для лексеми *disident* зі значенням «особа, яка боролася з комуністичним режимом» характерна виразна позитивна конотація. Однак у сучасних мас-медійних текстах натрапляємо на вживання слова в широкому значенні «противник», яке має негативне забарвлення. Наприклад, більшість чеських мовців сприймає як негативне ставлення Вацлава Клауса до Європейського Союзу, відповідно позитивна оцінність лексеми *disident* нівелюється: «"Já vím, že se můj předchůdce Václav Havel také rád setkával s *disidenty* různých zemí, takže já se teď setkávám s *disidenty* Evropské unie, mezi které se počítám," řekl Václav Klaus» (MF Dnes, 10.11.2008).

Динаміка словникового складу виявляється також у поповненні сучасного лексикону номінативними одиницями, які належать до нелітературних утворень, соціальних діалектів. Мова сучасних мас-медій збагачується словами, які поступово переходять з периферії до центру мовної системи. Наприклад, у мовній практиці активізувалося функціонування номінацій зі сленгу наркоманів (*drogař, houbař* «наркоман», *našlehnout se, nadrogovat se* «вживати наркотики», *pikař, perníkář, péčkař* «той, хто вживає або виготовляє первітин», *feťárna* «місце, де збираються наркомани» тощо). Однак у нашому дослідженні ми використовуємо матеріал літературної мови, позанормативні елементи можуть бути об'єктом окремого дослідження.

[16] Словники PSJČ та SSJČ доступні в електронній базі даних Databáze heslářů [301], тому в нашій роботі не подаємо покликань на конкретні сторінки, що містять цитований текст із цих джерел.

Отже, аналіз інноваційних процесів у чеській суспільно-політичній лексиці підтвердив важливу роль внутрішніх та зовнішніх чинників мовного розвитку в оновленні сучасного чеського лексикону. Зміни на лексико-семантичному рівні зумовлені як чинниками глобального характеру, так і суспільно-політичними перетвореннями, які відбуваються в Чеській Республіці. Динаміка досліджуваної групи лексики виявляється в творенні нових слів та значень, запозиченні з інших мов та активізації внутрішньомовних ресурсів.

2.2. Тематична класифікація суспільно-політичних неологізмів у чеській мові

Одним із аспектів дослідження неологізації у сфері суспільно-політичної лексики 90-х років XX – початку XXI століть є створення тематичної класифікації та виділення основних груп суспільно-політичних неологізмів [17].

Аналізуючи лексику суспільно-політичного змісту, дослідники розрізняють основні групи, у яких номінативні одиниці об'єднуються за спільною темою. На думку О. А. Стишова, суспільно-політичну лексику української мови формують одиниці, які позначають поняття міжнародної політики, і лексеми, що відбивають власне українські реалії й орієнтовані на них [189, с. 54]. Аналогічно виокремлює дві групи С. С. Лук'яненко: до першої належать номінації, пов'язані з державним та політичним життям (власним і зарубіжним), до другої – слова, пов'язані із соціальними реаліями, вагомими для суспільства (своєї та інших націй) [69, с. 3]. Мовознавці також називають ключові концепти, які становлять основу суспільно-політичної лексики. Як уже зазначалося, О. О. Мороз виділила три основні концепти «moc», «stát» та «společnost» [78]. Згідно з класифікацією Л. Л. Михайленко, суспільно-політичні поняття базуються навколо таких концептів, як суспільство, держава, політика, економіка, право, мораль, військово-воєнна сфера, міжнародні відносини [76].

[17] Під тематичною групою розуміємо «сукупність великої кількості слів, стійких словосполучень та фразеологізмів, одиниці різних частин мови, які відносяться до однієї сфери дійсності» [91, с. 97].

Аналіз зібраних суспільно-політичних неологізмів чеської мови дозволив окреслити тематичний діапазон цього пласту лексики та показати її як цілісну систему, яка відображає мовну картину світу в контексті змін у політичному, економічному, культурному житті чеського суспільства на певному етапі його розвитку. Класифікуючи чеські суспільно-політичні неологізми, ми враховували їхній тісний зв'язок із реаліями позамовної дійсності. Однак варто зазначити, що тематичне членування суспільно-політичних новотворів є деякою мірою умовним, оскільки спостерігаємо чимало неологізмів, які можуть входити до кількох груп водночас.

У межах нового суспільно-політичного словника виокремлюємо 9 груп, неоднорідних за кількісними та якісними характеристиками, за стилістичними особливостями, інтенсивністю функціонування в сучасній чеській мові.

1) Назви політичних та громадських об'єднань

Становлення чеської державності супроводжувалося змінами в партійно-політичній структурі, зокрема формуванням багатопартійної системи. Це, своєю чергою, спричинило утворення нових лексичних одиниць на позначення назв партій, політичних блоків, рухів, фракцій: *Strana práv občanů (SPO), Strana svobodných občanů (Svobodní), Občanská demokratická strana (ODS), TOP 09, Věci veřejné (VV), Strana zelených (SZ), České hnutí za národní jednotu (ČHNJ), ANO 2011, Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury, Starostové a nezávislí (STAN), Hlavu vzhůru:* «*Strana zelených, SNK ED* a *Věci veřejné* zaslaly Ústavnímu soudu (ÚS) v Brně stížnost kvůli rozdělení Prahy na sedm volebních obvodů při letošních volbách do zastupitelstva. Opatření podle nich poškodilo menší strany a nahrálo *ODS* a *ČSSD*» (LN, 09.12.2010).

Крім офіційних назв політичних партій, виникають також неофіційні, для яких характерне експресивне забарвлення. Неофіційні номени утворюються на основі абревіатур *(ódéeska/odéeska – ODS, top devítka, topnuladevítka, topka – TOP 09)* або шляхом метафоричного перенесення найменувань *(modrý pták / strana (modrého) ptáka – ODS, oranžová růže – ČSSD):* «Až se bude volit v krajích, dodá *top devítka* své lidi na naše kandidátky» (MF Dnes, 03.07.2009). Яскраво виражене

експресивне забарвлення має неологізм *Bobohnutí* «політичний блок Hlava vzhůru» [18], який утворився шляхом складання лексеми Bobo (неофіційне найменування лідера руху Яни Бобошікової) та hnutí «рух»: «*„Bobohnutí“* zkrátka simplifikuje složité věci tak, jak je potřebují slyšet lidé jednoduší, a pomocí tohoto populismu snaží se zviditelnit» [313]. Як неофіційні назви політичних партій вживаються новотвори *kalouskostrana, bártostrana, bártoklan, babišostrana*: «V milionové Praze uvěřilo, že by tato «*kalouskostrana*» znamenala změnu, cca 130 tisíc většinou pravicových voličů (tj. 13 %)» (PL, 01.12.2010).

У медіа-текстах ми виявили функціонування неосемантизмів *lev* «політична партія Національні соціалісти – ліві XXI століття (LEV 21 – Národní socialisté)» та *veverka/VeVerka* «політична партія Справи громадські (Věci veřejné)». «*"Lvové"* podobně jako TOP 09 zveřejňují sponzory rovnou, a ne až ve výroční zprávě, čímž si možná v tomto případě trochu naběhli» (MF Dnes, 04.05.2012); «Nezařazený poslanec Stanislav Huml také zdůraznil, že se *veverky* dostaly do parlamentu podvodem a jejich vystoupení z vlády je pouze další epizodou nekonečného příběhu» (PL, 03.04.2012).

Потрібно зазначити, що лексеми на позначення політичних партій, організацій, блоків, рухів та об’єднань значно активніше вживають під час виборчих процесів. Ці найменування належать до динамічної частини політичного словника, яка швидко змінюється під впливом зовнішніх чинників.

Наприкінці XX – на початку XXI століть у Чехії зросла кількість об’єднань громадян, метою діяльності яких є реалізація спільних економічних, культурних, суспільних, професійних, регіональних інтересів. Суспільно-політичний словник поповнився новими найменування на позначення громадських організацій та об’єднань: *Česká lékařská komora (ČLK), Svaz českých lékařů, Kapka naděje, Hnutí Pro život ČR, Právnický akademický spolek Juristi, Přátelé Miloše Zemana, Nadace Forum 2000, Národní alternativa, Slovo 21, Liga lidských práv, ROMEA, Jihočeští taťkové, NaZemi* тощо: «Radko Pavlovec, hornorakouský pověřenec pro atomová zařízení, podle občanského sdružení *Jihočeští taťkové* záměrně zkresluje informace o

[18] Тлумачення нових лексичних одиниць подаємо вибірково. Пояснюємо лише ті неологізми, які, на нашу думку, є найбільш яскравими та які ми вважаємо цікавими з погляду структури, семантики, походження або функціонування.

fungování Jaderné elektrárny Temelín (JETE)» (HN, 26.02.2007). Велика кількість недержавних громадських організацій засвідчує значну роль таких об'єднань у розбудові чеського суспільства та реалізації соціально важливих програм у сфері науки, культури, охорони здоров'я, екології, права.

2) Назви суб'єктів політики за їхньою належністю до політичних об'єднань та політичними переконаннями

Значну групу інновацій становлять назви осіб за їхньою належністю до політичних партій, рухів, об'єднань, за політичними переконаннями, симпатіями та антипатіями.

Твірною основою для нових чеських слів часто є прізвища чеських політиків. Нові лексичні одиниці мають значення «прихильник, послідовник певного політика», наприклад, президента (*havlovec, havlista, klausovec, klausista, zemanovec, zemanista, zemanoid*), депутата (*sobotkovec, johnovec, filipovec, babišovec, okamurovec, bémovec, rathovec*), прем'єр-міністра та міністра (*špidlovec, grossovec, paroubkovec, topolánkovec, fischerovec, nečasovec, schwarzenbergovec, kubicovec, kalouskovec, hegerovec*) та інші: «"Už neplatí rozdělení na *Zemanovce* a *Schwarzenbergovce*, tato bitva byla vybojována," hlásal Zeman» (MF Dnes, 05.09.2013). У той же час нові слова, утворені від назв лідерів політичних партій або їхніх заступників, мають значення «член групи або партії, який підтримує того, хто позначений твірним словом». О. Мартінцова зазначає, що для цих слів «характерна прагматична особливість: вони, зазвичай, мають негативне забарвлення, використовуються опонентами цих політиків, критиками нинішньої ситуації, журналістами тощо» [214, с. 20]. Твірні слова, крім ідентифікаційної функції, мають функцію носія оцінки та можуть виражати негативні риси, які пов'язують з цією людиною. Дуже часто нові лексеми з'являються в множині та позначають групу осіб, колектив або в результаті метонімії отримують значення «політична партія»: «Nastává chaos. Přináší ho vůdcovské strany – *babišovci, zemanovci, okamurovci* a *bobošíkovci*» (Reflex, 03.10.2013).

До цієї групи належать неологізми, утворені від назв чеських політичних угрупувань*: odéesák/ódéesák, odéesačka/ódéesáčka* – від Občanská demokratická

strana (ODS), *oďák, odista* – від Občanská demokratická aliance (ODA), *usák, unionista, usita* – від Unie svobody (US), *ohák* – від Občanské hnutí (OH), *véčkař* від Věci veřejné (VV), *lidovec* – від Československá strana lidová (KDU-ČSL), *topinka* – від TOP 09: «Těžko pochopitelný podraz *ódéesáka* Úlehly, který ukončil stojedničkovou koalici, bývá připisován vlivu pana Hrdličky (ODS)» (Reflex, 08.08.2013).

Новотвори на позначення прихильників або членів політичних партій, рухів чи об'єднань можуть бути мотивовані символами, характерними рисами певних організацій. Приміром, логотипом Громадянської демократичної партії (ODS) є синій птах. Саме тому зі значенням «член чи прихильник Громадянської демократичної партії» функціонують лексичні одиниці *modroptáčník, ptákostraník, modrý pták*: «Před minulými volbami si sami *modří ptáci* kladli otázku, co by byla ODS bez Klause» (LN, 18.03.2000).

Лексеми *modří, rudí, oranžoví* та *zelení* часто вживають у політичній публіцистиці на позначення членів політичних партій, виникнення яких пов'язано з політичним плюралізмом після подій 1989 року. «Spolu s předsedou zelených Ondřejem Liškou natočili sérii krátkých spotů, jak to vypadá, když se *zelení* setkají s příslušníky ostatních stran, ať už jsou *oranžoví, rudí* nebo *světle modří*» (HN, 27.05.2010). Неосемантизм *ředkvička* в сучасних чеських мас-медіях функціонує зі значенням «член Комуністичної партії Чехословаччини, який публічно обстоює та підтримує позицію Комуністичної партії, однак насправді має інші політичні переконання та погляди»: «"Jan Fischer, pokud vím, byl ve vztahu ke KSČ stejně jako já tzv. *ředkvička* – to znamená, červený navrch, bílý uvnitř," napsal Olmer» (LN, 29.12.2012).

Налагодження міжнародних зв'язків та розвиток інтеграційного напряму зовнішньої політики Чеської Республіки спричинили входження в лексичну систему чеської мови неологізмів на позначення прибічників чи противників політики різних міжнародних організацій *(aliančník, atlantista, euroforik, eurofanatik, eurofob, eurostoupenec, natoskeptik, lisabonista)* та окремих зарубіжних політиків *(blairovec, clintonovec, haiderovec, lepenista, mečiarista, obamovec,*

putinovec): «Není to *euroskeptik* ani *eurofanatik* jako Jo Leinen, kterého znají snad jen česká média a jehož okrajové a zakomplexované názory cituje už jen Kateřina Šafaříková» (LN, 18.11.2008). У мові чеських мас-медій нам вдалося зафіксувати одне вживання інновації *juščenkovec*, яка є калькою з української мови, що утворилася від прізвища українського політика Віктора Ющенка: «Jsem zarytý *juščenkovec* a volil jsem Juščenka, stejně jako moje žena a všichni moji příbuzní, říká hrdě na adresu prezidenta» (LN, 18.01.2010). З контексту вживання цього новотвору бачимо, що адресантом є українець.

Наповнення цієї політичної групи доводить, що поява неологізмів безпосередньо пов'язана із зовнішніми чинниками, зокрема з перебуванням певних політичних діячів чи організацій у центрі уваги чеського суспільства. Зауважимо, що номени суб'єктів чеської політики активніше поповнюють новий політичний словник, ніж номінації на позначення прихильників зарубіжних політичних суб'єктів.

3) Назви зі сфери державної влади та місцевого самоврядування

Зміна суспільно-політичного ладу після Оксамитової революції 1989 року спричинила творення нового політичного словника, що відображав би становлення державного апарату, системи органів місцевого і регіонального самоврядування. Серед політичної лексики велику за обсягом групу становлять назви інституцій, організацій та відомств державного управління: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky (PSP ČR), Ministerstvo pro místní rozvoj (MMR), Ústav územního rozvoje, Státní fond životního prostředí (SFŽP), Rada vlády pro lidská práva, Bezpečnostní rada státu, Úřad pro ochranu osobních údajů (ÚOOÚ), Nadační fond pro boj proti korupci (NFPK)* тощо: «*Bezpečnostní rada státu* nechce kvůli odchodům lékařů vyhlašovat krizi» (MF Dnes, 14.02.2011).

Чеська суспільно-політична лексика поповнилася номінаціями, які пов'язані з виконавчими та законодавчими органами влади, адміністративними структурами, їхніми представниками: *exprezidenství, hejtmanství, dvojpremiérství/dvoupremiérství, hejtman, exposlanec, šéfposlanec, exprimátor,*

poslanecko-senátorský: «Ale že by se poslanecko-senátorských vyžírkovských aktivit musel účastnit i ministr vlády...» (Reflex, č. 19/2007).

Зібраний фактичний матеріал засвідчує значну кількість інновацій, які вживаються для номінації різних реалій виборчого процесу, зокрема слова та словосполуки, що стосуються передвиборчих кампаній, політичного плюралізму, формування уряду. До цієї групи належать неологізми *megakampaň, jednobarevný, dvoubarevný, dovolba, multipartismus, levostředový, levopravý, středněproudý, centropravicový, stranovláda, koaliční opozice, velkokoaliční, vnitrokoaliční, koaličněopoziční, supersmlouva, smluvněkoaliční, pestrobarevný, mnohobarevný, troj/třikoalice, čtyřkoalice* та ін. «Jihočechům a lidovcům sociální demokraté nabídli účast ve *čtyřkoalici*, v níž by vládli i komunisté» (MF Dnes, 30.10.2012).

4) Назви політичних та ідеологічних напрямів, учень, доктрин, процесів

Результатом реакції мови на запити сучасного суспільства є утворення інновацій, що позначають політичні та ідеологічні концепції, напрями, погляди, громадські рухи: *antiekologismus, atlantismus, etnonacionalismus, eurocentrismus, eurofederalismus, globalismus, kryptobolševismus, kryptokomunismus, natocentrismus, neokonservatismus, polokomunismus, pseudokapitalismus, komunistofobie, celoevropanství*. «Zdá se mi, že „malý“ český *etnonacionalismus*, neotesaný pohrobek „velkého“ československého nacionalismu, se stále zřetelněji rýsuje jako politická platforma ODS a ČSSD» (Právo, 23.11.2000).

Нові суспільні та політичні процеси в Чеській Республіці приводять до збагачення лексичної системи найменуваннями нових політичних явищ, доктрин, економічних програм, що їх репрезентують чеські політичні діячі: *havlismus, havlo-klausismus, špidlismus-grossismus, klausovština, haiderovština, špidlovština, zemanovština, grossovština, paroubkovština, nemcovština, topolánkovština, havlovství, klausovství, klausiánství, paroubkovství, zemanovství, langrovství, julínkovství*: «Dříve to byla *Zemanovština, Špidlivština, Grossovština* a nyní *Paroubkovština.* Nebezpečí pro tuto zemi představuje *Nemcovština* (...) a tupá, falešná a prázdná *Topolánkovština* – personifikace české průměrnosti, malosti a šedivosti» (LN, 02.12.2006).

До цієї групи належать також відонімні деривати, які репрезентують політичні напрями, стилі управління, притаманні світовим політикам: *berluskonismus, antibušovství, blairismus, bušismus, haiderismus, putinismus, mečiarismus, saddámismus.* «Myslím tím *blairismus* jako postideologický, pragmatický způsob vládnutí, který si eklekticky vypůjčuje od levice i pravice a stará se spíš o výsledky než o ideologickou rigoróznost» (MF Dnes, 21.04.2007).

У сучасній чеській мові є номінативні одиниці на позначення зміни «політики партії, держави, у дусі (позитивного, тобто демократичного, або негативного, тобто націоналістичного, популістського, авторитарного тощо) переконання, дії певного політичного діяча» [214, с. 22]. Таке значення реалізується в найменуваннях, похідних від антропонімів із суфіксом ***-izace***: *paroubkizace, zemanizace, babišizace, rathizace, klausizace, nečasizace, špidlizace, vodrážkizace, čunkizace* тощо: «Pro vytahování nadějných mladých tváří se v politice vžily termíny „*vodrážkizace*“ a „*čunkizace*“, inspirované jmény místopředsedy ODS Davida Vodrážky a bývalého šéfa KDU-ČSL Jiřího Čunka» (MF Dnes, 10.04.2010).

Близькими за значенням є лексичні одиниці на позначення специфіки та механізмів нових суспільно-політичних та економічних процесів, дій, станів: *lobbování, renacionalizace, lustrace, lobbovat, depolitizovat, globalizovat, debyrokratizovat, masírovat* «тривале переконування когось у певних поглядах», *delegitimizovat, europeizovat, renacionalizovat se* «знову посилювати національні інтереси в окремих сферах суспільного життя, ставати національним» [290, с. 388] тощо, наприклад: «V tomto kontextu je zrozumitelnější varování Paříže, že *se* evropská zemědělská politika nesmí opět *renacionalizovat*» (HN, 09.02.1999).

В умовах сучасного інформаційного простору помітно зросла кількість політичних та економічних публічних скандалів та афер, що знаходить своє відображення в лексичних інноваціях: *kauza Gorilla* «словацький політичний скандал, який розпочався у зв’язку із витоком секретної інформації Словацької інформаційної служби під кодовою назвою Gorilla в грудні 2011», *wulffování* «афера, пов’язана з іменем німецького президента Крістіана Вульффа, який спростовував факт отримання кредиту та спробував погрожувати редакторові

газети Bild, що збирався надрукувати інформацію про фінансові справи Вульффа», наприклад: «Wulffova aféra obohatila slovník Němců o nové slovo – *wulffování*. Podle jednoho významu jde o vypovídávání se na telefonním záznamníku (...), podle druhého jde o to, že člověk neřekne přímo pravdu, ale nechce vypadat ani jako lhář» [299]. З таким значенням активно функціонують у медійних текстах неолексеми з компонентом ***-gate***, мотивувальною базою яких є назви країн (*Irangate, Iraqgate, Bruneigate*), міст (*Bruselgate*), окремих осіб (*Haidergate, Monikagate, Kučmagate, Tymošenkogate, Camillagate*), інші власні та загальні назви (*eurogate, ČSSDgate, Zálivgate, ropagate, zippergate*) тощо.

На основі зібраного фактичного матеріалу ми виявили доволі інтенсивне поповнення лексики цієї тематичної групи новими номінативними одиницями, що свідчить про нові напрями та принципи діяльності суб'єктів політичного процесу.

5) Номінації, пов'язані зі світовими інтеграційними процесами

Різні політичні процеси, які відбуваються в житті світової спільноти, знаходять своє відображення в сучасній чеській мові. У мові чеських мас-медій активно функціонують лексичні одиниці, що окреслюють загальні тенденції світового розвитку та актуальні на сьогодні реалії політичного життя світу в умовах глобалізації, інтеграційних рухів та процесів у соціальній, економічній, культурній, військовій та інших сферах суспільного життя.

Серед неолексем цієї тематичної групи виокремлюємо інновації на позначення змін у суспільно-політичному житті, спричинені впровадженням іноземних норм та поглядів, уподібнення до певної країни, території, її культури, стилю життя: *albanizace, angloamerikanizace, arabizace, izraelizace, manhattanizace, amsterdamizace, palestinizace:* «Mnoho slovanských Makedonců je přesvědčeno, že NATO a Evropská unie nutí vládu, aby přistoupila na *albanizaci* země» [290, c. 34]. Впровадження змін на рівні внутрішньої та зовнішньої політики, принципів, законів та механізмів роботи, спричинених впливом міжнародних організацій, знайшли своє відображення і в сучасній чеській мові, яка поповнилася новими назвами: *europeizace* «впровадження спільної політики, законів, норм Європейського Союзу», *natoizace*: «Lze Rusku upírat jakkoli bezpředmětné obavy z

„natoizace“ Pobaltí, je-li přesvědčeno, že ona *natoizace* bezpečnosti Ruska neposlouží?» (Právo, 19.05.2001).

Каталізатором виникнення інновацій у лексико-семантичній системі чеської мови є євроінтеграційні процеси, які пов’язані зі вступом Чехії до Європейського Союзу в 2004 році. Як результат у мові з’являється велика кількість «єврослів» (чес. eurosloženin) – складних слів з початковим компонентом ***euro-***[19]. Під час підготовки до вступу Чеської Республіки до Євросоюзу та протягом наступних років у чеській мові були утворені або запозичені з інших мов лексичні одиниці на позначення нових явищ у сфері політики, економіки, юриспруденції, управління, культури тощо.

Чеська дослідниця Г. Їлкова зазначає, що слова з ***euro-***, з одного боку, виступають «як символи чи синоніми для позначення недовіри, несвободи, залежності, з іншого, – як вислови з позитивним значенням для вираження інтернаціональності, мобільності, космополітизму, партнерства, процвітання» [188, с. 45]. Неологізми *euroeuforie, euromanie, euronadšení, eurofanatismus, eurooptimismus, euroignorantství, euronaivismus, eurorealismus, eurokriticismus, euroskepticismus, euronegativismus, europesimismus, eurofobie, euronihilismus* відображають систему поглядів осіб щодо економічної, соціальної, зовнішньої політики та правової системи Європейського Союзу. Корпус нової чеської лексики поповнюють найменування осіб з урахуванням їхнього ставлення до Євросоюзу. Наприклад, *euronadšenec* – «палкий прихильник ЄС», *europochybovač* – «особа, яка висловлює сумніви щодо вступу в ЄС або щодо доцільності процесів європейської інтеграції», *euroidealista* – «особа, яка схильна до ідеалізації ЄС», *euroaktivista* – «прихильник, діяльний член якого-небудь євроінтеграційного руху, організації» тощо: «...*euroskeptici* přešli do pozic *eurooponentů*, z *eurorealistů* jsou *euroskeptici* a někteří *euronadšenci* se stali opatrnými *eurorealisty*» (HN, 27.11.2011). Варто зауважити, що наведені лексеми відображають ставлення не лише громадян Чеської Республіки, а й громадян інших держав до Євросоюзу: «Němečtí *euronadšenci* zatím zdůrazňují přínosy nové měny» (MF Dnes, 02.01.1999).

---

[19] Детальніше про особливості творення неологізмів за допомогою ***euro-*** у пункті 3.1. цієї праці.

Серед нових найменувань осіб є лексичні одиниці з елементом оцінності. Слово *eurohujer* часто вживають ідеологічні противники ЄС на позначення захисника, великого прихильника Євросоюзу, воно має негативну маркованість: «Každý, kdo nezatracuje Evropskou unii, dostává v Česku v poslední době nálepku *eurohujera*» (HN, 22.03.2012). Цей неологізм утворений від прізвища старанного студента Гуйєра з чеського фільму «Marečku, podejte mi pero». Експресивно-оцінна конотація слова спричинена тим, що в переносному значенні *hujer* – це надмірно амбіційна, старанна, іноді нахабна людина, яка улесливо намагається догодити іншим та водночас викликає негативне ставлення довколишніх. Неолексема *eurohujer* увійшла в активний вжиток, на її основі утворилися похідні *eurohujerství, eurohujerský*. Схоже значення («політик, який є палким прихильником Європейського Союзу») виражається новотвором *vlezdobruselista*, який має яскраво виражену негативну оцінку. Принагідно зауважимо, що цей неологізм унесений до переліку заборонених слів Радою з питань радіо та телевізійного мовлення як вульгаризм.

Вступ Чехії до Європейського Союзу супроводжувався тривалим процесом підготовки щодо членства в ЄС та референдумом з цього питання. Разом із новими поняттями та процесами в чеську мову входять нові лексеми на їх позначення: *eurokampaň, euroaktivista, eurojednání, eurostoupenec, euroodpůrce, euroreferendum, euroobčan, eurovolič*. «Vladní *eurokampaň* začala. Kampaň před referendem o vstupu do EU odstartovala naostro přesně rok od chvíle, kdy by se Česko mělo stát jejím členem» (MF Dnes, 02.05.2003).

У мові чеських засобів масової інформації репрезентовані лексичні одиниці з компонентом ***euro-***, що позначають сучасні реалії чеського суспільства. Неолексема *euročeština* вживається зі значенням «чеська мова в офіційних документах органів та інститутів Європейського Союзу»: «Sama údajně s hrůzou sleduje, jak se takzvaná *euročeština* prostřednictvím překladů bruselské agendy dostává do běžné české řeči» (LN, 12.05.2004). Останніми роками в медійних текстах функціонує новотвір *Euročech* на позначає чеха, який став автоматично громадянином Європейського Союзу після офіційного вступу Чехії в ЄС 1 травня

2004 року, або який народився після цієї дати. Проведений аналіз мови чеських медій виявив вживання цього неологізму з негативно-оцінним значенням у контексті нівелювання національної ідентичності: «“Nechceme se stát *Euročechy*, ale ani *Euroněmci, Eurofrancouzi* či *Euroitaly*. Chceme vstoupit do společenství, v němž budeme schopni jako suverénní občané České republiky hájit vlastní představy o svých životech, zvycích, zájmech i o národní prosperitě,” prohlásil Klaus» (HN, 12.06.2000). На позначення громадянина чи громадянки Чеської Республіки, які народилися в Чехії після її вступу в Євросоюз, у медійних текстах функціонує нова словосполука *evropské dítě*: «Primátor přivítá první *evropské dítě*. Prvního občana města Olomouce narozeného po vstupu země do EU dnes v obřadní síni radnice přivítá primátor Olomouce Martin Tesařík» (MF Dnes, 30.06.2004). Однак побіжно зазначимо, що в мові чеських ЗМІ натрапляємо на метафоричне вживання цієї словосполуки – «договір, підписаний країнами-членами Європейського Союзу щодо принципів функціонування ЄС»: «A *evropské dítě* se znovu narodilo. (…) To proběhlo 18. října 2007 a několik posledních drobných změn umožnilo, že si sedmadvacet šéfů vlád mohlo plácnout: lisabonská smlouva je na světě» (MF Dnes, 13.06.2008).

Важливе місце серед чинників, що впливають на розвиток кожної держави зокрема та світових процесів загалом, займає глобалізація, що передбачає світову інтеграцію у сферах економіки, політики, культури, екології, інформаційного простору. Свідченням цих процесів є поява значної кількості слів з елементом ***global-***: *antiglobalismus, antiglobalista, antiglobalizátor, globalfašista, globalismus, globalita, globalizovat, globofobie, globalnost, protiglobalista, protiglobalizační, zglobalizovat se* тощо. Помітно активізувалася лексема *globální*, утворюючи інноваційні словосполуки: *globální parlament, globální demokracie, globální vláda.* Наприклад, «Princip *globální vlády* je v přímém rozporu s principem subsidiarity, o kterém tak rádi hovoří eurokrati. *Globální vládnutí* je také v praxi neslučitelné s demokracií» (LN, 13.10.2010).

Дослідження нового суспільно-політичного словника виявило, що серед інновацій, утворення яких пов’язане зі світовими процесами, кількісно

переважають номінації, що виникли у зв’язку з процесами європейської інтеграції в різних сферах.

6) Слова та словосполуки, що виникли у зв’язку з утворенням міжнародних організацій та об’єднань

Високою наповнюваністю характеризується група на позначення міжнародних організацій, об’єднань, угрупувань, фондів: *G8, G20, Africká unie (*англ. *The African Union, AU), Visegrádská skupina (V4), D8, Evropský fond solidarity (*англ. *The European Union Solidarity Fund, EUSF), Evropské seskupení pro územní spolupráci (*англ. *The European Grouping for Territorial Cooperation, ESÚS, ESUS), Evropská centrální banka (*англ. *The European Central Bank, ECB), BRIC* (від англ. *Brazil, Russia, India, China*), *GUAM* (від англ. *Georgia, Ukraine, Azerbaijan, Moldova*), *Eurojust* «орган ЄС, який створений з метою судової співпраці в кримінальних справах», *Europol* «поліцейське управління ЄС» тощо: «*Europol* rozbil zločinnou síť až stovek osob šířících po internetu dětskou pornografii» (LN, 16.12.2011). Поряд із офіційними назвами, які передаються переважно абревіатурами, у публіцистичних текстах та розмовному мовленні вживають неофіційні номени: *Visegrádská čtyřka, Velká osmička*: «Summitu se zúčastní nejen *"velká osmička"* ve složení Británie, Francie, Itálie, Japonsko, Kanada, Německo, USA a Rusko, ale jako hosté i zástupci dalších vlivných rozvíjejících se zemí třetího světa» (LN, 06.06.2007).

Політична лексика 90-х років XX – початку XXI століть поповнилася низкою неологізмів, які з’явилися у зв’язку з утворенням Європейського Союзу в 1993 році.

Велику частку нової лексики, що функціонує в сучасній чеській мові, становлять найменування осіб, які займають певні посади, виконують відповідні функції та мають певні повноваження в органах Євросоюзу: *europoslanec, eurokomisař, eurodiplomat, europolitik, euroexpert, eurominister, europrezident, europremiér, eurotajemník, euroúředník, europarlamentarista, euroombudsman, eurospecialista, eurolídr* та інші. Аналіз мови чеських мас-медій засвідчив також вживання жіночих форм цих неолексем – *eurokomisařka, eurokandidátka,*

europoslankyně, eurotajemnice з аналогічним значенням, яке, відповідно, стосується осіб жіночої статі, наприклад: «“Budoucnost Kosova je v Evropské unii,” zdůraznila rakouská *europoslankyně* za Zelené Ulrike Lunaceková, zpravodajka dokumentu o Kosovu, které stále ještě neuznalo pět z 28 členských zemí EU» (LN, 16.01.2014).

У сучасній чеській мові функціонують лексико-семантичні інновації на позначення понять, які стосуються економічної та фінансової сфер: *euromince, eurocent, eurodolar, euroměna, euromanažment, euroval* «фонд Євросоюзу, головною метою якого є фінансова допомога країнам єврозони», *prahová cena, euroskupina* «засідання міністрів фінансів тих країн, які використовують євро як офіційну валюту», наприклад: «Miliardy ze stabilizačního fondu a *eurovalu* by spolu s MMF mohly euro ochránit před spekulanty» (HN, 08.12.2011).

На позначення нових понять зі сфери права в чеській мові з’явилися неологічні одиниці *eurostát, euronorma, eurovolby, eurovýbor, euroreferendum, eurozákon, euroústava, eurosoud, eurozatykač* «ордер на арешт, який є чинним на території країн-членів ЄС»: «Česko je jedinou zemí unie, ve které se *eurozatykač* nebude vztahovat na trestné činy spáchané před začátkem účinnosti příslušného zákona» (HN, 30.12.2004).

Розвиток міжнародного співробітництва наприкінці XX – початку XXI століть сприяє створенню об’єднань, метою яких є співпраця в різних сферах прикордонних регіонів кількох держав: *Praděd* (польсько-чеський єврорегіон), *Pomerania* (польсько-німецько-шведський єврорегіон), *euroregion Dunaj-Vltava* (чесько-австрійсько-німецький єврорегіон), *Baltika* (асоціація 6 країн південно-східного регіону Балтійського моря), *Centrope* (центральноєвропейський регіон, що об’єднує частину Чехії, Словаччини, Угорщини та Австрії): «Zástupci sedmi partnerských regionů *Evropského regionu Dunaj – Vltava (EDM)* podepsali stanovy evropského regionu a tím jej založili» (PL, 02.07.2012).

Проаналізовані джерела засвідчують функціонування нових лексичних одиниць, що позначають міжнародні угоди, конвенції, декларації, проекти: *Lisabon (Lisabonská smlouva, LS, Reformní smlouva), Amsterodamská smlouva,*

Niceská smlouva, Kjótský protokol, Evropská charta regionálních či menšinových jazyků, Východní partnerství та ін. «*LS* vznikala již od prosince roku 2001, kdy byla přijata tzv. Laekenská deklarace...» (LN, 01.12.2009).

Отже, у сучасній чеській мові є велика кількість інновацій, утворення чи входження в лексичну систему чеської мови яких пов'язане з появою нових міжнародних організації та розвитком міжнародного співробітництва.

7) Найменування деяких груп суспільства та їхніх представників

Зміни в сучасному чеському суспільстві спричинили появу нових соціальних прошарків, груп, що потребують номінації. Суспільно-політична лексика як відкрита динамічна система поповнюється назвами спільнот, які відображають соціальну стратифікацію суспільства, та осіб, які ведуть певний, характерний для конкретної групи спосіб життя: *nelegál, bezdomovec* «особа без постійного місця проживання; особа, яка виїхала зі своєї країн у зв'язку з політичним тиском, війною, природною катастрофою тощо, біженець» [289, с. 41], *noví Rusové, underclass, yuppie, japík, alternativec*, наприклад: «Maroko se zavázalo, že se o vyhoštěné *„nelegály"* postará, a vypořádalo se s problémem po svém» (MF Dnes, 30.11.2005).

Зауважимо, що до цього корпусу лексики, крім автохтонних чеських лексем, входять як адаптовані, так і неадаптовані запозичені одиниці. Наприклад, на позначення молодого амбіційного чоловіка, який робить професійну кар'єру та привертає увагу своїм одягом, стилем життя, паралельно вживаються запозичене з англійської мови *yuppie* та повністю адаптоване *japík*. Характерно, що неологізм *japík* набуває іронічно-оцінної конотації: «S příchodem *yuppies* k nám vznikl roztomilý český termín „*japíci*", leč stále mám pocit, že českému *japíkovi* do amerického *yuppie* něco chybí – často přinejmenším vyčištěné boty» [300]. У текстах чеських інтернет-видань, на форумах та у блогах натрапляємо на лексему *mlamoj*, яка своєю структурою наслідує іншомовну модель та зберігає значення: *yuppie* (young urban professional) – *mlamoj* (mladý moderní jinoch): «Mohli bychom namítnout, že typický *mlamoj* (mladý moderní jinoch) se už od začátku bude celkem jistě rozhlížet všude možně po nějaké lepší kariéře než je ta stávající» [312].

Зауважимо, що низка неологізмів цієї групи мають експресивне, часто пейоративне навантаження. Наприклад, лексема *zlaťák* «представник багатого класу молодих людей, „золотої молоді“», неологізм *Hnědočeši,* що вживається на позначення ромів як чехів з темнішою, смуглявою шкірою: «S *Hnědočechy*, cikány, Romy mluvím, ubytovávám je ve svých bytech» (Respekt, 22.10.2013).

Аналіз зібраних суспільно-політичних неологізмів показав, що ця тематична група кількісно невелика. Однак у зв’язку з тим, що об’єкти позначення (нові соціальні групи та їх представники) репрезентують структуру сучасного суспільства, відповідні лексеми ми зарахували до окремої тематичної групи.

8) Номінації, пов’язані з міжнародними та регіональними конфліктами, національною боротьбою і світовою безпекою

Наприкінці XX – на початку XXI століть активно зростає кількість нових лексичних одиниць, що позначають міжнародні, регіональні та локальні воєнно-політичні, економічні, міжетнічні, міжконфесійні конфлікти та суперечки. Серед інновацій відзначимо мовні одиниці, що стосуються розв’язання таких конфліктів: *mírotvorba* «врегулювання конфлікту мирним шляхом, тобто шляхом переговорів та домовленостей», *mírotvůrce, mírobijce* «особа, яка бореться за встановлення миру», *operace Pouštní bouře* «військова операція в Перській затоці», *operace Spojenecká síla* «військова операція НАТО проти Югославії в 1999 році», *Partnerství pro mír* «програма співробітництва між окремими країнами-партнерами та НАТО» та ін. Наприклад, «Jako *mírotvůrce* ve sporu o plyn, stoupence amerického radaru v Brdech, odpůrce ruského imperialismu i excentrika, který nemá daleko k pěstím, vykresluje ruský list Vedomosti českého premiéra Topolánka» (MF Dnes, 26.09.2009).

Намагання шляхом ненасильницьких масових акцій протесту змінити політичний режим та повалити чинну владу знайшли втілення в словосполуці *barevná revoluce*. На початку XXI століття в країнах Східної Європи та Середньої Азії відбулася низка мирних революцій, символом яких учасники обрали певний колір чи рослину: в Україні – *Oranžová revoluce*, в Грузії – *Růžová revoluce, Revoluce růží*, у Киргистані – *Tulipánová revoluce, Žlutá revoluce*, у Білорусії –

Džínová relovuce, у Лівані – *Cedrová revoluce*, в Ірані – *Zelená revoluce, Zelená vlna*, в Іраку – *Fialová revoluce*, в Тунісі – *Jasmínová revoluce*, у Кувейті – *Modrá revoluce*, наприклад: «Tuniská *„jasmínová revoluce“* stále probíhá, ale už dnes z ní můžeme vyvodit ponaučení o demokracii a demokratizaci, která dalece přesahují oblast Maghrebu» (MF Dnes, 28.01.2011). Хвиля протестів, революцій та військових конфліктів у кількох арабських країнах спричинилася до функціонування метафоричного вислову *arabské jaro*: «Dva roky od klíčové události *arabského jara*, které mohlo Blízkému východu a severní Africe pomoci vymanit se po desítkách let z diktatur» (HN, 12.02.2013).

Серед неологізмів, які виникли як найменування нової реалії дійсності, активно функціонує на сторінках чеських і світових медій новотвір *euromajdan.* Первинно ця інновація мала значення «місце, де відбувалися масові протестні акції в Україні, які розпочалися 21 листопада 2013 року як демонстрації на підтримку євроінтеграції»: «Zápas, který se v roce 1989 jevil jako ukončený, však stále pokračuje a dnešním bitevním polem je náměstí, které demonstranti přejmenovali na *„Euromajdan“* neboli *„Euromísto“*» (HN, 10.12.2013). Сьогодні в мові ЗМІ ця лексема вживається на позначення протестів прихильників євроінтеграційного вектора в зовнішній політиці України: «Pod názvem *„euromajdan“* se rozumí série protestů na Ukrajině, které začaly spontánně v noci 21. listopadu 2013, den poté, co místní vláda pozastavila přípravy pro podpis asociační dohody s Evropskou unii (měla být slavnostně stvrzena v litevském Vilniusu)» (Reflex, 21.02.2014). У чеській лінгвальній практиці паралельно функціонує також новотвір *eurorevoluce* з тотожним значенням: «Demonstranti v Kyjevě znovu zaútočili na sídlo vlády, opozice vyhlásila *„eurorevoluci“*» [302]. Треба зазначити, що для представників української мовної спільноти неологізм *euromajdan* асоціюється з ідеєю євроінтеграції.

Протягом 90-х років XX – початку XXI століть чеська мова поповнилася лексико-семантичними інноваціями, що пов’язані з політичною, міжконфесійною та міжнаціональною боротьбою, воєнними конфліктами в країнах Близького та Середнього Сходу: *Talibanec* «учасник руху Талібан», *saddámovec* «прихильник

іракського політика Саддама Хусейна, його поглядів», *kyber-džihád* «загроза потенційних кібернетичних атак на інфраструктуру «ворогів», кібернетична священна війна» тощо, наприклад, «Pět *Talibanců*, které USA vyměnily do Kataru, jsou protřelí teroristé» (MF Dnes, 01.06.2014).

Після терористичних нападів 11 вересня 2001 року в Нью-Йорку в мас-медійних текстах активізувалися словосполуки *válka proti terorismu, válka proti teroru, antiteroristické opatření, antiteroristická kampaň, antiteroristická koalice, protitalibanská opozice.* До цієї тематичної групи близькими є неологізми, що їх уживають на позначення явищ, пов'язаних із іншими видами тероризму, повітряним та морським піратством: *bioterorismus, ekoterorista, jaderný terorismus, exteroristka, kyberterorismus, narkoterorismus, antipirátský zákon, antipiratská mise* тощо. Наприклад, «Při útoku pirátů byla La Somme na cestě k fregatám evropské *antipirátské mise* Atalanta, kterým vezla zásoby» (Týden, 07.10.2009).

Окремо варто виокремити номінативні одиниці, утворення або входження яких в лексичну систему пов'язане зі встановленням радару американської системи протиракетної оборони на території Чехії в 2008 році. Поява прихильників та противників цих подій, політичне та суспільне протистояння знаходять своє відображення в нових лексичних одиницях *radarovec, antiradarovec, protiradarovec, radaromanie, protiradarový, antiradarový, proradarový, radarové dilema, protiraketový deštník.* Активно функціонують у мові чеських мас-медій такі номінативні сполучення, як *protiradarová petice, protiradarová iniciativa, protiradarová koalice, protiradarový aktivista, protiradarové hnutí, protiradarový hladovkář, proradarová vláda* тощо. Поява великої кількості словосполучень із прикметником *protiradarový* засвідчує негативну позицію чеського соціуму щодо розміщення протиракетного радару: «*Protiradaroví aktivisté* přivítají v Praze amerického prezidenta Baracka Obamu sérií protestů» (MF Dnes, 26.03.2009). Активна діяльність противників сприяла виникненню громадської ініціативи *Ne základnám*. Разом із назвою цього руху в чеську мову ввійшов неологізм *Nezákladňák* на позначення автобуса, який під час поїздки територією Чеської Республіки «поширював інформацію» про систему

протиракетної оборони: «Autobus *Nezákladňák* se stane novou zbraní odpůrců plánované výstavby amerického radaru v Brdech» (MF Dnes, 22.10.2007). Активісти руху Greenpeace проголосили створення фіктивної незалежної держави *Peaceland* як протест проти розміщення системи протиракетної оборони: «Aktivisté hnutí Greenpeace, kteří už pět týdnů blokují radarovou v Brdech, na místě vyhlásili samostatný stát *Peaceland*» (HN, 02.06.2008).

Кількість неологізмів, які поповнюють зазначену тематичну групу, напряму пов'язана з актуальними змінами у сфері міжнародних відносин, міжнаціональною, міжконфесійною, воєнною боротьбою та політикою, спрямованою на посилення міжнародної безпеки.

9) Номінації, пов'язані з іншими важливими реаліями сучасного суспільства

Зібраний фактичний матеріал переконливо засвідчує численність нових найменувань, які виникли на позначення певних проблем, що хвилюють світову громадськість.

Останніми роками зросла кількість найменувань, які відображають негативні процеси, явища та поняття, пов'язані зі злочинністю та боротьбою з нею: *organizovaný zločin, kyberzločin, narkozločin, velkozločinec, eurozloděj, motozloděj, mafianizace, mafiánství, e-kriminalita, antikorupce, protikorupčník, odkriminalizování, kyberkriminalista*: «Takovéto *odkriminazování* pěstování konopí setého pro vlastní použití bude mít jedině pozitivní důsledky» (MF Dnes, 12.12.2008). «Americké úřady zase odhadují, že *kyberzločin* v USA může ročně způsobit škody v hodnotě až 400 miliard dolarů» (HN, 23.05.2007). Більшість інновацій цієї сфери є новотворами, однак натрапляємо на номінації, які внаслідок впливу позамовних чинників перейшли з периферії лексичної системи чеської мови, наприклад, *jakuza* «японська злочинна організація, японська мафія»: «Také po zeměstřesení ve městě Kóbe v roce 1995 si *jakuza* získala úctu rychlou pomocí obyvatelstvu» (HN, 21.10.2004).

Досить численно в сучасній чеській мові репрезентовані інновації, пов'язані з незаконним виробництвом наркотиків та їх торгівлею. До цієї групи належать

нові лексеми, утворені від чеських чи іншомовних твірних основ за допомогою форманта ***narko-***, та одиниці англійського походження: *narkokracie, narkorežim, narkozisk, narkoterorismus, narkoterorista, narkogang, narkobyznys, narkoboss, narkoskandál, narkozločinec, narkomiliardář, narkoobchodník* тощо: «V řadě režimů existuje navíc úzké propojení drogové mafie s exekutivou (*narkokracie* v Barmě, Afghánistánu aj.) anebo spojení s protivládními silami (Kolumbie)» (HN, 05.08.1999).

Наступну підгрупу формують лексичні інновації зі сфери екології, які активно функціонують у чеській мові. Забруднення навколишнього природного середовища, екологічні катастрофи глобального та локального масштабу та намагання розв'язати екологічні проблеми спричинили поповнення сучасного лексикону великою кількістю неолексем, серед яких: *geoekologie, ekoaktivismus, ekofeministka, ekologismus, ekoanarchismus, ekoministerstvo, ekobyrokrat, ekodružstvo, ekoturistika, ekozemědelství, antiekologista, pseudoekologista, biopalivo, antijaderný* тощо: «I když zájem Čechů o zdrávou výživu roste, nemá *ekozemědelství* dostatečnou podporu od státu» (ČNK: DB, 15.09.2006).

У межах досліджуваного періоду кількісно розширилася підгрупа найменувань, що стосуються гендерних, расових та етнічних проблем сучасного суспільства: *femalismus* «жіночий рух, який намагається змінити неправильні погляди та міфи про жінок, створені чоловіками», *anarchofeministka, postfeminismus, pozitivní diskriminace* «надання переваг членам національних меншин, певних соціальних груп тощо», *pozitivní rasismus, rasismusfóbie, etnocida* «знищення, дискримінація етнічних меншин» [290, с. 110], *etnizace, protidiskriminační, multietnicita, monoetnicita* «існування однієї етнічної громади на певній території»: «Kdeže jsou ty bájné časy, kdy americká *anarchofeministka* Valerie Solanas prostřelila Andyho Warhola za urážlivé přehížení ženské kreativity» (Právo, 14.04.2005). «Trpělivá a vytrvalá podpora *multietnicity* na Balkáně se může zdát anachronismem, ale je jedinou nadějí na přerušení cyklu násilí» (MF Dnes, 06.09.1999).

Зазначимо, що ця тематична група є неоднорідна, різнопланова і постійно модифікується відповідно до актуальності та масштабності проблем, які хвилюють чеську та міжнародну громадськість сьогодні.

Висновки до розділу 2

Лексика, яка виникає в періоди значних суспільних, політичних, економічних змін, є важливим матеріалом для дослідження динаміки мови. Збагаченню та оновленню словникового складу чеської мови кінця XX – початку XXI століть сприяє активна дія інтралінгвальних та екстралінгвальних чинників.

Інноваційні процеси в чеській лексиці зумовлені значною мірою впливом зовнішніх чинників. Проведений аналіз нового лексичного матеріалу показав, що основні позамовні чинники, які вплинули на кількісні та якісні зміни в словниковому складі, є світового та локального характеру. Це, зокрема, перебудова політичної та партійної систем Чеської Республіки, демократизація усіх галузей суспільного життя, розширення міжнародних економічних контактів, активна участь Чехії в міжнародних організаціях (Рада Європи з 1993 р., НАТО з 1999 р., Європейський Союз з 2004 р. тощо), глобалізаційні та інтеграційні світові процеси, трансформації на міжнародній політичній арені.

Суспільно-політична лексика синхронно реагує на зміни в суспільстві, відображає світоглядну картину та репрезентує життя чеської етнокультурної спільноти. До неї зараховуємо назви понять з державно-політичного, суспільного життя Чеської Республіки та міжнародної спільноти, найменування з адміністративної, частково юридичної та економічної сфер.

Одним із головних процесів, який зумовлює розвиток цієї групи лексики, є неологізація, яка виявляється в появі нових лексичних одиниць на позначення різних понять, явищ політичного життя Чеської Республіки, міжнародної політики та суспільних реалій.

Аналіз нового лексичного матеріалу дозволив виділити 9 тематичних груп, які інтенсивно поповнюються та формують суспільно-політичний словник: 1) назви політичних та громадських об’єднань; 2) назви суб’єктів політики за їхньою належністю до політичних об’єднань та політичними переконаннями; 3) назви зі сфери державної влади та місцевого самоврядування; 4) назви політичних та ідеологічних напрямів, учень, доктрин, процесів; 5) номінації, пов’язані зі світовими інтеграційними процесами; 6) слова та словосполуки, що

виникли у зв’язку з утворенням міжнародних організацій та об’єднань; 7) назви деяких груп суспільства та їхніх представників; 8) номінації, пов’язані з міжнародними та регіональними конфліктами, національною боротьбою і світовою безпекою; 9) номінації, пов’язані з іншими важливими реаліями сучасного суспільства (Додаток В). Дослідження виокремлених неологізмів показало, що межі тематичних груп є відкритими, рухомими та відносними.

Серед зібраних лексико-семантичних інновацій кількісно переважають неологізми на позначення політичних та ідеологічних напрямів, учень, доктрин, процесів, номінації, які виникли у зв’язку з утворенням чеських та міжнародних політичних організацій. Великий корпус нової лексики формують мовні одиниці, утворення або входження яких у чеську мову зумовлено євроінтеграційними процесами. Це виявляється в активному функціонуванні «єврослів» (складних слів з компонентом ***euro-***). Каталізатором виникнення нових слів та словосполучень є актуальні проблеми та негативні явища в сучасному суспільстві (міжнародні воєнно-політичні, міжетнічні, міжконфесійні конфлікти, скандали, проблеми світової безпеки, забруднення навколишнього середовища, злочинність).

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ЧЕСЬКИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ

Вивчення основних тенденцій неологізації та особливостей збагачення лексичного складу сучасної чеської мови нерозривно пов'язане із дослідженням способів творення лексико-семантичних інновацій.

Упродовж останнього десятиріччя XX – початку XXI століть процес неологізації чеської суспільно-політичної лексики набув інтенсивного характеру, що виявляється, насамперед, у творенні великої кількості нових слів на основі питомого та запозиченого матеріалу, у якісних модифікаціях мовних одиниць та запозиченнях з інших мов. Оскільки запозичення (зокрема англомовного походження), їхнє входження в чеську мову, різні процеси засвоєння та ступені адаптації детально досліджуються у працях Л. І. Даниленко [30], Б. М. Ажнюка [2], О. О. Ващенко [17], В. Є. Федонюк [123], Ї. Рейзека [249], Ї. Мравінацової [222], Д. Свободової [270; 271], Т. Дікінса [152], Е. Лотка [202], ми розглядаємо запозичення тільки з погляду функціонування у Чеському національному корпусі в пункті 4.3.

Аналіз суспільно-політичних неологізмів показав, що в збагаченні цієї лексико-семантичної підсистеми чільне місце займають словотвірні та семантичні інновації, які інтенсивно входять у чеську мовну систему та активно в ній функціонують.

3.1. Словотвірні інновації як різновид суспільно-політичних неологізмів

Зібраний фактичний матеріал свідчить, що одним із основних способів продукування номінативних одиниць на позначення нових процесів, явищ та понять суспільно-політичного характеру в чеській мові є словотворення.

Утворення неологізмів переважно відбувається за продуктивними словотвірними типами за допомогою власних та запозичених словотворчих засобів.

Досліджуючи неологізацію словникового складу шляхом появи словотвірних інновацій та аналізуючи їх, мовознавці, переважно, розмежовують лексико-граматичні класи, у межах яких розглядають продуктивні та непродуктивні словотвірні типи зі спільним словотвірним значенням, словотворчі засоби та твірні основи [74; 108; 109; 211]. Цей аспект використовуємо в нашій роботі, причому в межах окремих словотвірних типів зосередимо увагу на основних значеннях нових найменувань.

Серед способів збагачення суспільно-політичної лексики новими найменуваннями пріоритетним є морфологічний спосіб творення слів. Активізацію цього способу словотворення в кінці XX – на початку XXI століть лінгвісти пов’язують з «лексико-словотвірним вибухом», який викликаний значними соціальними зрушеннями на межі століть [166, с. 44; 32, с. 267]. Показником «вибуху» словотвірних потенцій є велика кількість нових лексичних одиниць, утворених шляхом афіксації, складання (композиції)[20] та абревіації.

3.1.1. Творення нових іменників. Упродовж досліджуваного періоду найбільшу групу нових суспільно-політичних лексем формують субстантивні новотвори. Іменникові інновації реалізують потребу в найменуванні нових реалій життя, вони таким чином виконують номінативну функцію. О. А. Земська зазначає, що кожне нове важливе явище в політичному, економічному, культурному житті суспільства отримує, зазвичай, найменування, пов’язане із використанням словотворчих засобів мови [42, с. 169]. Крім номінативної, у

[20] Зазначимо, що в чеському мовознавстві немає єдиного погляду на трактування деяких словотворчий елементів. Зокрема, це стосується морфем перехідного типу, які називають префіксоїдами, препозитивними компонентами, першою частиною складних слів, суфіксоїдами, суфіксоїдними лексемами, постпозитивними компонентами, другою (кінцевою) частиною композитів. У нашому дослідженні ми спираємося на тлумачення морфем, подані в словниках неологізмів SN 1 та SN 2. Препозитивні компоненти, які зі семантичного та функціонального аспектів займають проміжне місце між кореневою морфемою та префіксом, визначаємо як префіксоїди. Відповідно лексеми з елементами ***mega-, mikro-, mini-, multi-, polo-, pseudo-, super-*** зараховуємо до інновацій, утворених шляхом префіксації. Неологізми з препозитивними та постпозитивними елементами, які кваліфікують як першу та кінцеву частини складних слів (***bio-, celo-, čecho-, eko-, euro-, kyber-, malo-, mnoho-, narko-, porno-, rádoby-, sex-, skoro-, staro-, spolu-, šéf-, také/taky-, velko-, více-, vnitro-, -centrismus, --fil, -filie, -gate -man, -manie, -mil, -milec***), розглядаємо як інновації, утворені шляхом композиції.

творенні нових іменників виявляється експресивна функція деривації. Експресивне забарвлення дериватів нерідко залежить від словотворчих афіксів з оцінною семантикою. Наприклад, деривати, утворені за допомогою суфіксів ***-áč***, ***-ák***, часто містять негативну конотацію: *totáč, bělokošiláč, hololebkáč, euráč, eurák, grínpísák, houmlesák, kravaťák*. «Za *totáče* všichni odevzdávali kandidátům Národní fronty 99,99 procent hlasů» (Blesk, 06.06.2003).

Висока продуктивність у процесі неологізації іменників характерна для **суфіксального способу словотворення**. Для творення нових субстантивів, з одного боку, використовуються питомі суфікси, а з іншого – досить інтенсивною є суфіксація за допомогою інтернаціональних афіксів. Як уже зазначалося, нова суспільно-політична лексика є різноплановою. У межах цієї групи численними є номінації осіб, дій, конкретних предметів, абстрактних понять, процесів і явищ.

Кількісно великий корпус нових слів репрезентований іменниками на позначення осіб, що, на думку О. А. Земської, можна пояснити антропоцентричним характером словотворення [40, с. 202].

У творенні цих дериватів істотну активність виявляють суфікси ***-ovec***, ***-ista***[21], ***-ák***, ***-ář/-ař***. Словотворчі форманти приєднуються до твірних основ з різним значенням, таким чином поповнюючи семантичні групи:

1) найменування осіб за належністю до установи, організації, об’єднання: *impulsista, grínpísák, sekuriťák, kampeličkář, ochrankář* («V nedělní televizní debatě jsem měl příležitost diskutovat s naším hlavním *„impulsistou“*, s politizujícím farářem Tomášem Halíkem» (Respekt, 31.10.2010));

2) назви осіб за професією або місцем роботи: *civilkář, marketinkář* («Máte zde také tzv. *civilkáře*, tedy chlapce, kteří si zde nahrazují základní vojenskou službu» (Právo, 28.06.2000));

3) назви прихильників відомого громадського чи політичного діяча: *havlista, havlovec, topolánkovec, sobotkovec, nečasovec, rathovec, haškovec,*

[21] У чеських дослідженнях з морфеміки застосовують два підходи до відношень між флективними та словотвірними типами морфем: 1) два типи є не залежними один від одного: *atlant**ista*** (суфікс ***-ista***) – *atlantis**ta**, atlantis**ty**, atlantist**ovi**...* (закінчення ***-a, -y, -ovi***...); 2) один тип входить в інший: *atlant**ist(a)*** (суфікс ***-ist-*** та закінчення –***a***). Ф. Чермак зазначає, що в другому підході, на відміну від інших мов, нівелюється природа суфікса та його кінцева позиція [145, с. 16]. У нашій праці використовуємо перший підхід.

babišovec, okamurovec, obamovec, merkelovec, barrosovec («Z bojovného *rathovce* se stal spolehlivý *topolánkovec*...» (Reflex, č. 1/2009));

4) назви прибічників або членів певного політичного, культурного чи ідейного напрямку, руху: *ekologista, femalista, čechocentrista, moravista, alternatista, euromajdanovec, talibanovec, undergrounďák, heterák* («Je zřejmé, že *ekologisté* nechtějí změnit klima. Chtějí změnit nás a naše chování… *Ekologisté* hovoří o záchraně planety...» (MF Dnes, 21.08.2009));

5) назви осіб за дією, яку вони виконують: *lobbista, hladovkář, bojkotář* («*Hladovkář* odmítá potravu už přes 130 dní a požaduje propuštění 25 politických vězňů, kteří jsou údajně ve špatném zdravotním stavu» (LN, 06.07.2010)).

Варто зазначити, що значна частина неологізмів із суфіксом ***-ista*** є одиницями з подвійною мотивацією: *neokomunista – neokomunismus/ neokomunistický, sexista – sexismus/sexistický* тощо. Зважаючи на це, можемо трактувати словотвірне значення по-різному. Наприклад, якщо мотиваційною базою для новотвору *ekologista* виступає *ekologismus*, тоді він виражає членство в екологічному русі. Розглядаючи прикметник *ekologiský* як твірну основу для творення неологізму, лексема *ekologista* буде вживатися зі значенням «той, для кого є характерними екологічні погляди, поведінка, спрямована на захист навколишнього середовища». У першому випадку лексичну одиницю *ekologista* можемо зарахувати до категорії назв осіб за належністю до чогось, у другому – до назв осіб за певною ознакою.

Серед нових іменників на позначення осіб є дериваційні неологізми, тематично відмінні від зазначених вище груп: *chartista* «той, хто підписав Хартію 77», *stínař* «тіньовий міністр», *sameťák* «той, хто активно брав участь в Оксамитовій революції» та ін., наприклад: «Za vlády „havlovské party“, *sameťáků* a jejich nerozlučných kompliců „Sudeťáků“ se však s českou hospodou stalo cosi» (Respekt, č. 34/1996). Принагідно зазначимо, що в межах зібраного фактичного матеріалу натрапляємо на іменники чоловічого роду з суфіксом ***-ák***, які позначають неістот: *eurák* «грошова одиниця ЄС», *živnosťák* «свідоцтво про підприємницьку діяльність», *finančák* «фінансове управління»: «Vyřízení

„živnosťáku“ se dá svou obtížností přirovnat k vyplnění komplikovanějšího daňového přiznání» (MF Dnes, 29.11.2007).

У мові чеських мас-медій активно функціонують відабревіатурні утворення з формантами ***-ista, -ák***, ***-ář/-ař*** зі значенням «прибічник, представник та/або член політичних партій, блоків, чеських і міжнародних організацій, союзів, рухів, служб»: *ODS – oďák, odista, ódéesak/odéesák/odeesák, VPN – vépéenkář, VV – véčkař/véčkář, vévéčkář, US (Unie svobody) – usista, TOP 09 – topista, topkař, LIDEM – lidař, NATO – naťák, MP (Městská policie) – empík* : «Ten styl udělal z *«topkařů»* za necelý rok existence třetí nejsilnější politickou stranu» (MF Dnes, 31.05.2010).

Наш матеріал засвідчує лише 4 приклади суспільно-політичних неологізмів із суфіксом ***-átor,*** що позначають осіб за дією, яку виконують (*globalizátor, lustrátor, privatizátor, debolševizátor)*: «Pokud vím, tak návrhy podobného předkládal již mnohem dříve *globalizátor* George Soros» [298]. Мотивувальною базою для цих агентивів слугують дієслова та/або віддієслівні іменники, наприклад: *lustrovat/lustrace → lustrátor, globalizovat/globalizace → globalizátor*.

Аналіз суспільно-політичних неологізмів на позначення осіб показав, що для великої кількості новотворів характерна словотвірна синонімія, яка виявляється в співіснуванні лексем з однаковою словотворчою базою, але різними формантами. Спостереження над спільнокореневими похідними, які позначають той самий денотат, дають підстави виокремити двочленні (*klausovec – klausista, paroubkovec – paroubkista, globalizant – globalizátor*), тричленні (*zemanovec – zemanista – zemanoid*) та чотиричленні (*topák – topista – topkař – topik*) групи неолексем. Спільнокореневі деривати з різними суфіксами можуть різнитися конотативним значенням, частотністю та сферою вживання. Наприклад, у своїх конотаціях розходяться лексичні одиниці *zemanista* та експресивне зневажливе *zemanoid, odista* та експресивне *oďák.* З погляду частотності різняться активно вживані відантропонімні неологізми, утворені за допомогою питомого суфікса ***-ovec*** (*havlovec, zemanovec*), та менш поширені

відантропонімні назви, утворені за допомогою запозиченого форманта ***-ista*** (*havlista, zemanista*). Для прикладу, у корпусі SYN Чеського національного корпусу слово *zemanovec* з'являється 808 разів, а новотвір *zemanista* – тільки двічі, у базі Neomat: *zemanovec* – 19 разів, *zemanista* – 1 раз[22]. Зазначимо, що новотвір *zemanovec* став загальновживаною лексичною одиницею, про що свідчить велика кількість слововживань у текстах засобів масової інформації та в національному корпусі. Інновація, вжита в множині, наявна в назві Партії громадянських прав – Земановці (Strana práv občanů – *Zemanovci*), яка була офіційним найменуванням партії до березня 2014 року.

Словотвірний тип із продуктивним суфіксом ***-ka*** репрезонтований значною кількістю неологізмів, серед яких домінують новотвори на позначення осіб жіночої статі. У межах цих лексичних одиниць центральне місце займають деривати від назв осіб чоловічого роду за належністю чи прихильністю до чогось, за характерною ознакою, за родом діяльності, професією: *havlovec – havlovka, ekologista – ekologistka, ambasador – ambasadorka, azylant – azylantka, bisexuál – bisexuálka, odéesák – odéesáčka, scientolog – scientoložka, houmlesák – houmlesačka, pankač – pankačka, migrant – migrantka, femalista – femalistka, dealer – dealerka* та ін.: «Autorka není *ekologistka*, aktivistka ani zelenistka, jen turistka bez přehnaných požadavků na malebnost krajiny» [311].

Інноваційні іменники-назви осіб жіночого роду з формантом ***-ka*** утворюються не тільки від нових за формою слів, але й від лексем з новим або оновленим значенням. Зокрема, це стосується найменувань зі сфери державного управління: *starostka, primátorka, kancléřka, přednostka, hejtmanka*: «Náměstkyně hejtmana Ústeckého kraje a bývalá *hejtmanka* ČSSD Jana Vaňhová je na neschopence» (MF Dnes, 19.11.2013). Принагідно наведемо приклад оказіонального утворення *hejtmanice* зі значенням «керівник адміністрації краю»: «Když jsem byla loni zvolena hejtmankou, byl to on, kdo mi vnuknul označení *„hejtmanice"*, které s oblibou v žertu užívám» (ČNK: PK, č. 6/2009). Цей новотвір

[22] Найбільш яскраві приклади, на нашу думку, заслуговують на частотну характеристику, яку наводимо на основі даних Чеського національного корпусу, оскільки саме корпусні тексти демонструють частотність вживання лексичної одиниці на певному часовому зрізі.

функціонує як синонім до інноваційного *hejtmanka,* однак частотність вживання останнього є набагато вищою (у корпусі SYN 2765 вживань *hejtmanka* – 9 вживань *hejtmanice*). У сучасній чеській мові неологізм *hejtmanice* найчастіше з'являється в контексті назви книги Мілади Еммерове *Historky hejtmanice z nemocnice* [285].

Варто зазначити, що поодинокі деривати із суфіксом ***-ka*** (з варіантом ***-ovka***) вживаються на позначення назв неістот, наприклад, *leasingovka* – лізингова компанія або договір, *topka* – неофіційна назва політичної партії «Традиція Відповідальність Процвітання 09» (TOP 09): «Když před několika měsíci vznikala TOP 09, podporoval její ustavení i předseda Topolánek. Podle jeho konstrukce měla *„topka"* vyluxovat středové voliče...» (Reflex, č. 48/2009). У мові сучасних мас-медій активно функціонує неологізм *zemanovka* на позначення алкогольного напою. Можна припустити, що утворення цієї лексеми зумовлене дією аналогії до назви *becherovka*, яка є улюбленим лікером чеського президента Мілоша Земана: «Podle mého mínění, pár Becherovek (*Zemanovek*) není ještě to, za co někoho hned odsuzovat» (Reflex, 17.05.2013).

У творенні нових номінацій осіб жіночої статі використовується також суфікс ***-yně***, однак ми зафіксували лише кілька похідних: *bezdomovkyně, speakryně, zemanovkyně*: «Přestože tyto ženy nemají střechu nad hlavou, pobývají v azylových domech a noclehárnách a většina z nich zažila i pobyt na ulici, jako bezdomovkyně se nechtějí identifikovat» (MF Dnes, 02.04.2014). До цієї групи можна віднести неологізми *šéfporadkyně, exposlankyně, expředsedkyně, exministryně, europoslankyně,* якщо розглядати їх як похідні від іменників чоловічого роду. Проте, як зазначає З. Опавська, словотвірна структура дериватів такого типу передбачає подвійну словотвірну інтерпретацію та паралельну мотивацію [239, с. 51]. Неологізми демонструють дві потенційні можливості утворення, тобто виступають як суфіксальні похідні (наприклад, *exposlankyně* ← *exposlanec* + *-yně*) або як номінації, утворені від іменників жіночого роду за допомогою префіксів чи префіксоїдів (*exposlankyně* ← *ex-* + *poslankyně*).

Нові суспільно-політичні реалії дали поштовх до збагачення чеської мови утвореннями середнього роду з суфіксом ***-ství/-ctví***. Неологізми, утворені від ад'єктивних та субстантивних основ, виражають суспільні та громадські течії, напрями, погляди (*elitářství, skinheadství, klausovství, havlovství, rusínství, talibánství*), стан, статус або діяльність осіб (*dealerství, mafiánství, ombudsmanství, pendlerství, bezdomovectví, tunelářství*): «Představme si opak: nad *ombudsmanstvím* vznikl by hned nový úřad: lidové dozíratelství nad ochránci práv» (MF Dnes, 13.01.2005).

Неологізація суспільно-політичної лексики відбувається шляхом появи інноваційних абстрактних найменувань зі значенням дії, ознаки чи стану.

За нашими спостереженнями, найбільша кількість номінацій, що виражають значення опредметненої дії або процесу, твориться за допомогою запозиченого суфікса ***-izace***, менш продуктивним є запозичений формант ***-ace*** (*kotace, probace*) та питомий суфікс ***-ní*** (*lobbování, guvernérování, idolizování, investování, klausování, premiérování, ombudsmanování, senátorování*): «Co je *klausování*? Mentorství, skákání do řeči. Totální neochota uznat chybu. Přesvědčení, že pravidla fair play vždy platí jen pro druhého» (MF Dnes, 03.03.2003).

На основі словотвірної моделі з суфіксом ***-izace*** утворені нові субстантиви, які позначають зміни та процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві: *mafianizace, albanizace, eurizace, extremizace, medializace*: «*„Eurizace“* ekonomiky totiž funguje stejně jako fixní měnový kurz» (Respekt, 03.12.2001). Більшість новотворів з цим формантом мотивовані дієслівними основами: *balkanizovat – balkanizace, idolizovat – idolizace, marginalizovat – marginalizace, medializovat – medializace, vietnamizovat – vietnamizace* та ін. Досліджений матеріал засвідчив активне творення нових слів від власних назв (прізвищ відомих політичних та громадських діячів, назв міст, країн, регіонів, континентів, організацій): *berluskonizace, zemanizace, babišizace, izraelizace, argentinizace, afrikanizace:* «Hrozí Česku *babišizace*? Nový termín ve zkratce popisuje obavy z rostoucího vlivu šéfa hnutí ANO Andreje Babiše» [316]. Твірною основою для неологізмів, утворених за такою словотвірною моделлю, можуть слугувати також

абревіатури, наприклад, *NATO → natoizace, ABL → abelizace* «вихід керівників агентства безпеки ABL на політичну арену та їх вплив на політичне життя в Чеській Республіці»: «Takže pokud je někdo v silném podezření a skutečně by měl ze všech svých dnešních funkcí odstoupit, tak je to rozhodně Jana Pařízková, která prováděla „*abelizaci*“ přímo v politické praxi. Nebo „projektová manažerka“ ABL o ničem nevěděla?» (Reflex, 13.04.2011). Інновації, які формуються від загальних іменників та прикметників, у чеській лінгвальній практиці трапляються значно рідше: *extremizace, planetarizace*: «Případná *extremizace* ODS Řápkovou by nezůstala bez odezvy ze strany ČSSD» (MF Dnes, 15.05.2009).

Окрему групу нових іменників утворюють абстрактні назви зі значенням ознаки, властивості та стану. Зберігає продуктивність у творенні дериватів словотвірний тип з суфіксом ***-ost***, який додається до основ простих (*ekologičnost, globálnost, levicovost, pravicovost, zveřejnitelnost, sametovost*) та складних (*veřejnoprávnost, multimediálnost, multijazykovost, ultrakonzervativnost, hyperkonzervativnost, mnohokulturnost*) прикметників: «Zadlužování státu není otázka *levicovosti* či *pravicovosti*» (MF Dnes, 14.05.2003).

Суспільно-політичну лексику активно поповнюють іменники-інновації з суфіксом ***-ismus/-izmus***: *multikulturalismus, monetarismus, lobbismus, skinheadismus* та ін. Особливо активно нові номінації творяться від власних назв осіб, які відіграють важливу роль як у чеській (*klausismus, grossismus, kalouskismus, babišismus, havlismus, okamurismus* тощо), так і міжнародній політиці (*obamismus, putinismus, berlusconismus, merkelismus, saddámismus* тощо): «“Těmito volbami se z vládního období Merkelové stala éra – éra *merkelismu,*“ konstatuje Süddeutsche Zeitung k komentáři nazvaném krátce „Triumfátorka“» (LN, 23.09.2013). Зі семантичного погляду нові субстантиви позначають суспільно-політичні, ідеологічні, економічні, культурні напрями, доктрини, системи поглядів, тенденції та явища. Більшість дериватів, утворених від назв політичних діячів, мають оказіональний характер.

Зібраний фактичний матеріал засвідчує численний корпус іменникових інновацій, утворених шляхом **префіксації**. Істотну словотвірну активність у

творенні суспільно-політичних неологізмів виявляють інтернаціональні префікси: ***anti-*** зі значенням протилежності, заперечення (*antiaktivista, antiamerikanizace, antibushovství, antidemokratičnost, antiekologie, antielita, antiglobalizátor, antilobby, antipolitika*), ***post-*** зі значенням послідовності (*postfederalismus, postdemokracie, postfeminismus, postideologie, postkomunista, postpremiér, posttotáč*), ***de-***, що має значення «усунення, знищення» (*defeminizace, delegitimizace, dekriminalizace, depolitizace, deanglizace, dehumanizace*), ***vice-***, який позначає заступника когось (*vicehejtman, vicekancléřka, viceministr, viceprezident, viceprimátor, vicestarosta*), ***re-*** зі значенням «повторення, оновлення» (*reprivatizace, redemokratizace, reevropeizace, reislamizace*), ***ex-*** зі значенням «колишній» (*exemigrant, exdisident, exkoalice, expartner, exposlanec, expředseda*), ***neo-*** зі семантикою «новий» (*neokonzervativec, neokomunismus, neoklausismus, neonormalizace, neokoalice, neválka*), ***ultra-*** зі значенням «над, крайній» (*ultrapravice, ultralevice, ultraintelektuál, ultraislamista, ultrakonservativnost, ultraodpůrce, ultraterorista*): «Bezpečně je známo, že do Nice míří současně evropští odboráři a členové početné zemědělské lobby, kteří tam hodlají pořádat *„antisummit“*» (HN, 06.12.2000); «Václav Klaus se pustil do nového boje. Před novináři ve Varšavě vypustil do oběhu pojem *„postdemokracie“*» (MF Dnes, 19.05.2005); «Svobodní, jejichž předsedkyně a *vicekancléřka* Susanne Riessová-Passerová předtím prohlásila, že trvají na vetování vstupu Česka do unie kvůli Temelínu, na to reagovali pohrůžkou odchodu z vlády» (HN, 23.01.2002). Більшість цих препозитивних морфем використовується частіше в межах прикметникової префіксації.

У розмовній практиці та політичній публіцистиці помітним є зростання активності іменникових інновацій, утворених за допомогою словотворчих компонентів, які виражають кількісні та якісні характеристики. Свою продуктивність нарощують префіксоїди, зокрема ***mega-*** зі значенням «величезний» (*megaspolečnost, megakampaň, megakoalice, megabyznys*), ***mikro-*** зі семантикою «дуже малий» (*mikroazyl, mikroghetto, mikrosummit*), ***mini-*** зі значенням «малий», який поєднується з нейтральними іменниками (*minireforma,*

minipřevrat, minikauza, miniambasáda, minidemonstrace, ministrana) та демінутивами (*miniaférka, minikauzička, miniskandálek, ministranička*), ***multi-*** зі значенням «багато» (*multietnicita, multijazykovost, multilingvost, multikulturalita, multiregion*), ***pseudo-*** зі значенням «несправжній, уявний» (*pseudovlastník, pseudovolba, pseudodemokracie, pseudohnutí, pseudokoalice, pseudoopozice, pseudoliberalizace*), ***super-*** зі значенням «винятковий» (*superopozice, superlídr, superbyznys, superdemokracie, superfeministka, superkanadidát, superkoalice*): «Jiří Kotek (ED) označil ODS a ČSSD za *pseudokoalici*, která jedná pod vlivem různých osobních zájmů» (MF Dnes, 24.11.2006); «Ta dnes proklamovaná německo-židovsko-česká *multikulturalita* je spíše idealizovaným konceptem, který se historickému podobá jen velmi vzdáleně» (HN, 02.11.2006); «Vídeňský *mikrosummit* měl původně demonstrovat, že Rakousko, jež nyní předseda EU, podporuje rozšíření unie» (MF Dnes, 13.10.1998).

Серед питомих формантів протягом досліджуваного часового зрізу найбільш словотворчо активним виступає префікс ***ne-***, який виражає протилежність, заперечення (*neobčanství, neekonom, neklausovec, nerezident, nesenátor, nepolitika, nedemokratičnost, neevropan*), менш продуктивними є ***nad-***, що означає більшу міру чогось (*nadregionálnost, nadreprezentace, nadspotřebitel, nadstát, nadústavnost*), ***místo-***, яке виражає заміну, заступництво (*místostarostka, místopředsedování*), ***proti-*** зі значенням протиставлення, заперечення (*protisummit, protievropan, protiagrese, protidemonstrace, protiglobalizátor*): «Nečas je zjednodušeně řečeno *neklausovec* s Klausovou podporou» (Právo, 04.12.2002); «Ústava je špatná, protože je centralistická a vytváří *nadstát*, v němž národní vlády a parlamenty hrají vedlejší roli» (Reflex, č. 23/2005); «Na 60 lidí včera zadržela policie v lotyšském hlavním městě Rize při nepovolených demonstracích a *protidemonstracích*» (MF Dnes, 17.03.2006).

Деякі з префіксальних неолексем характеризуються подвійністю словотвірної мотивації: *neokonservativec* (мотивувальною базою можуть бути слова *konservativec* та *neokonservativní*), *antiglobalista* (мотивуючою базою

можуть бути слова *globalista* та *antiglobální*), *antidiskriminace* (мотивувальною базою можуть бути слова *diskriminace* та *antidiskriminační*).

Серед нових префіксальних утворень особливу увагу привертають іменники, у яких префікс приєднується до власних назв. Зафіксовані неологізми – це іменникові новотвори з префіксом ***anti-***, що виражають значення протилежності, протидії тому, що названо твірною основою. Такі нові найменування утворюються, зокрема, від назв міждержавних союзів, організацій, форумів, політичних партій, прізвищ відомих політиків: *Antidavos, anti-NATO, antisarajevo, anti-EU, antiODS, antiklaus, antizeman, antihavel, antibush*: «Jako jeden z důvodů uvedl fakt, že Strana zelených odmítá být součástí *„antiODS“* koalice, která nese název Změna pro Prahu» [303]. У текстах традиційних та нових мас-медій зафіксовано різні способи написання таких відонімних утворень: *AntiNato – antiNATO – anti/NATO, anti-EU – antiEU, antiZeman – antizeman – anti-Zeman.*

Новотвір *antiklaus* виник у зв'язку із пошуком кандидата, який би був головним конкурентом Вацлавові Клаусу під час президентських виборів у лютому 2008 р.: «MF DNES zjišťovala, kdo je největší *Antiklaus*. Politické strany vyjednávají o tom, koho postavit do prezidentských voleb jako protikandidáta Václava Klause!» (MF Dnes, 16.09.2007). На інше написання неологізму натрапляємо, наприклад, у книзі Ярослава Шміда *Hovory s AntiKlausem: Supertajný kandidát na prezidenta vstoupil do hry!* [295]. У мові чеських засобів масової інформації ця лексема також функціонує зі значенням «виборча кампанія, спрямована на дискредитацію Вацлава Клауса як політичного опонента»: «Před patnácti lety byla politická scéna jeden velký *„Antiklaus“*» (PL, 08.09.2013). Інші нові найменування, утворені за такою словотвірною моделлю від прізвищ політиків (наприклад, *antizeman, antihavel*), вживаються зі схожими значеннями: «Ale každý další Zemanův den na Hradě narůstá nespokojenost jeho odpůrců. Hledají *Antizemana*. Někoho, komu uvěří, že dokáže expanzivnímu Zemanovi účinně čelit a zastavit ho v obsazování dalších území» (MF Dnes, 12.07.2013).

Одним із найпродуктивніших способів творення неологізмів суспільно-політичної сфери є **складання**. Цей спосіб словотвору займає чільне місце в процесі збагачення лексичного складу чеської мови загалом, що ілюструють дослідження Е. Лотка на матеріалі словника SN 1. Згідно з його аналізом нового лексичного матеріалу, поданого в словнику, частка композитів становить майже третину (27,29 %) від зафіксованих неологізмів [200, с. 233]. Інтенсивність цього способу словотвору засвідчує також наш фактичний матеріал, близько 40 % якого становлять композити.

Активність творення складних слів зумовлена кількома чинниками, серед яких виділяють закон економії лінгвальної енергії, пошук нових засобів лексичної виразності, словотвірну аналогію, калькування [108, с. 143], запозичення словотвірних моделей як засіб інтернаціоналізації засобів вираження [158, с. 229], тенденцію до інтернаціоналізації, гнучкіший характер композитів на відміну від мотивувальних сполучень слів, більшу міру експліцитності композитів порівняно з дериватами [219, с. 465].

Сучасна чеська лінгвальна практика засвідчує, що більшість нових складних іменників утворена за допомогою двох запозичених кореневих морфем або шляхом поєднання питомого та запозиченого кореня. Значну частину нових складних слів репрезентують запозичені найменування. Однак, як зазначає П. Міттер [217, с. 5], щодо деяких складних слів, які утворені з інтернаціональних компонентів, важко однозначно визначити, у якій мові вони були утворені, тобто чи ці композити були запозичені, чи сформувалися в чеській мові. Дослідник також наголошує на складності визначення лексем як композитів, якщо їхні кореневі морфеми є невідомими для чеської мови як лексичні одиниці чи компоненти інших складних слів.

На сьогодні продуктивним твірним компонентом-основою є перша частина складних слів ***čecho-***, яка має значення «чех, Чехія, чеський». Більшу частину таких новотворів становлять іменники на позначення представників чеської національності, які емігрували та проживають за кордоном: *Čechoaustralan, Čechoaustralanka, Čechobosňan, Čechoholanďan, Čechoislanďanka, Čechokanaďan,*

Čechokanaďanka, Čechonizozemec, Čechošvýcar, Čechošvýcarka: «*Čechokanaďan* Hudec vyhrál sjezd Světového poháru v Chamonix» (MF Dnes, 04.02.2012). У результаті складання утворилися й інші композити з компонентом ***čecho-***: *čechoskeptik, čechopolitolog, čechoběžník* «особа, яка часто міняє місце проживання на території Чеської Республіки», *Čechoevropan* «громадянин Чеської Республіки після її вступу в ЄС» тощо.

У межах нової суспільно-політичної лексики активно функціонують неосемантизми *jednobarevnost, dvoubarevnost, mnohobarevnost*, утворені в результаті складання питомих основ із суфіксацією: «Stanislavu Grossovi omezuje *«jednobarevnost»* občanských demokratů manévrovací prostor» (LN, 15.07.2004).

Шляхом складання питомих твірних основ та суфіксації в сучасній чеській мові утворені складні іменники *pravdoláskař, pravdoláskovec, pravdoláskovník, pravdoláskista, pravdoláskavec* зі значенням «особа, яка має подібні ідейні погляди як Вацлав Гавел»: «Bývalý disident a *„pravdoláskař“* z okruhu Václava Havla, který vstoupil do ODS teprve v roce 2006, je dnes Nečasovým hlavním spojencem a vyjednavačem» (MF Dnes, 05.06.2010). Виникнення цих неологізмів пов’язане із висловом колишнього чеського президента Вацлава Гавела *«Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí»,* що його висловив президент під час одного з виступів у період Оксамитової революції 1989 року. Згідно з даними архіву чеської преси Newton, неологізм *pravdoláskař* уперше вжили в січні 2008 року Вацлав Гавел та журналіст Їржі Пеняс під час інтерв’ю: «Ale když se spolehneme na archív českého tisku Newton, pak překvapivě prvními, kdo termín „*pravdoláskař*“ použili, byli právě Václav Havel a novinář Jiří Peňás v rozhovoru v lednu 2008» (Reflex, č. 51/2011).

Процес неологізації чеської суспільно-політичної лексики відбувається також шляхом збагачення сучасного лексикону новими іменниками, які утворилися внаслідок поєднання основ іншомовного походження та питомих (або цілком засвоєних) лексем. Варто звернути увагу на таку тенденцію в сучасному чеському словотворенні, як активізація змішаного словотворення та поява великої кількості гібридних композитів – складних слів, у яких

«іншомовна основа в усталеній (модифікованій, адаптованій) формі додається до питомого слова, особливо часто в позиції перед кореневою морфемою» [158, с. 230]: *eurovolby, euroskupina, eurovklad, narkostát, narkopeníze, biozbraň, ekohnutí, ekovzdělávání, šéflidovec*: «*Eurovolby* vyhráli lidovci a sociální demokraté, nacionalisté posílili» (MF Dnes, 26.05.2014).

За чеським дослідником П. Міттером, до гібридних композитів можна зарахувати складні слова, у яких перший компонент має іншомовне походження, а другий є питомим (або цілком засвоєним) словом [216, с. 321]. Уточнення стосовно цілком засвоєного мовою другого компонента видається нам слушним, оскільки словниковий склад чеської мови поповнюється значною кількістю складних лексем, які з погляду синхронії можна віднести до гібридних композитів. Так, наприклад, друга частина складного іменника *eurobanka* є іншомовного походження (з італ. banco), однак слово *banka* не сприймається чеськими мовцями як чужорідний елемент.

Особливо високу продуктивність у творенні номенів-інновацій суспільно-політичної сфери мають такі препозитивні компоненти іншомовного походження, як ***bio-*** зі значеннями «біологічно чистий», «біологічний» (*bioterorista, bioterorismus, biobomba, bioenergie, biohospodaření, biopirátství*), ***eko-***, який має значення «екологічний» (*ekoteroristka, ekoaktivizmus, ekofanatismus, ekofeminista, ekokomunista, ekoministr, ekopolitika*), ***euro-*** (*euroombudsman, eurodotace, euroinstituce, euroarmáda, eurobyrokracie*), ***kyber-*** зі значенням «кібернетичний» (*kybergenerace, kyberfeminismus, kyberfeministka, kyberkriminalita, kyberpeníze, kyberútočník, kyberválka*), ***narko-*** зі значенням «пов’язаний з наркотиками та торгівлею ними» (*narkodemokracie, narkoobchod, narkobyznys, narkorežim, narkoterorismus, narkoekonomika*), ***porno-*** зі значенням «порнографічний» (*pornobaron, pornobyznys, pornokariéra, pornomagnát, pornovládce*), ***sex-*** з семантикою «сексуальний» (*sexaféra, sexbyznys, sexmafie, sexturista, sexturistika, sexpodnikání*), ***šéf-*** зі значенням «головний» (*šéfdiplomatka, šéfkomunista, šéfporadce, šéfreformator, šéfsenátor, šéfideolog, šéfombudsman*): «Podle jeho názoru se svět před *bioterorismem* lépe ochrání, když vědci budou mít

normální přístup k nejnovějším informacím o nebezpečných biologických látkách» (HN, 27.02.2003); «Čeští zemědělci a venkov přišli o 300 milionů eur (přibližně 7,7 miliardy korun) *eurodotací* nad rámec celounijních škrtů v zemědělství» (HN, 13.03.2013); «Kyberválka, tedy válka vedená prostřednictvím počítačových sítí, už dávno nepatří jen do sci-fi» (MF Dnes, 02.04.2013); «Ukrajinská skupina bojuje s prostitucí, přepadává *sexturisty*» (MF Dnes, 02.12.2012).

Найбільшу частину складних суспільно-політичних лексем у сучасній чеській мові, як ми уже зазначали вище, становлять неологізми із компонентом ***euro-*.** Він має високу продуктивність та приєднується до запозичених і до питомих твірних основ. У словниках неологізмів SN 1 та SN 2 наведено близько 120 слів з компонентом ***euro-*** [289; 290]**.** У текстах корпусу SYN понад 100 слововживань мають іменники-інновації на позначення осіб (*europoslanec, eurokomisař, euroskeptik, europoslankyně, eurokomisařka, eurooptimista, euroúředník, euromanažer, eurorealista, euronadšenec, eurokandidátka, euromanažerka, eurobyrokrat*), предметів (*europaleta, eurookno*), документів (*euroústava, euroformulář, eurolicence, euroobligace, eurozatykač, eurošek, eurodluhopis, eurobond*), установ (*europarlament, eurofond*), об'єднань (*eurozóna, euroregion, eurotým, euroskupina, euroland*), процесів (*euroskepticizmus, eurorealizmus, europeizmus, eurooptimizmus, europeizace, euroskepse, eurovolba*), інших понять зі сфери економіки (*euromince, eurobankovka, euroměna, eurocent, eurotarif, euroúčet, europeníze*).

На основі семантичного аналізу «єврослів» у словнику SN 2 наведені такі значення основи ***euro-*:** 1) європейський (у геополітичному розумінні) у нових словах, наприклад, *eurocentrismus*; 2) що стосується Європейського Союзу: *eurobyrokracie, eurofobie, eurojazyk, eurokriticismus;* 3) що стосується євро (офіційної валюти держав ЄС): *eurobankovka, euroeuforie, eurokalkulátor* [290, с. 111]. Словник неологізмів чеської мови тлумачить ***euro-*** як першу частину складних слів з такими ж значеннями. У нашій праці поділяємо думку болгарської дослідниці Ц. Аврамової щодо полісемії та омонімії цього компонента [1, с. 423]: основу ***euro-*** зі значенням «що стосується Європи» і «що

стосується Європейського Союзу», з одного боку, та основу ***euro-*** зі значенням «що стосується євро як єдиної валюти країн ЄС», з іншого, розглядаємо як омонімічні одиниці та позначаємо, за Ц. Аврамовою, ***euro-I*** і ***euro-II***. Перша з них не вживається в мові як самостійна лексема та є частиною тільки похідних слів, друга функціонує як окрема лексична одиниця. Особливо продуктивним у творенні нових гібридних композитів є елемент ***euro-I.*** Однак утворення похідних з основою ***euro-II*** нечисленні, що можна пояснити вузьким значенням зазначеного компонента.

У деяких неологізмах тільки контекст дозволяє визначити, яке значення виражає основа ***euro-***. Наприклад, у складі лексем *euroeuforie, europrostor, euroreferendum, eurozemě* елемент ***euro-*** має друге та третє значення: *euroeuforie* «ентузіазм щодо вступу в Європейський Союз» та «популярність євро як валюти Євросоюзу»; *europrostor* «територія, утворена країнами-членами ЄС» та «територія, на якій офіційною валютою є євро»; *euroreferendum* «референдум про вступ до Євросоюзу» та «референдум з питання введення євро»; *eurozemě* «країна-член Євросоюзу» та «країна-член Економічного та монетарного союзу Європейського Союзу».

На прикладі численних новотворів з ***euro-***, не зафіксованих у словниках, можемо спостерігати розвиток полісемії та виникнення нових значень лексемо-морфеми ***euro-***: «якісний, зроблений згідно з європейськими стандартами, сучасний, комфортний» (*europlastik, eurookno, eurožárovky, eurobanány, eurokoblihy, eurobyt, eurožaluzie, eurotransport, eurotaxi, eurovlak*). Часто вживають такі лексеми в публіцистичному та розмовному стилях. Особливо численно вживаються «єврослова», у яких елемент ***euro-*** виражає значення «якісний», у рекламних текстах. Ці лексеми є одним із засобів реалізації функції впливу на читачів та слухачів. Г. Їлкова зазначає, що необґрунтоване використання компонента у творенні нових складних слів приводить до послаблення його значення та до «девальвації» поняття: *eurobageta, euroekologie, Euroglas, Eurointer, EuroOkna, EuroStar, Euroteam* [188, с. 45].

У сучасній чеській мові паралельно функціонують складні слова з основою ***euro-*** та прикметникові сполучення, наприклад, *eurokomise* та *evropská komise*, *eurokomisař* та *evropský komisař, eurosoud* та *Evropský soud, Eurounie* та *Evropská unie, europoslanec* та *evropský poslanec* тощо: «Zelená energie vede Evropu k „průmyslovému masakru“, tvrdí *eurokomisař*... Evropská zelená politika je neúnosná, tvrdí *evropský komisař* pro průmysl a podnikání Antonio Tajani» (HN, 09.09.2013). Проведений аналіз мови чеських мас-медій засвідчив превалювання номінативних сполучень на позначення установ, організацій, спільнот та органів Європейського Союзу над їх відповідниками-копозитами. Наприклад, у текстах корпусу SYN2013PUB словосполука *evropská komise* трапляється 29970 разів, композит *eurokomise* – 60 разів. Однак для номінації осіб за родом їхньої діяльності, заняттям, професією використовуються значно частіше складні одиниці. Так, неолексема *europoslanec* у текстах корпусу SYN2013PUB вживається 12581 разів, словосполука *evropský poslanec* – лише 741 раз, *eurokomisař* має 5217 слововживань, *evropský komisař* – 1639 слововживань. Заміна описових конструкцій однослівними найменуваннями в публіцистичному стилі, на нашу думку, спричинена стислістю одиниці та загальновідомим значенням першого компонента ***euro-***.

Незначну за обсягом групу становлять інновації, утворені складанням двох питомих або давно засвоєних твірних основ. Порівняно високу активність у творенні таких іменників проявляють компоненти ***velko-*** (*velkokoalice, velkostrana, velkozločin, velkozločinec, velkozloděj, velkopolitika*), ***malo-*** (*maločešství, maloobčan, malovesničan, malostrana, malopolitika, malopolitik*), ***také-*** **/*taky-*** (*taképravičák, takypravičák, taképolitika, takypolitika, taképolitik, takypolitik, takylevice*), ***staro-*** (*starobolševik, straroblševismus, strarodůchod, starodůchodce, starokomunista, starosocialismus, starosocialista, starosoudruh*), ***polo-*** (*polodiktatura, polodiktator, polokomunista, polodemokracie, polorevoluce*): «Politické obchodování v podobě hledání kompromisů se tak přesunuje do nitra *velkostran*» (HN, 20.01.2000); «Jediným českým fenoménem je tak kosmonaut, nadprůměrné množství *starokomunistů* a obviněný magnát hledající v Bruselu

imunitu» (HN, 16.06.2004); «Jeho *„polorevoluce“* byly výjimečné tím, že ho nikdy nepřivedly do osudové roztržky s Klausem» (LN, 03.09.1999).

Серед зафіксованого фактичного матеріалу трапляються поодинокі приклади зі словотворчими елементами ***rádoby-*** (*rádobypravice, rádobypodnikatel, rádobyosobnost*), ***rychlo-*** (*rychlosoud, rychlosoudce, rychlostudent*), ***skoro-*** (*skoroevropan, skoroministr, skorodůchodce*), ***spolu-*** (*spoludemonstrant, spoluemigrant, spolukoaličník, spolupředseda*): «*Rychlosoud* udělil squaterům podmínky a až 100 hodin prospěšných prací» (LN, 15.09.2009); «Tuna emocí na gram logiky však připadá zejména v nejoblíbenější hře české pravice a *rádobypravice*, spočívající ve vymítání komunismu z Paroubka» (Právo, 12.12.2005). Цікаво, що неологізм *rychlostudent* був обраний «словом року» за результатами анкети, яку проводила газета «Lidové noviny» у 2009 році. Утворення та активне функціонування цієї неолексеми спричинене екстралінгвальним чинником: скандалом навколо отримання юридичного диплома та титулу після кількох місяців навчання на юридичному факультеті Західночеського університету в Плзні: «V Plzni se objevil další *rychlostudent*. Jde o podnikatele obžalovaného v kauze soudce Berky. Vystudoval za prázdniny» (LN, 09.10.2009). З тотожним значенням у мас-медійному дискурсі вживають неологізм *rychloprávník*: «Europoslankyně Andrea Češková je další z řady *„rychloprávníků“* z Plzně» (LN, 14.10.2009). У зв’язку з цим скандалом з’явилися також інші іменникові неологізми: *rychlopodpis, rychlotitul, rychlodiplom, lžidoktor, turbostudent*. На відміну від більшості композитів з основою ***rychlo-***, наведені лексичні інновації мають негативне, навіть іронічне забарвлення, що спричинене негативною оцінкою цих явищ та понять чеським суспільством.

Деякі новоутворені складні слова характеризуються експресивним, часто негативним чи іронічним забарвленням, яке спричинене стилістичною маркованістю компонентів. До них належать складні субстантиви з компонентами ***také/taky-*** та ***rádoby-***, які позначають осіб (*také/takyexpert, také/takyobchodník, také/takypolitik, rádobypodnikatel, rádobyosobnost*): «Vystoupení tohoto *takypolitika* se neslo v duchu jeho obvyklé arogance se kterou se

snažil svého protivníka, slušného až zakřiknutého Radka Johna, zatlačit do defenzivy» (PL, 13.09.2011). Порівняно рідше ці компоненти вживаються з іншими іменниками-інноваціями суспільно-політичної сфери (*také/takypolitika, takérealita, takylevice, takyreforma, rádobypravice*).

Творення складних іменників за допомогою постпозитивних частин є менш продуктивним, ніж шляхом додавання препозитивних елементів. Незважаючи на незначну кількість постпозитивних частин, вжитих в інноваційних лексичних одиницях, можемо простежити певні тенденції в складі та функціонуванні цих лексем. На думку Л. Яновця та А. Ранґелової, такі зміни полягають у збільшенні кількості словотворчих компонентів, розширенні семантичної структури формантів, які вже існують у мові, та змінах у їхньому використанні [183, с. 86].

Проведений аналіз суспільно-політичних неологізмів виявив активне творення за допомогою інтернаціональних суфіксоїдів. Це засвідчує загальну тенденцію в сучасному чеському словотворенні – тенденцію до інтернаціоналізації, яка виявляється в інтенсивному використанні інтернаціональних словотворчих формантів у процесі неологічної номінації. У сучасній чеській мові, зокрема в мас-медійному дискурсі, спостерігаємо активне вживання інновацій з компонентами ***-man*** *(egoman, NATOman)*, ***-fil*** *(eurofil, amerikanofil, biofil)*, ***-fob*** *(eurofob, islamofob)*, ***-manie*** *(čechomanie, euromanie, balkánomanie, havlomanie, klausomanie, zemanomanie, ekomanie,)*, ***-filie*** *(eurofilie, úřadofilie, čechofilie)*, ***-fobie*** *(eurofobie, komunistofobie, globofobie)*, ***-gate*** *(Grossgate/grossgate, Klausgate, sexygate, Čunekgate, Bartagate, Nečasgate, Nagygate)*: «Brněnská divadelní *«havlomanie»* vyvrcholí v neděli» (LN, 07.01.2009); «V Polsku probíhá už třetí vlna *čechofilie*» (LN, 21.11.2013); «Vztah tzv. euroskeptiků (raději jim říkám europesimisté či *eurofobové* – osobně se hlásím ke skeptickým eurooptimistům) k evropeizaci je podobný, jako je vztah antiglobalizačního hnutí ke globalizaci» (HN, 02.06.2014); «Aféra Grossovy rodiny, chcete-li *«grossgate»,* totiž rozpoutala dřímající občanskou válku přímo v sociální demokracii» (Blesk, 19.03.2005). Актуалізація цих словотворчих компонентів

впливає на творення відкритих рядів іменникових інновацій. Досліджуючи творення подібних неологізмів в українській мові, О. А. Стишов зауважує, що «походження деяких лексем викликає сумнів щодо того, на ґрунті якої мови вони постали. (…) Очевидно, на їхнє утворення вплинула аналогія, що постійно діє в мові» [108, с. 131]. Вважаємо, що таке твердження буде слушним і для деяких чеських неологізмів, утворених за допомогою цих суфіксоїдів.

Менш продуктивними в неологічних утвореннях є основа інтернаціонального характеру ***-centrismus/-centrizmus*** зі значенням «зосередження чогось в центрі, оцінка чогось з погляду центру» [290, с. 69], яка приєднується до власних і до загальних назв: *brnocentrismus, bruselocentrismus, etnocentrismus, evropocentrismus, eurocentrismus, natocentrismus, pragocentrismus, ekocentrismus*: «Někteří říkají, že pojem *brnocentrismus* ve skutečnosti neexistuje, jiní vliv Brna považují za logický» (MF Dnes, 26.06.2001). Використання цієї основи обмежується номінаціями, які стосуються ситуації в політичному та економічному житті суспільства. Від деяких з цих композитів утворюються назви осіб-представників певного напряму: *eurocentrista, pragocentrista, čechocentrista*: «Této křivdy na slovenském podniku se kupodivu nedopustili *pragocentristé...*» (Respekt, 04.03.1991).

Неістотну словотвірну активність у творенні чеських суспільно-політичних неологізмів виявляють постпозитивні елементи ***-kracie***, за допомогою якого утворюються абстрактні найменування зі значенням «влада», ***-krat,*** який використовується у творенні назв осіб зі значенням «представник або прихильник певної влади»: *bandokracie, etnokracie, eurokracie, bémokracie, havlokracie, klausokracie, mediokracie, kmotrokracie, partiokracie, stranokracie, etnokrat, partokrat, eurokrat*: «Šéf KDU-ČSL Jan Kasal označil Klausův termín o stoupencích *havlokracie* za úsměvný» (Právo, 05.01.2001).

Незважаючи на велику кількість мовних одиниць з інтернаціональними формантами, сучасний чеський лексикон поповнюють слова, які утворені за допомогою питомих афіксів від тих самих твірних основ та мають тотожне значення. Погоджуємося із думкою О. Мартінцової, яка зазначає, що вживання

деяких запозичених словотворчих формантів стимулює активніше вживання питомих морфем. Наприклад, інтернаціональні компоненти ***-fil*** і ***-man*** зі значенням «любитель чогось, фанат» впливають на інтенсивніше використання питомих компонентів ***-mil*** та ***-milec***, особливо в неузуальному словотворенні [214, с. 21]: *havlofil, havloman, havlomil, havlomilec* «прихильник Вацлава Гавела».

Інтенсивне поповнення суспільно-політичної лексики у сучасній чеській мові відбувається шляхом появи великої кількості **абревіатур**. Вони активно функціонують у публіцистичному стилі, утворюються на базі питомого і запозиченого мовного матеріалу та, як зазначає П. Кохова, мають характер загальних найменувань [192, с. 242].

Серед абревіатур у сучасній чеській мові переважають одиниці англійського походження: *EBRD* (*The European Bank for Reconstruction and Development,* чес. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj*), *EEA* (*The European Environment Agency,* чес. *Evropská agentura pro životní prostředí*), *ERRC* (*The European Roma Rights Centre,* чес. *Evropské centrum pro práva Romů*), *AU* (*The African Union,* чес. *Africká unie*), *ICC* (*The International Criminal Court,* чес. *Mezinárodní trestní soud*): «Tůma ztrácí šance na šéfa *EBRD, EU* podporuje Němce» (MF Dnes, 04.03.2008). Проте в політичному номінуванні натрапляємо також на поодинокі приклади запозичень з інших мов, наприклад, з іспанської *UNASUR* (*Unión de Naciones Suramericanas*, чес. *Unie jihoamerických národů*).

За останні два десятиріччя в чеській мові значно розширився корпус абревіатур, утворених на основі питомого мовного матеріалу. У період суспільно-політичних та економічних перетворень наприкінці XX – на початку XXI століть відбувається творення назв чеських політичних партій, блоків, рухів, організацій, інституцій, об’єднань: *ODS (Občanská demokratická strana), VV (Věci Veřejné), US – DEU (Unie svobody – Demokratická unie), SFDI (Státní fond dopravní infrastruktury), ČHNJ (České hnutí za národní jednotu), MPO ČR (Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky)* тощо: «Obecně prospěšná

organizace Acta non verba (ANV) podala trestní oznámení na *Státní fond dopravní infrastruktury (SFDI)* za nákup údajně předražených kopírek» (LN, 30.10.2012).

Абревіація є особливо продуктивним словотвірним способом у поповненні лексичної системи новотворами, пов'язаними з європейською інтеграцією. Після вступу Чеської Республіки до Євросоюзу виникла потреба в скорочених найменуваннях міжнародних організацій, інституцій, органів управління: *EU* (*Evropská unie*), *OBSE* (*Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě*), *ESÚS* (*Evropské seskupení pro územní spolupráci*), *EK* (*Evropská komise*) та інші: «Shodli se, že nesouhlasí s návrhem na změnu směrnice *Evropské komise (EK)*, která se týká jaderné bezpečnosti» (LN, 14.10.2014).

3.1.2. Творення прикметникових інновацій. Аналіз суспільно-політичних неологізмів засвідчив, що друга за численністю група новотворів аналізованої тематичної сфери репрезентована новими прикметниками, кількість яких становить 22 % від усіх словотвірних неологізмів. Високу продуктивність у творенні нових прикметників мають суфіксальний і префіксальний способи та основоскладання.

Більшість ад'єктивних дериватів утворена **суфіксальним способом** від запозичених іменникових основ за допомогою продуктивних суфіксів: ***-ový*** (*punkový, brífinkový, imidžový, undergroundový*), ***-ný*** (*albanizovaný, femizovaný, lobbovaný, medializovaný*), ***-ní*** (*globalitní, globalizační, europeizační, lustrační*), ***-ský/-cký*** (*talibánský, houmlesacký*), ***-ický*** (*kleptokratický, romistický, jehovistický*), ***-ovský*** (*lídrovský, talibanovský, yuppieovský*), ***-istický*** (*lobbistický, globalistický, ekologistický, monetaristický*): «V Kandaháru po útěku či kapitulaci *tálibanských* bojovníků panoval několik dní chaos a boje mezi jednotlivými paštunskými skupinami» (Právo, 12.12.2001); «Evropský komisař Kallas navrhne, aby poradenské a *lobbistické* firmy působící v Bruselu podléhaly podobné kontrole jako v USA» (HN, 02.02.2006).

Як бачимо з наведених прикладів, великий корпус нових прикметників мотивований новими лексемами, серед яких чільне місце посідають назви

процесів, напрямів, рухів, поглядів, назви осіб, організацій та інших реалій, важливих для сучасного суспільства.

Поряд із прикметниковими неологізмами, утвореними від простих лексем, зростає кількість дериватів, утворених від складних іменників-інновацій, наприклад, *euroskeptický, eurofanatický, eurorealistický, eurofobní, europoslanecký, euromaniacký, eurodolarový, eurocentristický, čtyřkoaliční, superkoaliční, ekoteroristický, homofobní, homofobický, narkomafiánský, starobolševický, elitofobický*: «*Europoslanecký* klub ODS nesouhlasí se zneužíváním rusko-gruzínské krize jako politického argumentu k urychlené ratifikaci Lisabonské smlouvy» (MF Dnes, 03.09.2008).

Серед зібраного практичного матеріалу ми зафіксували лише кілька неологізмів, утворених на базі нових питомих лексем (*totáč – totáčový*, *kampelička – kampeličkový*): «Stejně tak ujišťují o maximální snaze dořešit *kampeličkové* podvody policisté a pracovníci justice» (MF Dnes, 04.08.2001). До цієї групи можемо віднести також прикметникові інновації, мотивовані власними назвами, зокрема назвами чеських політичних партій та їх представників (*LIDEM – lidemský, odéeska – odéeskový, véčkář – véčkařský, TOP 09 – topacký, topkař – topkařský*), прізвищами відомих політичних діячів (*Klaus – klausovský, Zeman – zemanovský, Havel – havlovský*: «Pražský hrad už byl však jedním z posledních míst, kde se *véčkařský* politik mohl spolehnout na podporu» (HN, 22.03.2012).

До продуктивних способів творення нових прикметників у чеській мові належить **префіксація**. Оскільки в творенні ад'єктивних інновацій беруть участь ті ж префікси, що використовуються у творенні субстантивних неологізмів, наведемо лише приклади найпродуктивніших препозитивних формантів: ***anti-*** *(antiglobalistický, antielitářský, antiklausovský, antikoaliční, antiodéesovský, antilevicový),* ***proti-*** *(protiglobalistický, protibruselský, protilisabonský, protidiskriminační, protiimigrační, protiemigrantský, protilidovecký, protiteroristický),* ***pro-*** *(probruselský, proekologický, prohavlovský, proimigrační, prounionistický, prověčkařský)*, ***super-*** *(supervolební, supercivilizovaný, superzelený, superamerický,*

superkonzervativní, superliberální), тощо: «Do *„supervolebního“* roku 2014 musí podle Sobotky jít ČSSD s vedením, které bude mít obnovený mandát» (LN, 10.11.2013); «Smlouvu považuji za schválnost, zbytečnost, nenutnost elitných bruselských a *probruselských* politiků vůči obyvatelům Evropy» (Právo, 27.06.2009).

У зв’язку з суспільно-політичними змінами в кінці XX – на початку XXI століть активізувалося творення прикметників із запозиченим префіксом ***post-*** *(postkomunistický, postsametový, postplyšový, postsarajevský, posttalibanský, postklausovský)* та його питомим відповідником ***po-*** *(posametový, polistopadový, popřevratový, pohavlovský, posaddámovský, potalibanský)*. Треба зазначити, що ці словотворчі форманти можуть приєднуватися до тих самих прикметникових основ: *posametový – postsametový, poklausovský – postklausovský, polistopadový – postlistopadový* тощо. Частотність вживання деяких неологізмів з префіксом ***post-*** у мовленнєвій практиці та мас-медійних текстах є значно вищою, ніж новотворів з тотожною семантикою, утворених за допомогою чеського форманта ***po-.*** Це підтверджують і дані Чеського національного корпусу, у якому, наприклад, неологізм *posttotalitní* має 640 слововживань у корпусі SYN, а *pototalitní* – лише 5. Превалювання іншомовних препозитивних формантів у новостворених прикметникових інноваціях є показником інтернаціоналізації чеського словникового складу. Однак ад’єктивні неолексеми, твірна основа яких пов’язана безпосередньо з реаліями чеського суспільства, виявляють протилежні тенденції. Неологізми з префіксом ***po-*** у цьому випадку мають більшу функціональну активність, ніж з ***post-*** (у корпусі SYN *posametový* – 129 слововживань, *postsametový* – 48 слововживань).

У межах нової суспільно-політичної лексики **складних прикметникових новотворів** численно є менше, ніж іменників-композитів. Ад’єктивні інновації утворюються за допомогою продуктивних основ, зокрема ***vnitro-*** (*vnitrounijní, vnitroministerský, vnitroetnický*), ***více-*** *(víceetnický, vícejazykový, vícelaterální, vícepartajní),* ***velko-*** *(velkokoaliční, velkomocenský, velkostranický, velkorozpočtový),* ***mnoho-*** *(mnohoetnický, mnohonacionální, mnohokulturní/mnohokulturální, mnohojazykový),* ***celo-*** *(celobalkánský, celokontinentální, celoparlamentní, celounijní*):

«Po vstupu Česka do Evropské unie se obchod s Francií stal vnitrounijní záležitostí» (HN, 18.11.2005); «Teď však sám Dostál navrhl na dvě uvolněná místa „velkokoaliční“ pár – občanského demokrata Karla Sehoře a sociálního demokrata Rudolfa Kulu» (HN, 09.12.2009). Зазначимо, що прикметникові новотвори з основою ***mnoho-*** мають значно меншу частотність вживання, ніж інновації з префіксоїдом ***multi-***. Наприклад, корпус SYN фіксує таке співвідношення слововживань: *multietnický* (1469) – *mnohoetnický* (15), *multinacionální* (366) – *mnohonacionální* (1), *multikulturní* (6457) – *mnohokulturní* (39), що є свідченням тенденції до інтернаціоналізації лексики.

Більшість композитних прикметників утворюються складанням підрядних словосполучень, зокрема в поєднанні із суфіксацією: *široká koalice – širokokoaliční, občanský demokrat – občanskodemokrat-ický, státní bezpečnost – státobezpečnostní, Věcí veřejné – věcněveřejný* тощо: «*Občanskodemokratický* primátor Pavel Bém stále klesá v žebříčku popularity nejen voličů, ale i spolustraníků» (MF Dnes, 26.03.2010).

Корпус суспільно-політичних неологізмів поповнюють ад’єктивні неологізми, утворені за допомогою основи ***politicko-***, мотивованої іменником (*politicko-legislativní, politicko-mediální, politickomocenský, politicko-nepolitický*): «A tak to přece není – státní rozpočet je především záležitostí *politicko-legislativní*» (Právo, 11.12.1999).

У зібраному практичному матеріалі ми зафіксували лише 5 прикметників-інновацій з першим прислівниковим компонентом, які утворилися складанням двох оформлених слів без сполучних голосних в одну лексему (юкстапозиція): *koaličněsmluvní, opozičněsmluvní, smluvněopoziční, koaličněkoaliční, opozičněkoaliční*: «To nebylo by divné, kdyby se k útokům proti prezidentovi nepřidala *opozičněsmluvní* ODS» (LN, 03.04.2000).

3.1.3. Дієслова-неологізми. Неологізація чеської суспільно-політичної лексики значно меншою мірою репрезентована дієслівними новотворами (6 % від словотвірних інновацій).

У творенні дієслів спостерігаємо кілька характерних явищ дієслівного словотворення. Сюди зараховуємо суфіксальну деривацію від іменникових твірних основ. Здебільшого нові дієслова суспільно-політичної сфери формуються на базі іншомовних іменникових основ за допомогою суфікса ***-ovat***: *kriminalizovat, lobbovat, embargovat, globalizovat, ekologizovat, mafianizovat, talibánizovat, eurizovat, dolarizovat, islamizovat, etnizovat* та ін.: «Nyní se o otázce, zda měkké drogy legalizovat, či naopak *kriminalizovat*, vedou diskuse v parlamentu» (MF Dnes, 03.07.2001). Дієслівних новотворів, мотивованих іменниками та прикметниками, які існували в мові раніше, у сучасному чеському лексиконі небагато: *velvyslanec – velvyslancovat, guvernér – guvernérovat, albánský – albanizovat*: «Poté byl mluvčím prezidenta Václava Havla a od září 1992 *velvyslancoval* v USA» (Právo, 19.06.2001).

Твірною основою у творенні дієслів можуть слугувати власні назви, зокрема прізвища політиків та назви міжнародних організацій: *klausovat* від Klaus, *zemanovat* від Zeman, *okamurovat* від Okamura, *vondrovat* від Vondra, *haškovat* від Hašek, *jandákovat* від Jandák, *babišovat* від Babiš, *paroubkařit* від Paroubek, *natoizovat* від NATO: «A přesto Klaus v poslední době *paroubkaří* a Paroubek na oplátku *klausuje*» [309]. Такі новотвори мають переважно оказіональний характер та експресивну конотацію.

Характерним явищем дієслівного словотвору є використання питомих та іншомовних префіксів, особливу активність з яких виявляють ***de-*** (*dekriminalizovat, dehumanizovat, deideologizovat, delegitimizovat, debolševizovat, depolitizovat, debyrokratizovat*), ***od-*** (*odliberalizovat, odfinancovat, odkriminalizovat, odpolitizovat, odklausovat*), ***re-*** (*rebolševizovat, renacionalizovat, reprivatizovat, refinancovat*): «Chlapácký politik přece nemůže pád vlády, jenž v očích Bruselu rozhodně *delegitimizuje* naše předsednictví, srovnávat s rozpadem Československa» (LN, 28.03.2009). Менш продуктивними є питомі префікси ***z-*** (*zlobbovat, zkriminalizovat*), ***pře-*** (*přefeminizovat, přefinancovat, přezaměstnat*), ***vy-*** (*vylobbovat, vylustrovat, vytunelovat*), ***do-*** (*dotunelovat, dolobbovat*), ***pro-*** (*prolustrovat,*

prolobbovat): «Mrázek ho prý nikdy neinformoval o tom, že se pokouší pro své zájmy *zlobbovat* i poslance ODS Tlustého a Langera» (MF Dnes, 08.10.2008).

Аналіз дієслівних новотворів засвідчив активну перфективацію – утворення дієслів доконаного виду від дієслів недоконаного виду. До видових пар входять доконані дієслова, які існували в мові (*liberalizovat – odliberazovat; financovat – dofinancovat, odfinancovat, přefinancovat, refinancovat, ufinancovat, zafinancovat*), та дієслова доконаного виду, для яких властиве нове значення (*lobbovat – dolobbovat, prolobbovat, vylobbovat, vylobbovat, zalobbovat, zlobbovat; kriminalizovat – dekraminalizovat, odkriminalizovat*).

3.1.4. Прислівникові новотвори. Кількісно найменшу групу суспільно-політичних неологізмів формують прислівникові інновації (близько 3 % від усіх неолексем). Серед нових прислівників переважають одиниці, які утворюються на основі відіменникових прикметників за допомогою суфіксів ***-cky, -sky, -e/ě***: *bezdomovecky, houmlesacky, japícky, lobbisticky, eurocentricky, euroskepticky, eurooptimisticky, eurorealisticky, pankáčsky, punkersky, dealersky, ghettoidně, globalizačně, koaličně, eurodolarově, europarlamentně, korupčně*: «Při šetření vyšlo najevo, že Subterra byla *lobbisticky* podporována od některých členů ČSSD» (Respekt, č. 47/2001).

Новотвори виражають ознаку, характерну для прикметникової твірної основи, яка виражає зовнішню чи внутрішню подібність, характеристику чи спосіб дії. Деякі прислівникові інновації співвідносяться з власними назвами осіб та абревіатурами: *klausovsky ← klausovský ← Klaus, zemanovsky ← zemanovský ← Zeman, havlovsky ← havlovský ← Havel, odisticky ← odistický ← odista ← ODS, natovsky ← natovský ← NATO:* «Slovenská národní strana pod vedením *zemanovsky* obhroublého žilinského primátora Jána Sloty dokázala přetáhnout voliče „polepšenému“ Mečiarovi» (Respect, č. 25/2006).

Серед нових прислівників у чеському політичному дискурсі активно функціонують новотвори з префіксами ***pro-*** та ***proti-***: *prorežimně, proreformně, proevropsky, pronatovsky, prounijně, prohavlovsky, proklausovsky, protihavlovsky, protievropsky, protiklausovsky, protiromsky, protitemelínsky, protitálibansky:* «Tedy, že

ho za něj vyřešili irští voliči a on už nebude muset tlumit napětí ve vládě, hlavně mezi *euroskepticky* naladěnou částí ODS a *prounijně* naladěnými zelenými» (MF Dnes, 14.06.2008). Інтенсивність творення таких одиниць зумовлена впливом зовнішніх чинників. О. Мартінцова зауважує, що ці лексеми вживаються для вираження полярності сучасного світу, політичного, економічного життя, трендів, політичних поглядів та позицій [211, с. 142]. З тотожним значенням вживаються лексеми, утворені за допомогою паралельних словотворчих формантів ***proti-*** та ***anti-***: *protievropsky – antievropsky, protizemanovsky – antizemanovsky.* Зазначимо, що прислівники із питомим префіксом у корпусних текстах трапляються значно частіше, ніж слова із запозиченим префіксом: *protievropsky* (94 слововживання), *antievropsky* (7 слововживань), *protizemanovsky* (5 слововживань), *antizemanovsky* (2 слововживання).

Ми зафіксували 11 прикладів прислівникових неологізмів, утворених за словотвірною моделлю «***po*** + ***-u***» від власних та загальних назв: *po eurokraticku, po skinheadsku, po jehovisticku, po anarchisticku, po reálněsocialisticku, po klausovsku, po sládkovsku, po havlovsku, po topolánsku, po sládkovsku, po zemanovsku*: «Byly po bolševicku nudné, *po sládkovsku* hrubé, *po anarchisticku* zmatené a *po skinheadsku* tupé» (Reflex, č. 15/1999).

3.1.5. Словотвірний потенціал твірних основ. На нашу думку, аналізуючи процес творення нових лексичних одиниць суспільно-політичної сфери, важливо розглянути не лише основні словотвірні моделі та словотворчі форманти, але й звернути увагу на твірні основи. Враховуючи неологічний підхід до мотивувальної бази, тобто питання її новизни, твірні одиниці можемо розділити на дві групи:

1) твірні основи або слова, які зараховуємо до неологізмів: *globalismus → antiglobalismus, narkoobchod → narkoobchodník, odéesák → odéesácký, eurokomisař → eurokomisařka, dolarizace → dolarizovat → dolarizovaný, lobbistický → lobbisticky*;

2) твірні основи або слова, які належать до активного лексичного складу: *premiér → vicepremiér, ideologie → ekoideologie, komunista → neokomunista, volba/dovolit → dovolba, sametový → sametovost, skeptik → euroskeptik*.

Здійснене дослідження суспільно-політичних неологізмів показало, що досить велику групу (15 % фактичного матеріалу) формують відантропонімні номінації. Серед таких інновацій домінують лексеми, утворені від прізвищ відомих чеських політиків: *klausokracie, zemanokracie, Grossgate, Langergate, klausofobie, paroubkofobie, havlomanie, zemaniáda, kalouskiáda, havlofilie, zemanistán, rathland, bémoland, babišland* тощо. Схожі відонімні новотвори, які відображають хід політичних подій у Чеській Республіці, активно функціонують у текстах інтернет-видань та соціальних медій, зокрема у блогах та на форумах, з'являються на сторінках сучасних чеських друкованих ЗМІ: «Zkrátka, s použitím slovníku pana prezidenta Klause chci panu premiérovi říci, že to není *dalajlamismus* (podpora dalajlamy), který škodí českému exportu, ale *nečasismus* (vláda Petra Nečase) a *kalouskovné* (zvyšování DPH), které dusí naši ekonomiku» [305].

Для позначення таких лексичних одиниць у мовознавстві використовують термін «ефемеризми» – «слова, які широко вживаються в певні періоди суспільного розвитку, зазвичай, пов'язані з діяльністю окремих політичних діячів, однак поки що не ввійшли до загального фонду, а вживаються тільки в зв'язку з конкретними подіями» [35, с. 48–49]. Ці новотвори є доволі нестійким та змінним пластом лексики, який, однак, постійно поповнюється одиницями переважно оказіонального характеру, оскільки власні імена політиків як твірні основи мають високий словотвірний потенціал. Актуальність та інтенсивність їхнього функціонування часто залежить від екстралінгвальних чинників, насамперед від ролі особистості в суспільно-політичному житті країни чи у світовій політиці. Після припинення політичної активності окремих діячів такі відантропонімні утворення поступово переходять до пасивного словника.

Зібраний фактичний матеріал засвідчує велику кількість похідних, утворених від прізвищ відомих чеських політиків. Наприклад, твірною основою для численних неолексем слугує прізвище президента Чеської Республіки в 2003–

2013 роках Вацлава Клауса. Словотвірне гніздо репрезентоване дериватами, пееважно іменниками та прикметниками, рідше дієсловами та прислівниками, які відображають різні явища, процеси, реалії, пов'язані із цим державним діячем: *antiklaus, antiklausismus, antiklausovec, antiklausovský, antiklausovsky, antiklausovství, havlo-klausismus, klausboard, Klausgate, klausiáda, klausián, klausiánství, klausismus, klausista, klausistický, klausobijce, klausobijec, klausobijka, klausofilie, klausofobie, klausokracie, klausoláska, klausoleum, klausologie, klausonomika, klausostrana, klausování, klausovat, klausovatět, klausovatý, klausovec, klausovina, klausovitě, klausovitý, klausovka, klausovláda, klausovsky, klausovství, klausovština, neklausovec, neoklausovec, odklausovat, poklausovsku, poklausovský, postklausovsky, postklausovský, proklausovsky, proklausovský, protiklausovsky, protiklausovský, protiklausovství, předklausovský, zaklausovat se.*

Як показав аналіз зібраного корпусу інновацій, серед відантропонімних утворень найбільшу групу формують неологізми, похідні від прізвищ президентів Чеської Республіки Вацлава Гавела, Вацлава Клауса та Мілоша Земана. (Додаток Ґ).

Отже, аналіз структурних особливостей словотвірних інновацій показав, що в межах досліджуваного періоду в деривації суспільно-політичних неологізмів провідну роль відіграє морфологічний спосіб словотвору, переважно афіксація (суфіксація та префіксація), композиція та абревіація. Ці способи є продуктивними у творенні іменникових, прикметникових, дієслівних та прислівникових інновацій. Інтенсивність тенденції до інтернаціоналізації в сучасному чеському лексиконі виявилася в зростанні кількості простих та складних слів, утворених за допомогою запозичених словотворчих формантів та компонентів ***(-ista, -izace, -izmus, -kracie, -gate, post-, anti-, euro-, eko-, narko-*** та ін.). Характерною рисою суспільно-політичних неологізмів є творення нових найменувань від абревіатур та прізвищ відомих політичних та громадських діячів.

3.2. Семантичні модифікації в чеській суспільно-політичній лексиці

3.2.1. Особливості неосемантичних процесів у чеській мові. Неосемантичні процеси в чеській мові 90-х років XX – початку XXI століть є особливим виявом динаміки її лексико-семантичної системи, що полягає в якісних перетвореннях мовного корпусу. Зміни в словниковому складі не відбуваються ізольовано від модифікацій на семантичному рівні, які виявляються в трансформації семантичної структури однозначних або багатозначних слів. Унаслідок цих процесів слова розширюють або звужують свій семантичний обсяг і таким чином формуються нові значення відомих лексем.

Як зазначає Н. З. Котелова, «поняття неологізму, згідно з внутрішньою формою і етимологією цього терміна, належить до одиниць лексики, слова. Закономірно воно охоплює і нове значення (лексико-семантичний варіант слова, семолексу), що також є лексичним новотвором; іноді його називають семантичним неологізмом» [61, с. 16]. Крім наведених вище термінів на позначення новотворів, які виникли в результаті модифікації значення (*лексико-семантичний варіант, семолекса, семантичний неологізм*), у лінгвістиці використовуються також терміни *семантичні інновації, семантичні новації, неосемантизми, неосемеми, нові вторинні найменування, семантичні переосмислення*. У чеському мовознавстві функціонують терміни *sémantické neologismy* та *neosémantismy.*

Семантичні інновації виникають у результаті семантичної деривації, під якою, слідом за А. А. Залізняк, розуміємо «відношення семантичної похідності, які зв’язують між собою різні значення одного слова на рівні синхронної полісемії» [36, с. 15].

Процес творення неосемантизмів можна вважати, з одного боку, виявом мовної креативності, з іншого – мовної економії: лексичний склад мови не збагачується формально новими лексемами, але існуючі в мові слова змінюють свою семантичну структуру за допомогою похідних значень.

Розглядаючи процес виникнення нових значень, дослідники загалом зосереджують увагу на основних механізмах, типах творення та проблемі природи семантичних неологізмів. Нові значення як результат семантичних процесів є об'єктом наукових розвідок багатьох мовознавців, серед яких О. О. Тараненко [112], І. А. Самойлова [96], Ж. В. Колоїз [51], Д. В. Мазурик [74], О. А. Стишов [108], Н. П. Тропіна [119], Я. О. Конопацька [59], Н. В. Стратулат [109], Ї. Мравінацова [221], А. Ранґелова [246], І. Боздєхова [136]. Оскільки «достатньо часто питання про те, чи є подібність семантичної деривації результатом незалежного розвитку або семантичного калькування, залишається без остаточної відповіді» [36, с. 22], у цьому дослідженні не будемо торкатися проблеми походження семантичних неологізмів, тобто питання, чи неосемеми виникли внаслідок самостійного розвитку в національній мові, чи в результаті запозичення або калькування нового значення.

Семантичні неологізми характеризуються не лише новизною значення за збереження зовнішньої форми, а й розширенням або звуженням сфери функціонування. Неосемантизми в момент своєї появи є оказіональними одиницями, створюються в конкретній ситуації та часто залежать від контексту. Новизну значення спочатку можна зафіксувати лише в межах контексту, і тільки після тривалого використання носіями мови, прийняття інноваційного значення мовцями можна говорити про виникнення узуальних семантичних неологізмів.

Специфіка творення семантичних неологізмів в ономасіологічному аспекті полягає в тому, що вони є результатом непрямої, вторинної номінації. До цього типу номінації словацький мовознавець Я. Горецький зараховує «метафоричну аналогію на основі подібності, атрибутивну або метонімічну аналогію на основі суміжності та пропорціональну аналогію на основі звуження чи розширення значення» [175, с. 130]. Український мовознавець О. А. Стишов виділяє звуження семантики слів, розширення значення слів, модифікацію значення слів через субституцію, термінологізацію та детермінологізацію [108, с. 218-238]. Одночасно дослідник зазначає, що «в лінгвістиці немає єдиної загальноприйнятої універсальної схеми класифікації семантичних змін, що

задовольняла б усіх мовознавців» [108, с. 218]. Український лінгвіст Ю. А. Зацний виокремлює такі напрями семантичного розвитку лексики, як термінологізація, перетермінологізація та детермінологізація [37, с. 101]. Н. В. Чернікова найпродуктивнішими видами семантичної деривації вважає метафору та метонімію [126, с. 82].

До головних неосемантичних процесів, слідом за чеською дослідницею А. Ранґеловою, зараховуємо перенесення значення, головно метафору та метонімію, та семантичні зсуви, тобто розширення (генералізація) та звуження (конкретизація) значення слова [246]. Серед напрямків функціонального розвитку чеської лексики виділяємо детермінологізацію, термінологізацію, оновлення значення, зміни функціонально-стилістичної належності лексичних одиниць.

Дослідивши різноманітні класифікації вторинних найменувань та проаналізувавши лексичний матеріал, зібраний зі словників неологізмів та чеської періодики 90-х років XX – початку XXI століть, до найпродуктивніших типів семантичних трансформацій зараховуємо розширення, звуження значення, зміни в семантиці слова на основі метафоризації та метонімізації.

3.2.2. Утворення неологізмів унаслідок перенесення значення та семантичного зсуву. Зібраний фактичний матеріал доводить, що одним із найпоширеніших типів семантичних змін серед суспільно-політичних неологізмів є розширення (генералізація) значення слова. Під впливом різноманітних зовнішніх та внутрішніх чинників мовного розвитку розширюється змістовий обсяг того самого значення, тобто додаються певні інноваційні семи, або ж долучається до відомого або відомих значень якогось слова зовсім нове окреме значення [108, с. 219]. Новотвори внаслідок такої модифікації значення виникають внаслідок процесів метафоричного та метонімічного перенесення назв на основі подібності між предметами чи поняттями (метафора) або на основі суміжності (метонімія).

Активізація перетворень у семантичній структурі слова із суспільно-політичної сфери зумовлена насамперед екстралінгвальними чинниками. Зміни в значенні та функціонуванні мовної одиниці є відображенням соціальних змін та

світоглядних поглядів у суспільстві, що переконливо ілюструє лексема *ideologie*. Словники чеської мови, видані в 1935–1937 роках та в 1960 році, засвідчують вживання слова з означеннями *nacionalistická, idealistická, marxistická, materialistická, komunistická* [301], *socialistická, demokratická, revoluční, reakční* [301]. Розширення сполучуваності цього найменування можемо спостерігати в текстах корпусу SYN, де термін активно функціонує в інших контекстах: *liberální, pravicová, stranická, náboženská, zelená, zločinná, křesťanská, extremistická, konzervativní, feministická, ekonomická ideologie, ideologie pokroku, násilí, úspěchu, evropeismu, terorismu, nacionalismu, feminismu* тощо. Н. В. Лобур зауважує, що семантика терміна розширилася на сучасному етапі: «від закритої системи політичного мислення до сукупності більш-менш конкретних ідей, що мають реалізацію в практиці» [65, с. 203].

Розширення значення слова часто пов’язане з активним використанням лексичної одиниці, здатністю вступати у зв’язки з іншими словами, зміною початкової термінологічної належності, приміром, лексема *revoluce* почала вживатися зі значенням «початок чогось нового, перехід, повернення до чогось з далекоглядним ефектом» [290, с. 391] та активно функціонує в різноманітних терміносистемах: *elektronická revoluce, webová revoluce, fonografická revoluce, informační revoluce, mediální revoluce, postpočítačová revoluce, antisexuální revoluce, gastronomická revoluce, zelená revoluce*.

Іншим прикладом розширення значення лексеми та міграції між різними термінологічними системами є *tunel*. Крім прямого значення слова «отвір, споруда, прохід», у сучасній чеській мові лексема набула нового значення «махінація». Поступово до економічної сфери, зокрема до галузі фінансів та банківської справи, перейшли похідні *tunelování* «процес здійснення незаконних махінацій з грішми, переведення коштів на інші рахунки незаконно», *tunelovat* «здійснювати незаконні фінансові операції», *vytunelovat* «вивести гроші незаконним шляхом»: «Bývalý hlavní vyšetřovatel kauzy tunelování státního Ředitelství silnic a dálnic se škodou přes čtvrt miliardy korun půjde k soudu» (LN, 22.12.2014). Варто зазначити, що нове значення терміна утворилося саме в

чеській мові в 90-х роках XX століття, однак сьогодні функціонує також поза межами чеського мовного середовища.

Генералізація значення відбувається під час детермінологізації лексичних одиниць. Детермінологізація полягає в переході спеціальної лексики певної терміносистеми у сферу загальновживаної. До того ж детермінологізована лексика в нових контекстах часто має експресивне забарвлення. Під час функціонально-семантичного розвитку суспільно-політичні терміни втрачають термінологічне навантаження, що супроводжується спрощенням наукової дефініції слова та розширенням значення на семантичному рівні. Так, нове значення лексеми *genocida* «спустошення, знищення, винищення» розширило межі сполучуваності та функціонування слова: *ekonomická genocida, kulturní genocida, kulturně civilizační genocida, legislativní genocida.* Фіксуючи семантичні неологізми із детермінологізованим значенням у лексикографічних працях, зокрема в словниках неологізмів чеської мови SN 1 та SN 2, використовують позначення «із професійного середовища поширюється до загального вжитку» або «із … галузі поширюється до публіцистики», наприклад, *hluchavka* «представник транспортної поліції, який має білий кашкет» [290, с. 153], *konzenzus* «загальна згода, спільний погляд на певне питання (інколи досягнутий після переговорів або суперечок)» [289, с. 132].

Процес звуження семантичного обсягу слова пов’язаний із додаванням до узвичаєного значення уточнювальної семи. Як приклад конкретизації семантики можна навести лексему *kancléř*. Згідно зі «Словником літературної чеської мови» це слово має значення: «іст., пол. (у період феодалізму та в деяких буржуазних державах досі) титул високого чиновника, головним чином керівника вищої адміністрації (королівської, президентської, університетської тощо)» [301]. Сьогодні це слово, крім того, що зазнало функціонально-маркованої переоцінки, увійшло до сучасної чеської лексичної системи зі значенням «керівник адміністрації президента»: «Lídrem kandidátky pro Stranu práv občanů – zemanovci (SPOZ) ve Zlínském kraji bude *kancléř* prezidenta Miloše Zemana Vratislav Mynář» (LN, 29.08.2013).

Особливо продуктивними семантичними процесами в чеській мові протягом останніх двох десятиліть є зміни в семантиці слова на основі метафори та метонімії. Під метафорою розуміємо «семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця» [114, с. 307]. Метонімію розглядаємо як процес перенесення значення на основі суміжності між об'єктами позамовної дійсності.

Механізм метафоричного перенесення значення часто ґрунтується на основі подібності ознак, властивостей об'єктів номінації. У процесі метафоризації відбувається перенесення певної ознаки чи ознак з живої реалії на неживу, наприклад, *porod (dítěte – smlouvy), angažmá (herecké – politické), inteligentní (člověk – prostředek)* тощо. Шляхом такої зміни в семантичній структурі з'явилися нові значення лексем *námluvy, zásnuby (zasnoubení), sňatek, svatba, rozvod,* які позначають характерні для людей події, відносини. До значення слова *námluvy* «заручини» додалося ще одне – «попередні переговори з конкретних питань, які становлять спільний інтерес»: «Pravdou je, že turecké *námluvy* s EU trvají už opravdu dlouho» (LN, 10.08.2010). Лексема *zásnuby (zasnoubení),* що тривалий час функціонує зі значенням «заручини», у мовленнєвій практиці почала вживатися зі значенням «встановлення тісних контактів, співпраці між товариствами, фірмами, організаціями» та набула виразного експресивного забарвлення: «Koaliční *zásnuby* sociální demokracie s komunisty stvrdila dohoda» (MF Dnes, 29.10.2012). Лексичні одиниці *svatba, sňatek, rozvod* з інноваційними значеннями в текстах ЗМІ функціонують як позначення відносин у сфері громадського життя, наприклад, *rozvod* «відхід особи чи установи з певного об'єднання, групи»: *koaliční rozvod, rozvod politických stran.* У мові сучасних чеських ЗМІ спостерігаємо часте вживання нового значення лексеми *rozvod* у словосполуці *sametový rozvod,* що позначає розпад Чехословаччини та утворення незалежних Чехії та Словаччини: «Nikoli náhodou hovoří mnozí zahraniční komentátoři vedle „sametové revoluce“ také o *„sametovém rozvodu“*» (HN, 05.01.2000). Метафоричне значення слова *sňatek* «об'єднання структурних підрозділів, товариств, фірм тощо в єдине ціле» часто

функціонує в стійкому словосполученні *sňatek z rozumu*: «Tedy že na poslední chvíli nepoklesnou její preference a nebude opět donucena k politickému *„sňatku z rozumu“* – velké koalici se sociálními demokraty» (LN, 26.09.2009). Такі семантичні трансформації відбуваються в значеннях лексем *zasnoubit se, rozvodový, rozvést se* тощо.

Перенесення ознак з живої реалії на неживу тісно співвідноситься з метафоричним перенесенням ознак, властивостей, дій з конкретного денотата на об’єкт з абстрактнішим значенням, наприклад, *artikulace (hlásky – působnosti zákona), imploze (cisterny – komunistického režimu), betonáž (stěn – společnosti), zviditelnit (látku – byznys, politiku), vyhasnout (o ohni – o dokumentu, dohodě, smlouvě).* Прикладом схожого метафоричного перенесення є зміни в семантичному обсязі лексем *masáž, masírování, ošetření, reanimace, prosvěcování, prosvícení, rentgenování*. Так, іменники *masáž, masírování* служать для номінації постійного, повторюваного переконування когось у певних поглядах: *masáž veřejného mínění, masírování české veřejnosti ohledně prezidentských voleb.* Аналогічно дієслово *masírovat* функціонує зі значенням «робити масаж», до того ж слово *masáž* вживається в новому значенні: «Víte, některá média a veřejnost se snaží někdo *masírovat* v tom, že je to vlastně úžasná věc… » (LN, 05.06.2012). Первинно медичні терміни *prosvěcování, prosvícení, rentgenování* під впливом англійського *screening* отримали нове значення «технічна перевірка національних правових норм та їх відповідності нормам Європейського Союзу»: «Co je to *rentgenování* (neboli *screening*)? V bruselském žargonu se tím označuje porovnávání českých a evropských právních norem» (LN, 01.12.1998).

Схожих семантичних трансформацій також зазнали лексеми *čitelný, průhledný, transparentní* та їх антоніми *nečitelný, neprůhledný, netransparentní*. Наведені неосемантизми часто трапляються в політичній та економічній публіцистиці, у висловлюваннях політиків зі значенням «чіткий, зрозумілий»: *čitelná zahraniční politika, průhledná strategie, transparentní volby.* Інноваційні значення характерні також для дериватів *čitelnost, čitelně, znečitelnit, znečitelňovat, znečitelňovat se, průhlednost, poloprůhledný, průhledně, zprůhlednit se,*

zprůhlednění, zprůhlednit, transparentnost, ztransparentnit. Як зазначає А. Ранґелова, за частого вживання наведених лексем у словосполуках, у яких трапляються абстрактні найменування чи назви людей, відбувається розширення семантичного обсягу. Наприклад, у слові *čitelný*, що мало первинне значення «яке можна читати, тобто сприймати зором та розуміти», у відповідному контексті актуалізується сема «розуміти» [246, с. 165]. Утворена шляхом метафоричного перенесення названа лексема функціонує з інноваційним значенням: «Sociální demokracie se začíná stávat *nečitelnou*» (LN, 03.08.2011).

Поширеною моделлю семантичних змін у чеській лексичній системі є перенесення найменування від конкретного до абстрактного, тут йдеться не тільки про об'єкт дії, але й про місце, форму або переміщення. Прикладом виникнення нового значення вважаємо семантичну трансформацію слова *trojúhelník*, яке позначає область, визначену трьома географічними місцями і для якої характерне певне явище. Словосполука *černý trojúhelník* у мові мас-медій вживають на позначення прикордонної території Чехії, Польщі та Німеччини з високим рівнем забруднення навколишнього середовища: «Předlistopadové Československo patřilo spolu s Polskem a bývalou NDR k největším znečišťovatelům ovzduší v Evropě. Důsledkem koncentrace tepelných elektráren v pohraničí těchto zemí byla taková koncentrace škodlivin v ovzduší, že se oblasti přezdívá *černý trojúhelník*» (HN, 20.04.2000).

Яскрава модель перенесення значення репрезентована метафорами, утвореними на основі функціональної подібності між денотатами. Наприклад, нове значення лексеми *deštník* «що оберігає, охороняє» виражає функціональну подібність зі значенням, зафіксованим у словниках, – «навіс з тканини на металевому каркасі для захисту від дощу» [301]. Розвиток семантичної структури слова відбувся внаслідок актуалізації семи «захист»: «Oficiálně přitom měly evropské prvky amerického systému vytvořit ochranný *deštník* proti případnému ohrožení ze zemí jako jsou Irán nebo Severní Korea» (LN, 04.02.2010). Унаслідок перенесення значення на основі подібності утворився неосемантизм *zamodřit* «здійснювати заходи, спрямовані на те, щоб завоювати підтримку виборцями

партії ODS»: «Občanští demokraté chtějí ale *zamodřit* nejen Kampu, ale i celé Česko. Chystají „kontaktní kampaň“, tedy přesvědčování především přátel a známých, aby dali svůj hlas právě občanským demokratům» (HN, 21.05.2010). До цієї групи належать також лексеми *turistika, prazdniny, soutěž, mantinel*, нові значення яких можемо простежити в таких контекстах: *politická turistika, daňové prazdniny, soutěž politických stran, vymezit mantinely pro jednání.*

Дослідження семантичних процесів у лексичній системі сучасної чеської мови показало, що семантичних трансформацій зазнають найменування, які позначають природні чи фізичні процеси. У політичній публіцистиці лексеми *změkčit, zhubnout, zeštíhlet* та інші функціонують з інноваційною семантикою, наприклад, *změkčit* – «зробити щось менш серйозним, категоричним; пом’якшити»: *změkčit sociální reformy, změkčit prohibici; zeštíhlet* – «зменшити кількість»: *česká armada zeštíhlí.* У сучасних ЗМІ спостерігаємо появу кількох нових значень у слові *zhubnout* – «стати кількісно меншим», «зменшити на певну суму»: *politická strana zhubne, rozpočet kraje musí zhubnout.*

Варто зауважити, що внаслідок міграцій чеської лексики між різними терміносистемами метафоричне переосмислення відбувається в лексичних одиницях зі сфери кіно- та музичного мистецтва: *scenář (koaliční scenář, krizový scenář), hit (předvolební hit)*: «Téměř deset procent evropských pojišťoven (…) za krizového *scénáře* by si muselo zajistit další kapitál» (LN, 04.07.2011), «Poslední předvolební *hit*: ještě nižší daně pro zaměstnance. ČSSD slibuje další snížení daní po volbách» (MF Dnes, 20.04.2006). Досліджений матеріал засвідчив активну метафоризацію медичних термінів: *reanimace* «відновлення, відродження» *(reanimace bolševismu, reanimace konfliktu o Náhorní Karabach), horečka* «неспокійне становище, метушня» *(politická horečka, předvolební horečka), donor* «особа, організація або держава, яка надає матеріальну допомогу» *(zahraniční donoři Ukrajinu podporují), revival* «відновлення, відтворення» *(revival ODS)* та дієслова *revitalizovat* «відновити, оживити» *(revitalizovat opoziční smlouvu), reanimovat* «повернути до життя, відновити» *(reanimovat v krizi), rentgenovat* «проводити перевірку» *(rentgenovat zemědělství)*. З військової та спортивної

лексики перейшли до суспільно-політичної такі лексеми: *válka (cenová válka, plynová válka), patálie (předvolební patálie), katapultovat (katapultovat do pozice politického lídra); závod (závody politických stran), start (start kampaně ve Velké Británii), startovací pozice (startovací pozice při volbách), maratón (maratón povolebních vyjednávání, volební maratón).* Крім відомих значень, характерних для певної галузі, паралельно функціонують інноваційні суспільно-політичні значення. Як приклад такої видозміни можна назвати запозичене слово *rally*, у якому поряд зі значенням «автомобільне змагання, головним критерієм якого є дотримання передбаченого часового ліміту» [233, с. 692] активізувалась інноваційна семантика – «передвиборча акція, мітинг представників та прихильників певної політичної партії»: *«*Do českého politického prostředí přineseme novinku známou z politických kampaní na západ od nás – takzvanou *rally*. Jde o předvolební setkání členů a sympatizantů strany*»* (HN, 23.05.2010). Слово *guláš*, що функціонує як лексема з галузі кулінарії та позначає м'ясну страву з перцем, набуло нового значення «безлад, непорядок, хаос» у словосполуках *cenový guláš, politický guláš*: «Knižní trh čeká od ledna cenový *guláš*» (MF Dnes, 22.10.2007). На основі функціональної подібності відбулося метафоричне перенесення і в інших лексемах зі сфери кулінарії, наприклад, *grilování* «допит під час громадського слухання, перевірка, тестування кандидата на певну посаду»: «První zkouška nových eurokomisařů: V Bruselu budou *„grilovat"* i Füleho. Noví členové Evropské komise budou ode dneška při takzvaném *grilování* v Evropském parlamentu čelit mnoha otázkám europoslanců» (LN, 10.01.2010).

Актуальними для суспільно-політичної сфери є антропоморфні метафори, наприклад, *rodina* «група організацій, об'єднаних спільною продукцією, послугами, діяльністю», та зооморфні метафори (*měnový jestřáb, ekonomický tygr východní Evropy, burzovní medvěd*).

Формування нових значень слова відбувається внаслідок метонімічного перенесення. «Відомо, що при метонімії може відбуватися як спеціалізація, конкретизація лексичного значення, так і його генералізація, перехід до відповідного родового, узагальненого значення» [112, с. 89]. Метонімічні

утворення, загалом, виконують номінативну функцію, на відміну від метафоричних, які, крім найменування нових явищ, часто виражають яскраву експресивну оцінку.

Продуктивною моделлю метонімічного переосмислення є «місце – подія, яка відбулася в цьому місці». Наприклад, розвиток інноваційного значення фіксуємо в лексеми *Sarajevo*, що стала позначати події, які відбулися під час перебування Вацлава Клауса в Сараєво 28 листопада 1997 р., коли до нього звернулися з вимогою покинути пост прем'єр-міністра Чехії та керівника Громадянської демократичної партії: «Topolánek: Klaus ODS nerozloží, *Sarajevo* se nebude opakovat (заголовок)» (MF Dnes, 30.11.2008). Відповідно дериват *sarajevský* функціонує з новим значенням «той, що стосується сараєвського замаху». Крім цього, метонімічні перенесення значення відбуваються за моделлю «дата – подія, яка відбулася», наприклад, *11. září*: «Nesmí se opakovat další *11. září*» (MF Dnes 10.09.2007), *listopadový* «який стосується подій Оксамитової революції в листопаді 1989 року»: «Česko si připomíná *listopadové* události» (LN, 17.11.2012).

У процесі метонімізації утворилися нові значення слів *evropský* «що стосується Європейського Союзу», *holandský* «який нагадує голландський аукціон (при якому ціна товару поступово знижується)», *Lisabon* «Лісабонський договір про реформу принципів функціонування ЄС». На прикладі ілюстрацій метонімічної деривації спостерігаємо звуження лексичного значення твірних основ.

У текстах чеських ЗМІ функціонують лексеми, утворені за моделлю метонімічного перенесення «найменування місця, дії – група людей, яка з ними пов'язана», наприклад, *magistrát* («адміністративна установа міста» – «її представники»), *nomenklatura* («список важливих функцій у державному управлінні, в економічній, культурній, науковій та ін. галузях, схвалений комуністичною партією» – «вище керівництво»). Метонімічного перенесення назви за схемою «особа – група осіб» зазнали лексеми *bolševik, komunista*, які

вживаються на позначення комуністичної партії, її влади та мають виразну експресивну оцінку.

Прикладами лексикалізованої метонімії є назви політичних, економічних, національних та міжнародних об'єднань: *čtyřka* – «політичне об'єднання чеських партій: Християнсько-демократичний союз – Чехословацька народна партія (KDU-ČSL), Союз свободи (US), Громадянський демократичний альянс (ODA), Демократичний союз (DEU)», *osmička* – «угрупування з восьми держав, до якого входять сім економічно найрозвиненіших держав світу (Францію, Італію, Японію, Канаду, Німеччину, США, Великобританію) та Росію», *sedmadvacítka* – «інша назва Європейського Союзу, членами якого є 27 держав» тощо.

Під час семантичної неологізації змінюється не лише сфера функціонування та семантична структура, але й конотативне забарвлення лексичних одиниць. Так, лексема *pupík* почала вживатися зі значенням «впливова, високопоставлена особа» і набула експресивної, зневажливої оцінки: «Mnohému se nelze divit, když se lidi dovídají, jaké platy berou nejrůznější *„pupíci“*» [290, с. 377]. Позитивні або негативні смислові компоненти лексем найвиразніше простежуються в контексті, певній мовленнєвій ситуації. Наприклад, порівняймо вживання слова *okořenit* з новим метафоричним значенням «доповнити чимось нетрадиційним, таким, що привертає увагу, зробити приємним, цікавим, пікантним» у таких реченнях: «Na kampaň před volbami do Evropského parlamentu zbývá již jen posledních pár dní, a některé z politických stran se tak rozhodly, že ji trochu *okoření*» (LN, 01.06.2009) та «Symbolickým rozléváním vlastní krve před budovou thajské vlády *okořenili* opoziční demonstranti v thajské metropoli Bangkoku protesty, které trvají již několik dní» (LN, 16.03.2010). У першому контексті наведена лексема є експресивно нейтральною, на відміну від другого контексту реалізації інноваційного значення, у якому слово *okořenit* набуває негативної конотації.

Семантичні трансформації лексики виявляються також у зміні конотативного навантаження слів, пов'язаних з ідеологією. Зміни конотацій відбуваються на двох рівнях:

1) слова та словосполуки, які мали негативне оцінне забарвлення, стають нейтральними (*kapitalismus, konkurence, obchodník, soukromník, milionář, věřící*);

2) слова з позитивною оцінною конотацією отримують зневажливе або іронічне значення (*budovatelský, komunista, plánování, socialismus, socialistický realismus, Únor, uvědomělý*) [166, с. 37].

Загальновживана лексика є одним із ресурсів поповнення конкретних сфер лексики. Зміну семантичного обсягу слова показує зміна сфери його функціонування, зокрема вживання в спеціальних контекстах. Під час міграції лексики зі сфери загального вжитку можемо спостерігати її інноваційне використання в межах кількох термінологічних полів. Так, шляхом переосмислення лексичної одиниці *stín* утворилося нове значення в економічній терміносистемі «щось нелегальне, незаконне, пов'язане з підпільними економічними відносинами». Слово *stín* також увійшло в політичну термінологію зі значенням «тіньовий міністр», де лексема тіньовий *(stínový)* виступає семантичним неологізмом і набуває інноваційної семантики – «який перебуває на задньому плані когось, чогось; функціонує разом з чимось офіційним»: «povedený šprým zahraničního *stína* Jana Zahradila na ideové konferenci ODS; na rozdíl od *stínové* vlády, kterou jmenuje *stínový* premiér, jsou zatím všechny orgány ODS volené» [290, с. 431].

Зібраний фактичний матеріал засвідчує існування багатокомпонентних словотвірних гнізд серед семантичних суспільно-політичних неологізмів у чеській мові. Наведемо лише кілька прикладів: *tunel, tunelace, tunelářka, tunelářství, tuneláž, tuneling, tunelovací, tunelování, tunelovat, natunelovat (si), protunelovat se; masáž, masírovat, masér, masírovaný.* «Americká kampaň za radar začíná *masírovat* Čechy. „Bezpečnostní *masáž*“ začíná. A taková, jaká se kvůli protiraketovému štítu spouští v Praze, tu ještě nebyla. Pomyslným *masérem* jsou USA, masírovaným evropské státy NATO – zejména Česko s Polskem, kde má být umístěn radar a rakety proti balistickým střelám» (MF Dnes, 23.04.2007).

Як свідчить проаналізований фактичний матеріал, семантична деривація є ефективним способом збагачення суспільно-політичної лексики сучасної чеської

мови. Проведений аналіз змін у семантичній структурі показує, що загальновживані лексичні одиниці розширюють свій семантичний обсяг і до того ж часто змінюють сферу функціонування. Дослідження семантичних модифікацій у чеській суспільно-політичній лексиці засвідчує особливу активність процесу метафоризації та метонімізації значення.

Висновки до розділу 3

Лексико-семантичні інновації є важливою складовою лексики кожної мови, виникають як результат пошуку найкращої номінації певних реалій та мають різний ступінь усталеності в мові та свідомості її носіїв.

Наше дослідження показало, що найважливішу роль у неологізації чеської суспільно-політичної лексики кінця XX – початку XXI століть відіграють словотвірні інновації, корпус яких становить 72 % зібраного фактичного матеріалу. У творенні неологізмів чеська дериваційна система використовує як власні, так і запозичені словотворчі ресурси.

Аналіз засвідчив, що основними способами творення нових лексичних одиниць є афіксація, у межах якої найбільшу словотвірну продуктивність має суфіксація, та композиція. У 90-х роках XX століття значно активізується абревіація як спосіб творення найменувань політичної, соціальної та економічної сфери. Ми помітили, що більшість нових абревіатур, які функціонують на позначення міжнародних політичних, юридичних та економічних організацій, запозичені з англійської мови (*G8, ERRC, AU, ICC, BRIC*). На основі питомого мовного матеріалу утворені назви чеських політичних партій, угрупувань та установ (*ODS, VV, ČHNJ, MPO ČR*). У процесі дослідження ми виявили, що велика кількість відабревіатурних утворень функціонує в лінгвальній практиці сучасних ЗМІ та носіїв чеської мови.

З погляду частиномовної належності найбільшу групу нових дериватів становлять іменникові новотвори (69 %). У творенні нових іменників шляхом афіксації та складання продуктивними є такі словотворчі компоненти, як ***-izace,***

-izmus, -ista, -ák, -ka, -gate, -kracie, anti-, ex-, de-, euro-, narko-, eko-, čecho-, šéf-. Активне поповнення чеської суспільно-політичної лексики відбувається новими прикметниковими утвореннями (22 %), які виникли за допомогою продуктивних препозитивних та постпозитивних формантів (***-ový, -ský/-cký, -ní, anti-, post-, pro-, proti-***). Значно менше наш фактичний матеріал містить нові дієслова (6 %), які переважно формуються шляхом суфіксації на базі іншомовних іменникових основ та префіксації. Найменшу групу словотвірних неологізмів суспільно-політичної сфери утворюють прислівникові інновації (3 %) (Додаток Е).

Як виявило дослідження, збагаченню дериваційної системи чеської мови сприяє утворення значної кількості словотвірних гнізд, у яких вершиною гнізда виступають як неологізми, так і слова, які належать до активного пласту лексики: *europoslanec – europoslankyně, europoslanecký; stát – eurostát, nadstát, narkostát, státostrana, superstát.*

Аналіз нового лексичного матеріалу показав, що суспільно-політична лексика активно поповнюється відонімними утвореннями, корпус яких становить близько 15 % від виділених суспільно-політичних неологізмів (21 % словотвірних інновацій). Ми виявили, що мотивувальною базою для найбільшої кількості новотворів слугують прізвища відомих чеських політиків та назви політичних партій. У ролі твірної основи відантропонімних неологізмів найчастіше виступають прізвища президентів Чеської Республіки Вацлава Гавела, Вацлава Клауса та Мілоша Земана. Інновацій, утворених від прізвищ інших політиків, у текстах ЗМІ значно менше.

Дослідження семантичних процесів у чеській суспільно-політичній лексиці засвідчують особливу активність процесів метафоризації та метонімізації. Як бачимо, утворення нових значень на основі метафори має більшу продуктивність, ніж на основі метонімічного перенесення. Активними метафоричними моделями творення неосемантизмів є перенесення ознак, властивостей з живої реалії на неживу, з конкретного денотата на об’єкт з абстрактнішим значенням, на основі функціональної подібності між денотатами (*námluvy, masáž, rally, čitelný, změkčit*). Зібраний фактичний матеріал показав, що в сучасних мас-медій поширеними є

такі моделі метонімічного перенесення: місце – подія, дата – подія, місце – група людей, особа – група осіб (*Lisabon, osmička, magistrát, listopadový*). Проведений аналіз виявив, що семантичних трансформацій найчастіше зазнають іменники, рідше – прикметники та дієслова.

РОЗДІЛ 4

ФУНКЦІОНУВАННЯ НОВИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ЛЕКСЕМ У СУЧАСНІЙ ЧЕСЬКІЙ МОВІ

4.1. Неологізми суспільно-політичної сфери в мові чеських мас-медій

Вивчення мовної системи передбачає дослідження механізмів її функціонування в певному середовищі, аналіз функціональної природи мовних елементів та аспектів взаємодії мови та суспільства. Динамічні процеси та зміни в мові активізуються в період значних соціальних зрушень, економічних трансформацій, змін у політичному устрої та повсякденному житті. Переломним періодом розвитку чеського суспільства став кінець XX – початок XXI століть. Зміна офіційної ідеології, повалення комуністичного режиму та демократизація суспільного життя після Оксамитової революції 1989 року, поява нових реалій, реформування політичної структури, утворення нових адміністративних та економічних установ вплинули на розвиток лексичної системи чеської мови.

Безпосередньо відображають та найшвидше реагують на зміни, які відбуваються в мові, тексти газетно-журнальної публіцистики та загалом засоби масової інформації. Медіа виступають активним учасником суспільного життя. Завдяки доступу до масової аудиторії вони швидко поширюють інформацію про актуальні події і таким чином репрезентують сучасний лексикон. ЗМІ є своєрідними «воротами», через які нові слова та вислови проникають до загального вжитку та починають функціонувати в щоденному мовленні. На матеріалі мас-медій можна простежити динаміку мовних змін, уживання іншомовних слів, визначити ключові слова певного періоду, окреслити загальні тенденції розвитку лексики та загалом здійснити комплексний аналіз мови на різних рівнях.

Мас-медійні тексти слугують базою для дослідження прагматичних особливостей функціонування новотворів. Прагматичний потенціал лексико-

семантичних інновацій реалізується через зміни в семантичній структурі слова в певному контексті, що сприймається як новаторство мовця.

Засоби масової інформації відіграють важливу роль у засвоєнні нової лексичної одиниці сучасною мовою, унаявнюють різну інтенсивність функціонування, регулярність вживання та міру входження неологізму до активного лексикону. Дані корпусів SYN2009PUB та SYN2013PUB, які формують тексти чеських газет та журналів 1995–2007 та 2005–2009 рр. відповідно, дають змогу виявити ступінь засвоєння нових слів і висловів, а також простежити вплив зовнішніх чинників на частотність вживання інновацій. Наприклад, новотвір *eurovolby* активно вживається в текстах мас-медій з 2004 та 2009 років, що пов'язано з проведенням виборів до Європейського парламенту (SYN2009PUB: 2004 – 1313 слововживань, SYN2013PUB: 2009 – 2528 слововживань). Однак зазначені корпуси репрезентують незначну частотність вживання неологізму в текстах інших років: 1999 – 2, 2002 – 4, 2003 – 19, 2005 – 79, 2006 – 28, 2007 – 30, 2008 – 92. Для відображення частоти функціонування нового найменування *eurovolby в* медійних текстах покажемо результати кількісного підрахунку контекстів вживання цього слова на основі даних корпусів SYN2009PUB та SYN2013PUB у формі графіка:

Рис. 4.1. Вживання неологізму *eurovolby* у текстах корпусів SYN2009PUB та SYN2013PUB

Зростання активності нових лексичних одиниць та їхній тісний зв'язок з життям соціуму можна також проілюструвати на прикладі словосполуки *registrované partnerství.* У 2006 році в Чеській Республіці юридично законними стали одностатеві шлюби, а термін *registrované partnerství* закріпився в законодавстві. Це позначилося й на активності використання словосполуки в мові ЗМІ, що репрезентують дані корпусу SYN2013PUB (539 слововживань).

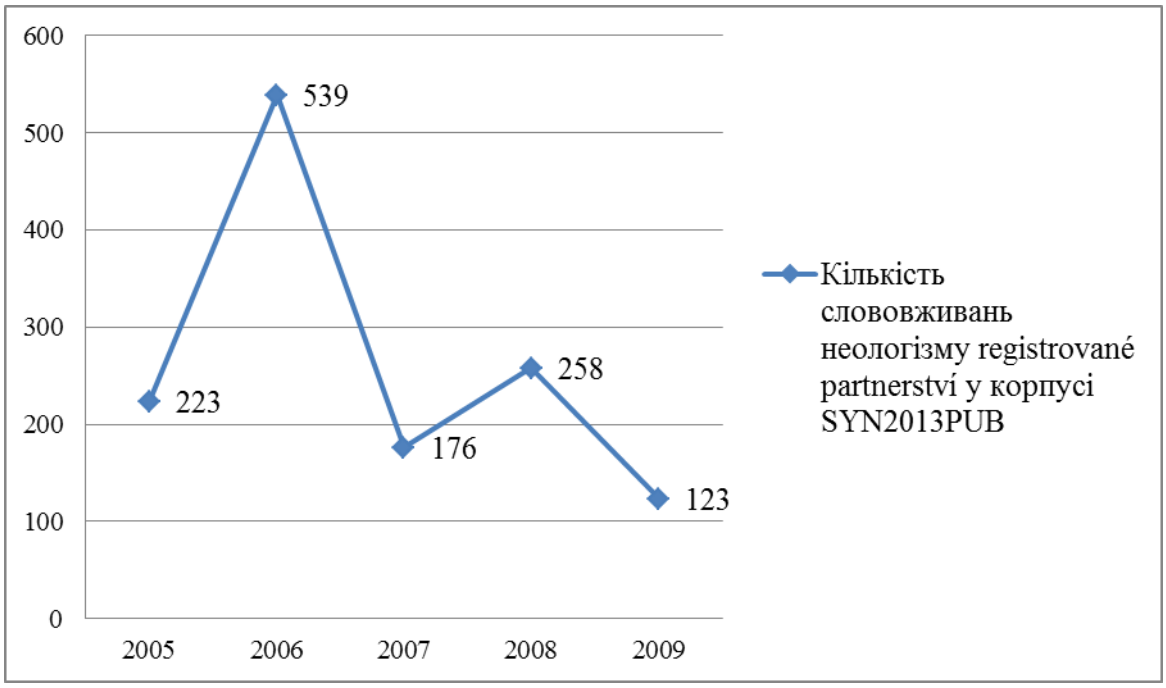

Рис. 4.2. Вживання неологізму *registrované partnerství* у текстах корпусу SYN2013PUB

Зазначимо, що в розмовній практиці та мові мас-медій інтенсивно функціонують нові найменування *registrovaní partneři, registrované partnerky, registrované páry*: «*Registrovaní partneři* či *partnerky* by možná už brzy mohli adoptovat dítě svého protějšku» (LN, 07.08.2014).

Через засоби масової інформації активно поширюються в мовленнєвій практиці модні слова та вислови. Особливо часто вони трапляються в текстах друкованих та інтернет-ЗМІ на політичну тематику. У цій тематичній сфері до модних належать найменування, уживання яких спричинене наслідуванням мовлення політичної еліти та представників авторитетних політичних сил.

Модними словами стали, наприклад, *iniciovat, artikulovat, smysluplný, oslovit, časový horizont, dikce (zákona, vyhlášky), partikulární, elektorální, lokální, municipální, komunální, renegociace* [134, с. 14]. Ознака модності може приписуватися словам, які вже існують у мові, але частота їхнього вживання зросла завдяки публічним висловлюванням відомих осіб. Чеська дослідниця мови політики Я. Главсова наводить приклади лексичних одиниць, які часто використовував у своїх промовах Вацлав Гавел: *smysluplný, nadosobní, stav obecné mysli, veledůležitý, jakýsi, oslovit, život ve pravdě, sebestřednost, vzdálený horizont.* Авторка зазначає, що ці слова та словосполуки, які є частиною «філософського словника дисидентського періоду президента», стали модними та розширили сферу функціонування [174, с. 30].

Варто зазначити, що також як модні можуть сприйматися мовцями і лексичні інновації, новотвори відомих державних, політичних та громадських діячів, які стали частиною чеського політичного дискурсу та центром уваги в інформаційному просторі. Значна кількість статей у чеських ЗМІ присвячена «клаусизмам»[23], тобто незвичним, часто новим словам та висловам, характерним для висловлювань Вацлава Клауса. Наслідками моди на певні слова є їхнє активне функціонування в мовленнєвій практиці або перехід на периферію мовної системи. Залишаючись в активному словнику, модні вислови можуть розширити семантичну структуру. На думку О. Мартінцової, авторський новотвір Вацлава Клауса *havlismus,* який, згідно з тлумаченням чеського політика, позначає політичне мислення Вацлава Гавела, сьогодні має кілька значень та вживається в різних контекстах (LN, 19.11.2012).

У новітніх мас-медійних текстах набув поширення неологізм Вацлава Гавела *nakyslíci*. Це новоутворення автор використовує на позначення журналістів, публіцистів, політичних опонентів, критиків, які пишуть глузливі матеріали: «Toho, čemu se dnes posmíváme a různí *nakyslíci*, já jim říkám *nakyslíci*, píšou o tom takové nakyslé posměšné články a komentáře, není třeba obnovit statisícové demonstrace na náměstích a vrátit se do jakési revoluční doby» [322].

[23] Лексема *klausismus* активно функціонує у чеських ЗМІ на позначення ідеології, політичної позиції Вацлава Клауса.

Наше дослідження текстів сучасних чеських мас-медій виявило функціонування цього новотвору лише у формі множини на позначення групи осіб.

До відомих новотворів Вацлава Клауса належать *havlismus, homosexualismus, enviromentalismus, evropeismus, NGO-ismus, spokojování, humanrightismus*. Як бачимо, для промов Вацлава Клауса характерна велика кількість інновацій зі словотворчим формантом ***-ismus***. Для прикладу розглянемо функціонування слова *homosexualismus.* У словнику PSJČ наведена лексема подається як синонім до лексеми *homosexualita* зі значенням «сексуальна прихильність до осіб тієї ж статі» [314]. У новому тлумаченні цю лексичну одиницю вжив Вацлав Клаус у червні 2011 під час виступу в Мельбурні: «We may respect homosexuality, but not homosexualism» («Můžeme respektovat homosexualitu, ne však *homosexualismus*»). О. Мартінцова зауважує, що Вацлав Клаус розрізняє два поняття: *homosexualita* як властивість та *homosexualismus* як напрям мислення (MF Dnes, 10.08.2011). Зазначимо, що в базі неологічного матеріалу Neomat зафіксовано 3 випадки вживання слова *homosexualismus.* За даними Чеського національного корпусу SYN це слово було вжито тільки 9 разів.

Серед «відомих» лексичних одиниць, на які натрапляємо в промовах колишнього чеського президента Вацлава Клауса, варто згадати такі інновації, як *nevýhra, kočkopes, radikální humanrightismus, opoziční smlouva, toleranční patent, levicový salát, duhová koalice.* Слово *nevýhra* в значенні «поразка, невдача» утворилося за продуктивною словотвірною моделлю **ne-** + іменник та поширилося у чеських мас-медіях після того, як його вжив Вацлав Клаус для позначення поразки Громадянської демократичної партії (ODS) від Чеської соціал-демократичної партії (ČSSD) на парламентських виборах у 2002 році. Саме ця лексема, а не чеські еквіваленти *prohra, porážka, neúspěch* чи іншомовне *fiasko*, почала часто використовуватися в газетно-журнальній публіцистиці та виступах політиків: «POLITIKA: Paroubkova *nevýhra*… Rovněž po prvních výsledcích ze sčítání hlasů z eurovoleb se v Lidovém domě začalo hovořit o „neporážce“ či *„nevýhře“*» [297]. Експресивно-забарвлений композит *kočkopes*,

який вживав політик у значенні «поєднання суперечливих явищ», зафіксований у словнику нових слів SN 1 [289].

Засоби масової інформації засвідчують активне функціонування в мовленні Вацлава Клауса не тільки нових слів, але й нових словосполучень. Вислів *sarajevský atentát*, що позначає замах на австро-угорського спадкоємця трону Франца Фердинанда в 1914 році, зазнав семантичного перетворення і набув нового значення – «політична криза, яка відбулася в політичній партії ODS у 1997 році і спричинила падіння уряду Вацлава Клауса». «Výraz *„sarajevský atentát“* sice po pádu vlády v roce 1997 vymysleli novináři, ale Klaus si jej osvojil a hojně používal» (HN, 16.06.2011). У цьому випадку неологізм вживається не на позначення фізичної дії, а означає звернення, адресоване Вацлаву Клаусу під час його перебування в Сараєво з вимогою покинути пост прем’єра та керівника Громадянської демократичної партії. Зазначимо, що для номінації цього явища в чеських мас-медіях також функціонує лексема *Sarajevo.*

З ім’ям Вацлава Клауса пов’язане ще одне нове сполучення слів *chrastavský atentát:* «Prezident Václav Klaus … zopakoval v souvislosti s tzv. *Chrastavským atentátem* své výhrady k „pisálkům“... a ostře se ohradil proti obviňování z „kremlofilie“» (Reflex, 08.10.2012). Лексема *atentát* вжита в прямому значенні «замах» і позначає спробу замаху на колишнього президента 28 вересня 2012 у місті Храстава. У наведеній цитаті з журнальної публіцистики натрапляємо на неологізм *kremlofilie.* Неолексема утворена за допомогою суфіксоїда ***-filie***, який не є новим для чеської мови, демонструє високу дериваційну активність та бере участь у творенні багатьох нових слів. Лексичне значення новотвору *kremlofilie* мотивоване словотвірним значенням компонента ***-filie*** «захоплення чимось або кимось». Цей дериват утворено від іменника чоловічого роду *Kreml*, розширення семантичної структури якого відбулося на основі метонімічного перенесення. У мові сучасних ЗМІ власна назва *Kreml* часто вживається на позначення російського уряду, влади та керівництва. Неологізм *kremlofilie* використовується зі значенням «надмірне захоплення політикою Російської Федерації». Спостереження за газетним мовленням

виявили, що, крім неологізму *kremlofilie*, активно функціонують новотвори *kremlofil* «прихильник російської влади» та похідне *kremlofilní*. У чеській пресі наведені нові лексичні одиниці часто набувають негативної конотації або іронічного забарвлення: «Podle premiérova muže Romana Jocha se Klaus nechová jako muž, ale jako «ufňukaná *kremlofilní* bába»» (LN, 02.10.2012).

Ілюстрацією новотворів відомих чеських політичних та громадських діячів може бути лексема *zlojed*, яка перемогла в читацькій анкеті «Слово року 2012» газети «Lidové noviny». Цей неологізм, що його вперше вжив чеський активіст у боротьбі з корупцією та бізнесмен Карл Янечек, появився в мас-медійних текстах у квітні 2012 року. Сам автор дає значення слова *zlojed* – «людина, яка має схильність, навіть готовність до свідомого знищення соціальних цінностей з метою власного збагачення, владної вигоди або з інших егоїстичних міркувань» [304]. «Prezident Václav Klaus je podle něj morální «*zlojed*». «Klaus v 90. letech zpropagoval kradení a schvaloval korupci. Zdevastoval hodnoty v této zemi. I když udělal něco pozitivního z ekonomického hlediska, tak to následně totálně zničil,» dodává Janeček» (MF Dnes, 02.10.2012). На думку директора Інституту чеської мови Карла Оліви, цей новотвір принаймні тимчасово має перспективу закріпитися в активному слововжитку (LN, 28.12.2012). Зі словотвірного погляду неологізм можна вважати анаграмою, яка утворилася шляхом зміни порядку звуків у слові: *zlojed – zloděj*.

З лексико-семантичних інновацій, що широко вживаються в сучасній чеській мові, варто згадати також слово *kmotr*. Наприкінці 2009 року його ввів до політичного словника тодішній голова Громадянської демократичної партії (ODS) Мірек Тополанек як ілюстрацію того факту, що партією паралельно управляє владна структура, яку формують керівники регіонів. У лінгвістичному обігу це поняття функціонує зі значенням «особа, яка має вплив на ситуацію в певному місті, регіоні країни або політичній партії та поєднує політичну діяльність з бізнесом»: «Odposlechová aféra exprimátora Béma a lobbisty Janouška se zrodila v letech, kdy tehdejší premiér Mirek Topolánek otevřeně vystoupil proti *kmotrům* v ODS» (LN, 22.03.2012). У широкий вжиток входять нові словосполуки

centrální kmotr, regionální kmotr, krajský kmotr, okresní kmotr, místní kmotr, stranický kmotr тощо: «Bývalého senátora zařadil expremiér Mirek Topolánek mezi *stranické kmotry* – lidi bez oficiálních funkcí, kteří z pozadí ovládají stranu» (LN, 23.04.2012). Здійснене дослідження виявило функціонування в мові ЗМІ синонімічні лексичні одиниці: *gubernátor, regionální boss, regionální funkcionář, regionální vůdce, politický podnikatel, šedá eminiscence, zakulisní hráč*, для більшості з яких характерна виразна метафоричність: «Velkou moc mají spíše *regionální funkcionáři – „oranžoví baroni“*, jak o nich začali někteří ve straně mluvit, aby se vyhnula slovu *„kmotři“*, které v ODS „zpopularizoval“ bývalý šéf občanských demokratů Mirek Topolánek» (MF Dnes, 06.10.2010). На позначення менш впливових підприємців, які маніпулюють політичною сферою, вживають зменшувально-пестливі форми *kmotřík* та *kmotříček*: «*Kmotříčci* jako Roman Janoušek (…) jsou ve srovnání s těmi skutečnými kmotry ničím. Mají nějaké ty dovednosti, i pokud jde o černý trh, a mají důležité kontakty, ale nevlastní ono zásadní bohatství: doly, banky, pojišťovací společnosti, loterijní byznys, noviny – tedy nic z toho, co dělá českého *kmotra kmotrem*» [315].

Унаслідок дії позамовних чинників (інтенсивне функціонування в мові політиків, актуальність тих чи інших подій та реалій) відбувається суспільно-політичне переосмислення загальновживаних слів. Політичний словник чеської мови оновився завдяки новому використанню таких лексем, як *kolibřík, mazánek, kapitán, kotě*. Активно функціонують ці одиниці в сучасних мас-медіях у зв’язку з прослуховуванням телефонів у 2007 році колишнього мера Праги Павла Бема та відомого бізнесмена Романа Яноушека. В оприлюднених записах спостерігаємо вживання наведених слів як звертань до учасників телефонних розмов. «Šéfa Věcí veřejných Víta Bártu obvinili žalobci z toho, že v roce 2009 jako majitel bezpečnostní agentury ABL navedl agenta kontrarozvědky k vynesení citlivých dokumentů. Konkrétně dnes už slavných odposlechů lobbisty Romana *„Kolibříka“* Janouška a exprimátora Pavla *„Mazánka“* Béma» (MF Dnes, 06.11.2013).

Серед лексем, які почали активно функціонувати в лінгвальній практиці чеських мас-медій завдяки використанню в мові відомих політиків, натрапляємо на неосемантизми. Нового значення «приховувати гроші від партнера чи органів влади, від чоловіка чи дружини під час процесу розлучення та поділу спільного майна подружжя, оптимізувати свої податкові зобов'язання і заощадити на податках» набуло слово *odklonit* у складі словосполучень *odklonit peníze, odklonit finanční prostředky*. Інтенсивне використання цієї лексеми в новому значенні пов'язують з іменем міністра промисловості Чеської Республіки Мартіном Коцоуреком: «Kocourek tvrdil, že peníze ve skutečnosti byly jeho a na matčin účet je «*odklonil* od rodinných problémů z roku 2008». Jinými slovy: ukryl je, aby finance nemusel přiznat u blížícího se rozvodového řízení» (LN, 09.11.2011). Наведене слово стало переможцем в опитуванні «Слово року 2011» газети «Lidové noviny».

У чеському лінгвокультурному просторі набули поширення нові мовні кліше, журналістські штампи, фразеологічні одиниці, які або називають ті чи інші явища, предмети, процеси, або передають їх експресивну оцінку. Серед них особливе місце посідають так звані **floskule** «квітучий вислів, вивчена приказка; беззмістовний вислів, порожня фраза (květnatý výraz, naučené rčení; jalová průpovídka, prázdná fráze)» [301]. Тлумачення терміна *floskule* подано в словнику SSJČ зі спеціальними примітками kniž. (книжний) та hanl. (зневажливий) [301]. Безумовно, кількість таких зворотів у мові та частотність їхнього вживання змінюються залежно від зовнішніх чинників, умов мовної комунікації, проблематики та стилістики, мовних уподобань та смаків окремих мовців. Після листопада 1989 року мова чеських мас-медій характеризується значним корпусом таких образних одиниць, які репрезентують не лише національну своєрідність чеської мови та чеського суспільства, але й відображають тенденції світового розвитку. Результатом вивчення етимології, семантики та функціонування зворотів такого типу є дві частини словника В. Юста *Slovník floskulí 1* [189] та *Slovník floskulí 2* (2005) [190]. Ці праці отримали здебільшого

негативну оцінку критиків[24], однак треба зазначити, що ці видання не є «повноцінними» словниками, а своєрідними збірниками есе та роздумів про сучасну мову. Для позначення різних явищ суспільно-політичного життя вживають як окремі лексеми (*Beneš, Česko, holocaoust, nekomunismus*[25]), так і сполучення слів (*blbá nálada, bratstvo pravdy a lásky, národní zájmy, pravicový extremismus*). Прийом мовної гри використав Вацлав Гавел у звороті *nepolitická politika*. Низка мовних кліше наділена образністю, метафоричністю: *časovaná puma/bomba, drtivá většina, legislativní smršť, neviditelná ruka trhu, tah na branku*. Крім лексичних та фразеологічних одиниць, у словниках віднаходимо також словотворчі форманти, які є особливо активними у творенні нових слів та своєрідним чином відображають сучасну епоху: ***eko-, ne-*** та інші.

Отже, здійснене дослідження показало, що важливу роль у процесі неологізації суспільно-політичної лексики відіграють модні слова та вислови, зокрема ми проаналізували низку новотворів відомих політичних діячів. Нові слова та словосполуки як результати мовотворчості політиків активно функціонують у газетній та журнальній публіцистиці, текстах електронного медіапростору, їх використовують політичні прихильники, противники та пересічні носії чеської мови.

4.2. Функціональна переоцінка суспільно-політичної лексики

Серед процесів, що характеризують розвиток чеського лексикону кінця XX – початку XXI століть, особливе місце займає актуалізація лексичних одиниць. Цей процес пов’язаний із переходом певних реалій із політичної, адміністративної, юридичної, економічної та інших сфер з периферії до ядра суспільного життя. У зв’язку з цим відроджується та повертається до активного вжитку лексика, яка використовується для їх позначення. Чеська дослідниця А. Ранґелова зазначає, що такий інноваційний процес має характер функціональної переоцінки [246, с. 176] і виявляється у функціональній

[24] Наприклад, Šimandl J. Máme slovník floskulí? / JOSEF Šimandl // Naše řeč. – 2004. – Roč. 87. – Č. 4. – S. 208–213.
[25] Приклади взяті з праці Slovník floskulí 2 [190].

активності лексичних засобів, розширенні сфери вживання, зміні позиції слів у лексико-семантичній системі (периферія → ядро, пасивна → активна лексика).

Унаслідок впливу різних позамовних (ідеологічних, політичних, економічних тощо) чинників окремі слова та вислови, що їх активно вживали чеські мовці, відійшли на периферію лексичної системи, були витіснені іншими лексемами. Після повалення комуністичного режиму в 1989 році чимало таких одиниць повернулися до ядра лексико-семантичної системи, почали активно вживатися в лінгвальній практиці носіїв та в мові чеських мас-медій. Попри те, що такі слова існують у чеській мові давно, мовці їх часто сприймають як нові найменування. На сучасному етапі розвитку чеської мови ці слова та вислови є невід'ємною частиною загальномовного фонду, про що свідчить розширення їх функціональних можливостей, сфери вживання та повернення до активного вжитку.

До активного пласту відродженої лексики належать слова з галузі державного управління, адміністративної сфери, економіки та громадського життя. Інтенсивність їхнього функціонування пов'язана з тенденцією, яка була характерною для лексичної системи чеської мови після Оксамитової революції. Одним із виявів мовної політики стало «намагання оновити офіційний лексикон» та «повернути до нього найменування, які були з офіційної термінології витіснені» [246, с. 176]. Так, зміни у сфері місцевого та регіонального самоврядування спричинили переміщення до пасивного пласту лексики словосполуки *národní výbor*, яка вживалася в адміністративній термінології 1945–1989 років на позначення органу сільського, міського, районного, обласного чи державного управління в Чехословаччині. Натомість у нормативно-правових актах та сучасній мовній практиці поширився вислів *obecní úřad*. «Městské a *obecní úřady* od začátku letošního roku vydávají nové typy občanských průkazů se strojově čitelnou zónou a případným kontaktním čipem» (MF Dnes, 03.02.2012). Динаміку цих лексичних одиниць засвідчує також їх уживання в Чеському національному корпусі. Так, корпус SYN фіксує 86629 вживань відродженого *obecní úřad* та 11582 вживання словосполуки *národní výbor*.

Унаслідок процесу ревіталізації до широкого вжитку повернулися слова на позначення адміністративних та виборних посад, назви осіб за належністю до певної установи, за місцем роботи (*bankéř, hejtman, guvernér, kancléř, policista, primátor, přednosta, radní, starosta*), назви органів самоврядування (*magistrát, radnice, městská rada, městský úřad, městské zastupitelstvo, obecní rada, obecní úřad, obecní zastupitelstvo*), назви установ та організацій (*kampelička, policie, živnost, akciová společnost*), інші найменування понять, пов'язаних зі змінами в суспільно-політичному та економічному житті Чеської Республіки в 90-х роках XX – на початку XXI століть (*lustrace, obec, Parlament, statutární město*).

Численність ревіталізованих лексичних одиниць зумовлена тим, що вони повернулися до активного вжитку разом із «відродженими» денотатами, які позначають. У період демократизації, економічної лібералізації та розвитку міжнародних зв'язків такі реалії і поняття набули суспільного значення та лексеми на їх означення стали функціонально активними в мові ЗМІ. Серед актуалізованої лексики численну групу становлять слова, які в словниках 40–80-х років XX століття подані з обмежувальними ремарками[26].

У процесі актуалізації лексики функціонально-маркованої переоцінки зазнають слова, які в лексикографічних працях потрактовані як рідковживані, застарілі. До офіційної термінології адміністративної сфери після 1989 року повернулася лексема *magistrát*, яку словник SSJČ фіксує з ремаркою *dř.* (раніше) та значенням «адміністрація міста з власним статутом» [301]. Актуалізованими в сучасних суспільно-політичних умовах є лексичні одиниці *starosta* та *zastupitelstvo*. У словнику SSJČ дефініції слів подаються з аналогічною обмежувальною стилістичною позначкою: *starosta* «1. Той, хто був (у результаті виборів) призначений головою населеного пункту 2. Голова деяких об'єднань (…)», *zastupitelstvo* «представницький орган місцевого самоврядування» [301]. У сучасному лексиконі до пласту активної лексики перейшло слово *radní*, яке в SSJČ мало стилістичні примітки *zast.* (застаріле) та *nář.* (діалектне). Сьогодні ці маркування не відповідають ознакам функціонування наведеного слова, яке

[26] У цьому розділі наводимо приклади зі SSJČ, який виходив у 1960–1971 рр.

реалізується зі значенням «член селищної або міської ради» [301]. Свою належність до лексики обмеженого вживання змінив також економічний термін *bankrot* «фінансовий крах», який наводиться в словнику SSJČ з ремаркою *poněk. zast.* (частково застаріле) [301]. Зміну функціональної активності засвідчує також Чеський національний корпус, у якому наведене слово вжито 21367 разів: «Podle prof. Matějky bude pro další vývoj ekonomiky rozhodující dopad zákona o *bankrotu*, který vstoupí v platnost v říjnu tohoto roku» [308]. Варто зазначити, що ця лексема фіксується як актуалізована в словнику З. Сохової і Б. Поштолкової «Co v slovnících nenajdete. Novinky v současné slovní zásobě» [260] та електронній базі Neomat [300], однак неподана в словниках неологізмів SN 1 [289] та SN 2 [290].

У передмові до словника SSČ чеський мовознавець Й. Філіпец звернув увагу на те, що в 90-х роках XX століття відновлюються у вживанні слова періоду Першої республіки (1918–1938) [164, с. 5]. Крім згаданих вище *radní, zastupitelstvo, starosta, akciová společnost, finanční úřad*, актуалізуються лексеми, пов'язані з процесом проведення аукціону. На позначення особи, що проводить аукціон, у сучасній чеській мові функціонує слово *licitátor*, яке згідно з SSJČ є застарілим найменуванням: «*Licitátor* se mnohokrát dostal téměř k potvrzujícímu vyvolání ceny, když jeden ze zájemců do soutěže opět vstoupil a cenu zvýšil» (MF Dnes, 24.10.2005). До неологізмів належить також *vydražitel*, яке SSJČ наводить із ремаркою *řidč.* (рідш.) та посиланням на *dražitel*, тобто йдеться про учасника аукціону, який робить ставку, пропозицію [301]. У словнику нових слів SN 1, як і в давнішому PSJČ, зазначена лексема подана зі значенням, з яким вона вживається в сучасній мовній практиці: «той, хто щось купив на аукціоні» [289; 314].

Зазначимо, що процес актуалізації відбувається не лише на кількісному рівні, але й пов'язаний із семантичними змінами. Крім лексичних одиниць, які актуалізувалися в чеській лексико-семантичній системі з первинним значенням, у мовній практиці функціонують лексеми, які паралельно з процесом відродження зазнали семантичних трансформацій та набули нового значення. Ілюстрацією може служити слово *hejtman*. Словник PSJČ подає архаїчне

значення найменування – «капітан, сотник, військовий головнокомандувач» [314]. Пізніше розвинулося нове значення «чиновник, який є головою певної адміністративної установи». У сучасній чеській мові наведена лексема набула інноваційної семантики – «особа, вибрана керівником адміністрації краю»[27]: «Jihočeskému *hejtmanovi* Jiřímu Zimolovi (ČSSD) vadí, že krajský radní Václav Kučera (KSČM) před rokem 1989 spolupracoval s komunistickou Státní bezpečností» (LN, 18.02.2013). Корпус SYN фіксує 181148 вживань цієї одиниці. Корпусні дослідження підтверджують значну фреквентність вживання номінації *hejtman* в новому значенні. На основі формул [tag=”A.*”][lemma=”hejtman”] та [lemma=”hejtman”][tag=”N.*”] визначаємо контексти вживання актуалізованої одиниці. Найчастіше це найменування трапляється в словосполуках *krajský hejtman* (4931 результати), *hejtman kraje* (6438), а також у поєднанні з найменуваннями певних країв (*středočeský hejtman* – 6156, *jihočeský hejtman* – 3376, *jihomoravksý hejtman* – 3007 тощо) чи іменами та прізвищами керівників.

У 90-х роках XX століття особливо активізувалися в чеській мові загалом та мові ЗМІ зокрема лексичні одиниці *lustrovat* та *lustrace*. Згідно зі SSJČ слово *lustrace* має значення «процес виписування даних із земельного кадастру або з торгового реєстру» [301]. Під впливом екстралінгвальних чинників це слово модифікувало свою семантику і набуло нового значення «перевірка осіб, які займають відповідні керівні та державні посади на предмет їхнього співробітництва з колишньою Службою безпеки», наприклад: «Opakované *lustrace* lidí z vedení ministerstva vnitra dopadly ve dvou případech pozitivně. Měli kontakty na komunistickou Státní bezpečnost» (MF Dnes, 12.09.2007). Активному вживанню слова сприяло також ухвалення Закону про люстрацію в 1991 році. Однак сьогодні цей процес і відповідно лексема набула ширшого значення, яке зафіксоване в словнику неологізмів: «перевірка, огляд, контроль чогось» [290, с. 235]: «*Lustrace* automobilu: Konstatuje jen tolik, zda vůz není v tuzemsku či v cizině hledaný jako kradený» (MF Dnes, 05.01.2000). Словник SSJČ подає значення слова *lustrovat* «з’ясовувати, з’ясувати особисті дані» [301].

[27] У Чеській Республіці край – вища одиниця місцевого самоврядування; територіальна одиниця.

Відродження в сучасній чеській мовній практиці деяких лексем пов'язане з тим, що поняття, які вони позначають, набувають статусу нормативно-правових та закріплюються в законодавстві. Таким чином відповідні лексичні одиниці використовуються в законотворчості, функціонують у різних сферах юридичної діяльності та суспільного життя. Наприклад, після 1989 року в чехословацькому, а пізніше чеському законодавстві закріплюються терміни *obec* зі значенням «основна адміністративна одиниця Чеської Республіки» та відновлені вислови *obecní rada, obecní úřad, obecní volby, obecní zástupitelstvo*: «Zákon o obecním zřízení rozlišuje *obce*, města, statutární města a hlavní město Prahu» [289, с. 188]. У зв'язку з відновленням у системі адміністративно-територіального устрою офіційного статусу містечка до активного лексикону повертається термін *městys*. Зазначене найменування перестало вживатися в 1948 році та тільки в 2006 році в результаті закріплення законодавством було відновлено для означення поселення більшого за село, але меншого за місто: «Obce mohou žádat o vrácení titulu *městys* od 1. července 2006, kdy začala platit novela zákona o obcích» (MF Dnes, 02.08.2011). Ревіталізація цього терміна пов'язана також із процесом семантичної модифікації значення. Лексема мала значення «населений пункт більший за село, але менший за місто, який мав право на організацію щорічного ярмарку». У сучасній чеській мові семантичний обсяг слова *městys* зменшився і воно функціонує з тим самим значенням, однак у його компонентній структурі відсутня сема «право на організацію ярмарки». Активізацію вживання цієї одиниці ілюструє Чеський національний корпус. SYN2000 фіксує 66 вживань, SYN2010 – 241 вживання лексеми *městys*. Оскільки ці корпуси вміщають однакову кількість слів (100 млн.), спостерігаємо зростання кількості вживання наведеного слова та його словоформ у 4 рази в 2005–2009 роках порівняно з 1990–1999 роками.

На початку 90-х років XX століття в розмовному мовленні інтенсивно функціонує слово *kampelička*, яке є неофіційним найменуванням ощадно-кредитного кооперативу: «Do úvěrového družstva neboli *kampeličky* mohou ukládat peníze nebo od nej získat půjčku pouze jeho členové» (MF Dnes, 06.10.1994). Ця

лексема вживалася в чеській мові до 1952 року зі схожим значенням: «малий кредитний резервний та позиковий кооператив у сільській місцевості» [301]. Інтенсивному функціонуванню неофіційного найменування *kampelička* в мові чеських мас-медій сприяло прийняття закону про ощадні кооперативи в 1995 році. На матеріалах корпусу SYN2009PUB, який охоплює публіцистичні тексти 1995–2007 років, простежуємо поширення цього відантропонімного утворення[28] в електронних та друкованих ЗМІ (4077 результатів): «Zoubek podle verdiktu soudu vytuneloval *kampeličku* Pria na konci devadesátých let minulého století» [319].

Варто зауважити, що серед актуалізованої лексики є не лише окремі слова, але й атрибутивні словосполуки: *akciová společnost, finanční úřad, městský úřad, městské zastupitelstvo, obecní rada, obecní úřad* тощо. Для цих нових висловів також характерним є нове використання з оновленим значенням у професійній та щоденній комунікації. Так, термін зі сфери економіки та права *nekalá soutěž* вживається зі значенням «порушення правил ведення бізнесу, що завдає шкоди конкурентним підприємствам або споживачам» [289, с. 182]. «Trestní oznamení pro podezření z porušování práv k užívání ochranných známek a pro podezření z *nekalé soutěže* podala k okresní prokuratuře v Komárně akciová společnost Jan Becher» (HN, 05.03.1999).

Спостереження над вживанням актуалізованих лексичних одиниць у мові чеських ЗМІ та Чеському національному корпусі засвідчили не тільки їх функціональну, але й словотвірну активність. Зростання частотності вживання окремих актуалізованих лексем зумовило появу нових слів, пов’язаних з ними словотвірними зв’язками: *hejtman – hejtmanice, hejtmanování, lžihejtman, vicehejtman, vicehejtmanka, exhejtman, exhejtmanka, místohejtman, místohejtmanka; kampelička – kampeličkář, kampeličkový, kampeličník, exkampeličkář; kancléř – kancléřka, kancléřování; lustrace – lustrák, lustrát, lustrátor, lustriáda, lustrovanec, lustrování, lustrovaný, prolustrování, prolustrovat, prolustrovaný, protilustrační,*

[28] Лексема *kampelička* має відантропонімне походження: від прізвища засновника кредитних кооперативів на території Чехії Франтішка Кампеліка.

superlustrace, velelustrace, vylustrovat[29]. Паралельно відбувається процес неосемантизації тих одиниць, які вже існують в мові. Наприклад, похідні від актуалізованого *hejtman* раніше функціонували в чеській мові: *hejtmanský, hejtmansky, hejtmanství, hejtmanovati, hejtmanka*. Варто зазначити, що тільки деякі з цих слів (*hejtmanský, hejtmansky, hejtmanství*) словники неологізмів фіксують як актуалізовані лексичні одиниці. Решту похідних не подано в лексикографічних працях, що охоплюють найновішу лексику. Однак ці відроджені слова активно функціонують у мовній практиці з новим значенням. Як приклад наведемо дієслово *hejtmanovat* «бути керівником адміністрації краю»: «Kadrnka (ODS): Hejtmanuje pan Hašek alespoň hodinu denně?» (PL, 12.08.2010). Ілюстрацією словотвірної активності може бути словотвірне гніздо актуалізованої лексеми *starosta*, яке містить 20 похідних:

Starosta	*starostka*	*místostarostka*	*exmístostarostka*
		exstarostka	
	starostkyně	*místostarostkyně*	
	exstarosta		
	místostarosta	*exmístostarosta*	
	podstarosta		
	starostenský	*starostensky*	
		starostenství	
		místostarostenský	
	starostovský	*místostarostovský*	*místostarostování*
	starostovat	*starostování*	
	lžistarosta		

Рис. 4.3. Словотвірне гніздо неологізму *starosta*

Принагідно зазначимо, що міграційні процеси між ядерними та периферійними лексичними елементами відбуваються в обох напрямах. Крім

[29] До цього переліку нових лексем, утворених від актуалізованих одиниць, ми не зараховували похідні слова, зафіксовані в словниках PSJČ, SSČ та SSJČ.

відродження лексики, динаміка словникового складу чеської мови виявляється в пасивізації окремих лексичних одиниць. Після 1989 року з активного лексикону відійшло чимало слів та низка висловів, пов'язані з минулою епохою: *kolektivizace, milicionář, pětiletka, politruk, esenbák, národní výbor* тощо.

Процес актуалізації лексики тісно пов'язаний зі змінами не лише денотативного, але й конотативного значення лексичних одиниць.

У дефініціях слів, які раніше позначали поняття зарубіжної дійсності та несли негативну конотацію, однак потім почали вживатися на позначення реалій суспільно-політичного та економічного життя Чеської Республіки, є примітки «v kapit.» – «у період капіталізму», «v kapit. státech» – «у капіт. країнах», «v kapit. systému» – «у капіт. системі»: *bankéř* «власник банку, фінансист», *akcie* «частка в капіталі акціонерного товариства та підтвердження, що власник має право на частку прибутку», *guvernér* «президент емісійного банку» тощо: «Čerstvým příkladem budiž pražský *bankéř* a věčný poutník polistopadovými politickými háji Jiří V. Kotas» (MF Dnes, 12.08.1992); «Tyto investiční body si bude moci během krátké doby vyměnit za *akcie* dosud státních podniků» (Respekt, č. 2/1991); «Případná rizika odhadovaného ekonomického vývoje mohou podle *guvernéra* působit spíše ve prospěch růstu inflace» (LN, 03.05.2012). Український дослідник О. Стишов такі лексичні одиниці називає актуалізовано-переорієнтованими, оскільки «їх не тільки відроджено, а й переорієнтовано на постсоціалістичні економіки із Заходу» [105, с. 155].

Нові явища позамовної дійсності сприяли розширенню лексичної сполучуваності слів і сьогодні чеські мас-медіа засвідчують нові вислови, до складу яких входять актуалізовані слова. Ілюстрацією останнього може слугувати нова словосполука *telefonní bankéř*, що позначає фінансиста, який спеціалізується на проведенні банківських операцій по телефону: «Klient musí vše vyřešit po telefonu s *telefonním bankéřem* nebo osobně návštěvou pobočky» (MF Dnes, 17.10.2000). Словник неологізмів SN 1 [289] фіксує нові сполучення слів *zlatá akcie* і *zaměstnanecká akcie*, які виявляють функціональну активність (за даними корпусу SYN 1139 та 1016 слововживань відповідно).

Отже, особливістю чеської суспільно-політичної лексики є відродження та повернення до широкого вжитку номінативних одиниць, які перебували на периферії лексичної системи. Дослідження показало, що деякі актуалізовані лексеми на позначення понять з адміністративної, економічної та громадської сфери в процесі ревіталізації зазнали семантичних змін, функціонально-маркованої переоцінки та стали центрами словотвірних гнізд.

4.3. Суспільно-політичні неологізми в Чеському національному корпусі

Одним із характерних явищ чеської мови на сучасному етапі її розвитку стало інтенсивне входження неологізмів до її активного лексикону. Лексико-семантичні інновації активно вживають у всіх функціональних різновидах та комунікативних сферах, вони проникають у повсякденне мовлення і мову друкованих та електронних мас-медій, стають мотивувальною базою для творення нових слів, фіксуються в лексикографічних працях. Це свідчить про засвоєння нових номінативних одиниць у мовній практиці носіїв. Однак значна частина новотворів поступово відходить з активного вжитку на периферію лексичної системи.

На нашу думку, важливим завданням у дослідженні неологізмів є простежити вживання новотворів з «моменту» їхньої появи протягом певного часового проміжку та виявити ступінь їхнього засвоєння в мові. З огляду на те, що визначити точний час появи неолексеми чи неосемеми майже неможливо, у нашому дослідженні розглянемо функціонування в сучасній чеській мові інновацій, зафіксованих у словнику SN 1 [289]. Методом суцільної вибірки ми відібрали 462 суспільно-політичні неологізми, серед яких є нові лексеми, утворені шляхом афіксації, основоскладання та абревіації (393 новотвори), і нові словосполуки та фразеологічні одиниці (69 інновацій). Дослідження також торкнулося актуалізованої лексики, для якої на сьогодні характерною є значна функціональна активність. Для нашого аналізу ми не відібрали семантичні неологізми, оскільки нові значення слів часто можна простежити лише в

окремих контекстах. Спостереження за функціонуванням нових лексичних одиниць здійснено на матеріалі текстів 1989–2009 років Чеського національного корпусу. Зазначимо, що для більшої об'єктивності дослідження для аналізу використовуємо також інші доступні джерела, зокрема інтернет-ресурси.

Відібрані суспільно-політичні неологізми ми проаналізували з погляду частотності їх вживання в корпусі SYN[30], походження та звернули увагу на деякі структурні особливості. Залежно від частоти вживання в текстах корпусу SYN, який на сьогодні нараховує близько 2232 мільйони слововживань, ми виокремили кілька груп лексичних інновацій.

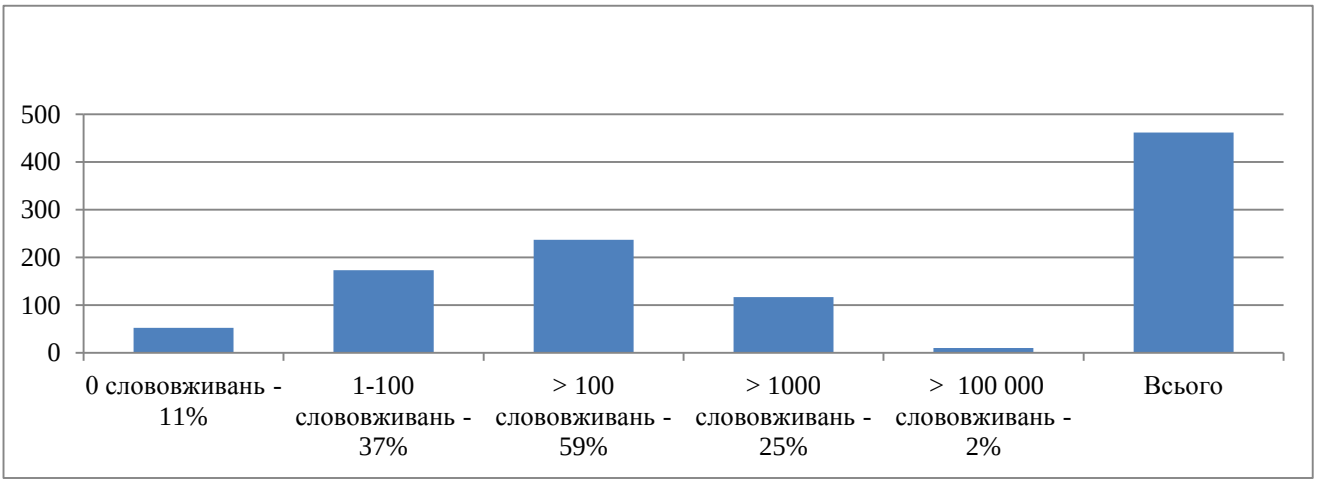

Рис. 4.4. Вживання неологізмів у текстах корпусу SYN

У межах досліджуваних неологізмів привертають неабияке зацікавлення нові найменування, які мають відносно високий показник частоти вживання, та неолексеми, які не зафіксовані в корпусі SYN.

Серед неологізмів, які позначають явища та процеси суспільно-політичного життя, 9 лексичних одиниць трапляються в текстах корпусу SYN понад 100 000 разів, що становить 2 % від аналізованих лексичних інновацій. Цю

[30] Корпус SYN, який створений в Інституті Чеського національного корпусу на Філософському факультеті Карлового університету, є зібранням текстів сучасної чеської мови із синхронних письмових корпусів SYN2000, SYN2005, SYN2006PUB, SYN2009PUB, SYN2010, SYN2013PUB. Близько 87 % цього корпусу (1935 млн слововживань) формують фрагменти із корпусів публіцистичних текстів SYN2006PUB, SYN2009PUB та SYN2013PUB, часові межі яких охоплюють публікації 1989–2009 років. 13 % корпусу (300 млн слововживань) становлять корпуси SYN2000, SYN2005, SYN2010. Матеріальною базою для них стали різножанрові тексти (художня та наукова література, публіцистика) 1990–2009 років. Інформації щодо загального процентного співвідношення текстів різних жанрів у корпусі SYN не знаходимо, однак очевидним є превалювання публіцистичних текстів.

групу репрезентують 7 слів (*euro* – 290513, *lídr* – 160704, *místostarosta* – 173492, *privatizace* – 156185, *radní* – 310158, *starosta* – 890118, *starostka* – 112934) та 2 словосполуки (*městský úřad* – 130326, *občánské sdružení* – 100446). Цікавим є те, що до цієї групи входять 4 актуалізованих найменування: *privatizace, starosta, radní, městský úřad.* Значною функціональною активністю характеризуються також похідні від відродженого *starosta* – *místostarosta* та *starostka*. Незважаючи на те, що відсоток актуалізованих лексичних одиниць серед загальної кількості неологізмів відносно низький, з-поміж аналізованих неологізмів саме ці одиниці найактивніше вживаються в корпусних текстах.

Не знаходимо в корпусі SYN 11 % суспільно-політичних неологізмів, що увійшли до словника як новий лексичний матеріал 1985–1995 років. На прикладі цих неологізмів складно простежити закономірності та причини того, чому ці інновації не ввійшли до лексичної системи та не засвоїлися в словниковому складі чеської мови. Серед новотворів, не зафіксованих у корпусних текстах, привертає увагу низка мовних одиниць, оказіональність яких очевидна: *neokočovník, postplyšový, postvelmocenský, přeperestrojkovat, pseudodružstevnictví, starobolševik, starosoudruh, thatcherovatý* тощо. Наш аналіз показав, що в корпусі немає деяких нових композитних іменників та прикметників, наприклад, *charitcentrum, sametorevoluční, totálsocialistický* та ін. Замість складних оказіональних утворень вживаються словосполуки: «Protesty městských částí výstavbu Sociálního *charitativního centra* totiž doprovázely velké protesty ze strany městských částí Praha 1 a 2» (ČNK: DB, 19.09.2007). «Jinde jsem zase psal v čase vítězné eurofie *sametové revoluce*“» (ČNK: DM, 10.03.2007). «Otázku, zda se čas zastavil, si kladli erudovaní kremlologové i stamilióny obyvalet *totalitního socialistického* soustátí» (ČNK: LN, č. 241/1994). У досліджуваних корпусах не були зафіксовані лексичні одиниці з основами ***malo-***, якій властиве значення «малий», та ***staro-*** зі значенням «колишній, застарілий»: *maloobčan, maloprivatizovat, malovesničan, starosoudruh, starobolševik*. Натомість трапляються неологізми *malobankovnictví* (31 слововживання), *starokomunista* (49 слововживань) та похідне *starobolševický* (5 слововживань), наприклад:

«Provádění činnosti nazývaných privatní bankovnictví má podobu určité nadstavby nad službami poskytovanými v rámci tzv. *Malobankovnictví*» (ČNK: HN, 20.08.1999). Принагідно зазначимо, що, за винятком наведених вище інновацій, значна частина слів, утворених за допомогою осново- та словоскладання, доволі часто (понад 1000 слововживань) вживається в корпусних текстах, наприклад, *euroatlantický, euroregion, euroskeptický, euroskeptik, multietnický, multikulturalizmus, středopravý, veřejnoprávní*.

Серед неологізмів, які відсутні в корпусних текстах, натрапляємо на номінації з експресивно-оцінною конотацією *totálsocialistický, totáčový, starosoudruh, starobolševik, bolševiáda, totalitník*. Виразне негативне забарвлення, очевидно, зумовлене тим, що ці неолексеми позначають поняття, пов'язані із колишнім комуністичним режимом. Проте в інтернет-джерелах, зокрема на форумах, у блогах, дискусіях та коментарях до статей, спостерігаємо вживання таких емоційно-оцінних утворень. Наприклад, для вираження негативної оцінки суспільної ситуації після Оксамитової революції 1989 року чеські мовці використовують новотвір *postplyšový*: «Aféry, korupce a diletantismus najdeme v každé etapě naší *postplyšové* „transformace“ a samozřejmě i před ní» [307]. Наведений вище неологізм мотивований прикметником *plyšový*, що у зв'язку із суспільно-політичними подіями часто функціонує в словосполуці *plyšová revoluce* на позначення Оксамитової революції. Сучасні електронні джерела підтверджують активне функціонування в чеській мові лексичної інновації *totáčový* зі значенням «який належить до періоду тоталітарного комуністичного режиму, є для нього характерним»: «Kdysi řekl jeden *totáčový* vůdce, že lidi jsou na konci veškerého snažení» [310]. Зазначимо, що твірним для цього прикметника є слово *totáč* (631 вживання в корпусі SYN), якому також властива негативна конотація.

На окрему увагу заслуговують іменники-назви осіб, не зафіксовані в Чеському національному корпусі. Серед них виділяємо неологізми, похідні від лексико-семантичних інновацій, які подані в словнику SN 1: *alternatista – alternativní, lustrovanec – lustrovat, restituovanec – restituovat.* На відміну від

похідних, неологізми, які виступають у ролі твірних слів, активно функціонують у сучасній чеській мові, що засвідчує велика кількість слововживань у корпусних текстах (*alternativní* – 56386, *lustrovat* – 1215, *restituovat* – 1157). Цікавими з функціонального аспекту є інші найменування осіб *ilegálník, neokočovník, podpolitik, spoluběženec*. Незважаючи на те, що вони не зафіксовані в корпусі SYN, спостерігаємо вживання цих неолексем у текстах мас-медій, зокрема на інтернетних форумах, у блогах, дискусіях. Наприклад, «Trochu to připomíná o něco ukecanější upřímnost a inteligenci jiného klasika české *podpolitiky*» [323]; «Jeden *spoluběženec*, student původem z Peru, se zájmem poslouchal mé výklady o Husákově režimu a poté se zeptal: „Mučili tě, viď?“» [306].

Проведений аналіз суспільно-політичних новотворів на основі корпусних текстів показав превалювання іншомовних лексем над неологізмами, утвореними на власному мовному ґрунті. З огляду на те, що значна частина аналізованих нових найменувань утворилися на основі давно засвоєних у чеській мові слів (наприклад, *antirežimní, celofederální, dekoncentrát, desocializovat, exemigrant, mediálizace, multietnický, profederální, protifeministický, rekodifikovat, šéfdiplomat, ultrasepartistický, vicepremiér, vnitrokoaliční*), нашу увагу зосередимо насамперед на нових надходженнях у чеську лексичну систему.

Вибірка суспільно-політичних інновацій засвідчує загальну тенденцію в сучасній чеській мові: чеська мова перебуває під значним впливом англійської мови, що виявляється в інтенсивному вживанні англіцизмів у різних сферах мовленнєвої комунікації. Серед досліджених неологізмів найбільшу частину становлять запозичення з англійської мови. Натомість поповнення суспільно-політичної лексики чеської мови запозиченнями з інших мов незначні. Переважно це поодинокі випадки запозичень з французької (*libertináž*), італійської (*mafioso*), шведської (*ombudsman*), російської (*glasnost, gulag, perestrojka*), японської (*nindža/ninja*) мов.

Чеський національний корпус не подає жодного вживання неологізмів *libertináž* та *mafioso.* Запозичення з російської мови найчастіше вживаються на позначення реалій, характерних для СРСР: «V Sovětském svazu naplno probíhala

perestrojka a *glasnosť*» (ČNK: LN, 09.12.2003). Однак у текстах корпусу знаходимо інші контексти вживання запозичених лексем та нові приклади їх сполучуваності. Неологізм *perestrojka* функціонує зі значенням «перебудова економіки та суспільства»: «(…) severokorejští vládnoucí vojenští ideologové dostávají konečně rozum a chtějí – třeba po vzoru Číny nebo Vietnamu – zavést jakousi formu asijské *perestrojky*?» (ČNK: LN, č. 298/1999). Чеський мовознавець Й. Філіпец зазначає, що слова з російського середовища відійшли на периферію чеської лексичної системи [162, с. 5]. Лінгвіст наводить приклад лексеми *glasnost,* яку замінив чеський питомий відповідник *veřejná informovanost.* У Чеському національному корпусі слово *glasnost* зафіксоване частіше, ніж *veřejná informovanost* (664 та 111 разів відповідно). Щоправда, у більшості контекстів цей термін вживається в первинному значенні «політика відкритості в діяльності державних органів, яку проводив М. С. Горбачов у другій половині 80-х років XX століття».

У словнику неологізмів SN 1 подано широке значення лексеми *glasnost:* «політика інформованості громадськості, відкритості з боку державних установ стосовно громадськості» [289, с. 98]. Нове денотативне значення репрезентують також контексти вживання цього запозичення в Чеському національному корпусі: «Víkendové setkání Prodiho favoritů v Belgii mělo neformální, seznamovací charakter. Definovalo však i základní principy práce komise – «*glasnost*, účinnost a odpovědnost» (ČNK: HN, 19.07.1999). Крім наведеного неологізму *glasnost*, який у початковій формі зафіксований 40 разів у корпусі SYN, у текстах цього корпусу трапляється його графічний варіант *glasnosť* (201 результат).

Як виявило дослідження, на сторінках сучасної чеської публіцистики активно функціонує запозичена зі шведської мови лексема *ombudsman* «незалежний державний службовець, який захищає права громадян (проти бюрократії, порушення прав людини)» [289, с. 193]. За даними корпусу SYN2009PUB запозичення *ombudsman* вживається в 4 рази частіше (5655 слововживань), ніж наявний у чеській мові відповідник – *veřejný ochránce*

práv. У текстах цього корпусу ми виявили лише 20 контекстів[31], у яких словосполука *veřejný ochránce práv* вжита як тлумачення до запозиченого *ombudsman*. Наведені тотожні номінації є в межах одного речення*:* «Senátorský klub ČSSD předloží senátní volební komisi několik návrhů na obsazení funkce *ombudsmana – veřejného ochránce práv*» (ČNK: HN, 20.09.2000).

Чимало іншомовних одиниць англійського походження зберігає графічну форму мови-джерела та фонетичну форму, яка максимально наближена до оригінальної вимови: *antiestablishment, babyboom, gender studies, Greenpeace, homeless, joint venture, lobby, mainstream, newspeak, public relations, yuppie* тощо. З цього приводу Ї. Мравінацова зазначає, що відтворення орфоепічної та орфографічної форми вираження спричинене зростанням кількості мовців із високим рівнем володіння англійською мовою та «великим потоком англіцизмів» [222, с. 190].

Незважаючи на те, що багато англіцизмів зберігають форму іншомовної моделі, значна частина аналізованих неозапозичень пройшла процес фонетичної, графічної або морфологічної адаптації [32]. Фонетична адаптація, насамперед, виявляється в наближенні звукової форми іншомовної лексичної одиниці до фонетичної системи чеської мови. Наприклад, неологізми англійського походження *goodwill, Wallisgate* вимовляються як [gudvil], [volisgejt], що засвідчує спосіб передачі лабіовелярного англійського звука [w] лабіодентальним [v]. Графічною адаптацією іншомовної лексеми вважається її написання згідно з правилами чеського правопису, причому принцип написання більшою чи меншою мірою формується відповідно до вимови в мові-джерелі (наприклад, *euromanažer, narkobyznys, reket, brífink, lídr* тощо). Зберігаючи графічну форму мови-оригіналу, запозичення проходять морфологічну адаптацію в чеській мові. Запозичені іменники набувають граматичної категорії роду та відмінюються за відповідною парадигмою чеських іменників (наприклад, *rating, broker, haker, leader, punker*).

---

[31] За формулою ([lemma="ombudsman"][]{0,3}[lemma="veřejný"][lemma="ochránce"][lemma="právo"]) within <s id=".*"/> вираховуємо кількість контекстів, у яких словоформи лексеми *ombudsman* вживаються поряд зі словосполукою *veřejný ochránce práv* (у різних відмінкових формах) у межах одного речення.

[32] Оскільки в цьому розділі ми розглядаємо функціонування неологізмів, зафіксованих у SN 1, у Чеському національному корпусі, тут наведемо тільки кілька прикладів цих типів адаптації.

Деякі з цих нових лексем утворюють похідні одиниці, використовуючи питомі та запозичені афікси (наприклад, *punker – punkerka, punkerský, cyberpunker/ kyberpunker; antiestablishment – antiestablishmentový, antiestablishmentský; yuppie – yuppieovský, yuppieský*).

Більшість іншомовних лексичних одиниць, насамперед на етапі входження до лексико-семантичної системи мови-реципієнта, мають дублетні форми існування мовної одиниці. Для нової іншомовної лексики сучасної чеської мови характерними є орфоепічна, орфографічна та словотвірна варіантності – наявність видозмін, паралельних форм «існування мовної одиниці, що модифікують різні аспекти її вираження (фонемний, морфемний або лексичний склад, місце наголосу, парадигму відмінювання, порядок слів і т. ін.), але не порушують принципу її тотожності» [113, с. 62].

Серед аналізованих неологізмів спостерігаємо явище орфоепічної варіантності, що виявляється в існуванні двох варіантів вимови однієї і тієї ж мовної одиниці. Понад 40 % слів іншомовного походження на синхронному рівні мають різні звукові варіанти [204]. До основних причин, що зумовлюють утворення орфоепічних та орфографічних варіантів, мовознавці зараховують:

1) різні шляхи (наявність/відсутність мови-посередника) та принципи (транслітерація/транскрипція) процесу запозичення;

2) перебування на різних етапах асиміляції в мові-реципієнті;

3) неусталеність або порушення правописної норми в оформленні нових запозичень [47, с. 234].

У чеському мовленні неозапозичення трапляються у формах, які відповідають вимові в мові-джерелі, і в адаптованих формах, мотивованих графічною формою слова: *broker* [broukr, broker], *ecu* [eku, eki], *gay* [gej, gaj], *holding* [holdy-, houldy-], *press-foyer* [-foajé, -foajér], *sexual harassment* [seksjuel, sekšuel heres-][33]. Для того, щоб простежити вживання різних варіантів вимови запозичень, порівняймо наведені форми цих лексем із зафіксованими в новішому словнику іншомовних слів NASCS [233]. Фонетичні транскрипції слів *ecu*, *gay* та

[33] Фонетичну транскрипцію подаємо згідно із словником SN 1 [289].

press-foyer у словниках SN 1 та NASCS збігаються. У NASCS наведено лише один варіант вимови англіцизмів *broker* [broukr] та *holding* [houldy-], які зберігають звучання слів у мові-джерелі. У реєстрації лексеми *holding* відображаються дві відмінності між графічною та фонетичною формами (*o* – [ou], *di* – [dy]). Варто зазначити, що лексикографічні праці не подають вимову суфікса ***-ing***, який у чеському мовленні вимовляється як [iŋk] у випадках, якщо не зазнає асиміляції за дзвінкістю. Орфоепічні варіанти слова *sexual* у словосполуці *sexual harassment,* засвідчені в SN 1, не зареєстровані в NASCS. Натомість у цьому словнику подано ще один варіант [sekčuel]. Наявність варіантності мовних одиниць є показником новизни іншомовних лексем та засвідчує процес їхнього активного освоєння мовою-реципієнтом.

За нашими спостереженнями, дублетність вимови іншомовних одиниць зберігається також у похідних лексемах. Так, словники неологізмів фіксують деривати *antigayovský, brokerský, holdingový* [289], *brokerka, gayovský, gayský, subholding, subholdingový, superholding, vnitroholdingový* [290]. Відсутність єдиного способу передачі спостерігаємо у вимові іменника *subholding* та похідного прикметника *subholdingový*. Тут можна фіксувати конкурування двох варіантів передачі: відповідно до англійської вимови [sabhouldy-] та відповідно до чеського прочитання [subholdy-].

Принцип варіантності реалізується також у написанні іншомовних лексем: *euroskepticizmus – euroskepticismus, macdonaldizace – mcdonaldizace, mainstream – main stream, superkauza – supercausa, workoholizmus – workholizmus – workaholizmus – workoholismus – workholismus – workaholismus* тощо.

Проведений аналіз виявив функціонування різних варіантів одного й того ж англіцизму в чеській мові, що пов’язане із типом та ступенем адаптації іншомовного слова. Варіантність виявляється у вживанні двох або більше графічних форм лексем: лексичної одиниці, яка зберігає форму іншомовної моделі, та слів, які пройшли процес фонетичної та морфологічної адаптації: *briefing – brífing – brífink, leader – lídr, punker – panker, scout – skaut, scouting – skautink* тощо. Відповідно до вимови в мові-джерелі передається написання

іншомовного слова. За даними корпусу SYN у більшості випадків адаптована лексема вживається значно частіше: *briefing* (670) – *brífink* (1872), *leader* (4084) – *lídr* (160704), *scout* (211) – *skaut* (30899) тощо.

Як підтверджують тексти Чеського національного корпусу, абсолютну перевагу має орфографічно адаптоване слово *lídr*. Значно рідше використовується англійське найменування особи *leader*. Від кожного з варіантів утворюються похідні іменникові (*exleader/exlídr, leaderovství/lídrovství, podleader/podlídr, spoluleader/spolulídr, superleader/superlídr*), дієслівна (*leaderovat/lídrovat*) та прикметникова (*leaderovský/lídrovský*) форми. Словник неологізмів SN 2 [290] фіксує новіші запозичення *cheerleader, leadership, market leader, opinion leader,* які зберігають англійське написання. У чеській пресі натрапляємо також на функціонування похідних жіночого роду, утворених за продуктивними словотвірними моделями: *lídr/leader – leaderka, lídryně, líderka.* Незважаючи на те, що в корпусі SYN2009PUB зареєстровано лише 8 слововживань новотвору *lídryně*, у мові чеських ЗМІ ця лексема набула значного поширення: «Podle *lídryně* TOP 09 a STAN Heleny Langšádlové je proplácení poplatků příkladem nekoncepční a populistické politiky sociálních demokratů» (MF Dnes, 03.09.2012). На думку мовознавців, зі словотвірного погляду найбільш вдалим є найменування *lídryně,* оскільки суфікс ***-yně*** не спричиняє труднощів у вимові слова (на відміну від суфіксу ***-ka***), не вимагає чергування попереднього кореневого звука (на відміну від ***-ice***), є продуктивним та стилістично нейтральним [280, с. 168]. За допомогою форманта ***-ka*** творяться оказіональні найменування *leaderka* та *líderka*. Твірною основою для *leaderka* виступає неадаптована лексема, проте твірною базою для *líderka* є лише частково орфографічно адаптоване слово іншомовного походження. Ми помітили, що на сторінках чеських друкованих та інтернет-видань на позначення провідної особи в складі політичної партії або її керівника найчастіше вживається неологізм *lídryně*. Значно рідше в політичному дискурсі трапляється *líderka*: ««Všechna témata máme vyřešená a uzavřená,» řekla po jednání koaliční rady volební *líderka* Slovenské demokratické a křesťanské unie» [317].

Утворення назв осіб жіночого роду від англіцизму *lídr/leader* стало об'єктом вивчення не лише лінгвістів, але й предметом дискусій пересічних чехів. Наприклад, це питання порушено в статті «*Lídryně* Merkel? *Lídr* Merkelová? Čemu dáte přednost vy?» в інтернет-виданні aktuálně.cz від 18.06.2010 та в численних обговореннях на форумах. Як засвідчують коментарі до наведеної статті та інші дискусії, мовці-чехи надають перевагу запозиченням чоловічого роду над лексемами з тотожним значенням жіночого роду (замість *lídryně* чи *líderka* переважно вживають *lídr/leader*): «Kandidátkou Suverenity na pražskou primátorku je zakladatelka a celostátní *lídr* strany Jana Bobošíková» (LN, 10.08.2010). Щодо осіб жіночої статі автори коментарів також пропонують вживати чеські еквіваленти *vůdkyně, předsedkyně strany, vedoucí kandidatka*.

Проаналізований новий мовний матеріал засвідчує невелику кількість новотворів, для яких характерне явище словотвірної варіантності. У мові сучасних мас-медій та мовленнєвій практиці чехів можуть співіснувати паралельні форми одного англіцизму з тотожним лексичним значенням, які, проте, різняться словотворчими формантами. Це неадаптований англіцизм, з одного боку, та словотвірно адаптоване запозичення, з іншого: *lobbing, lobbování* «здійснення впливу на посадових осіб (законодавців, урядовців, представників ЗМІ) при розробці та прийнятті законів, постанов тощо; здійснення впливу при обстоюванні інтересі певних груп осіб» [289, с. 144], *monitoring, monitorování* «1. Спостереження за чимось за допомогою обладнання для моніторингу; 2. Систематичне спостереження, стеження, контроль за чимось з певною метою» [289, с. 168], *scouting, scoutování* «пошук та підбір талановитих людей, передусім для сфери спорту та моди» [289, с. 262] тощо. Зазвичай, ця дублетність властива іменникам, які мають процесуальне значення. Мовна практика показує, що номінації такого типу можуть вживатися паралельно навіть у межах одного текстового уривку: «Asociace firem zabývající se v Bruselu *lobbingem* protestuje. Nejvíc ji vadí, že dopis zmiňuje reformu *lobbování* ve Spojených státech z roku 1995» (HN, 03.11.2004).

Поряд із англіцизмом *scouting* та його фонетично адаптованим варіантом *skautink* у словнику неологізмів SN 1 зафіксовані іменники, які пройшли або тільки словотвірну адаптацію (*scoutování*), або ж які пристосувалися до фонетичної та словотвірної системи чеської мови (*skautování*). Варто зазначити, що в текстах чеської газетно-журнальної публіцистики (за даними корпусу SYN2009PUB) найбільшу частотність вживання має адаптований англіцизм *skautování* (43). Новотвір *scoutování* не зафіксований у Чеському національному корпусі.

Англіцизм *homeless* зі значенням «людина без постійного місця проживання» функціонує як запозичений відповідник до лексеми *bezdomovec*. Орфографічно та словотвірно адаптована лексема *houmlesák* мотивує іменник жіночого роду *houmlesačka* та прикметник *houmlesácký*. У текстах Чеського національного корпусу натрапляємо на оказіональні утворення від англійського *homeless*: *homelessák, homelessačka, homelessácký, homelesselita:* «Existuje i jakási společenská *homelesselita*, která alespoň provizorně bydlí» (Reflex, č. 24/2004).

Помічено, що в мові засобів масової інформації активно функціонують нові лексичні одиниці, утворені шляхом універбації. Унаслідок трансформації двокомпонентного найменування утворюється похідне слово з тотожним значенням, що є результатом закону економії мовних зусиль та засобів. Універбат часто відрізняється від мотивувальної словосполуки експресивним забарвленням та функціонально-стильовим навантаженням. Наприклад, лексема *totáč,* твірною базою якої є словосполука *totalitní režim*, використовується в розмовному та публіцистичному стилях на позначення періоду тоталітарного режиму. Корпус SYN2013PUB фіксує 231 вживання цього новотвору. Завдяки використанню стилістично забарвленого словотворчого афікса ***-áč*** цей неологізм виражає експресивно-оцінне значення. «V české společnosti v období takzvaného *„totáče“* hrála kultura obrovskou roli, protože přes ni se dalo leccos komentovat» (HN, 15.06.2005).

Спостереження над уживанням суспільно-політичних неологізмів у корпусі SYN засвідчують продуктивність творення нових слів шляхом

суфіксальної універбації за допомогою форманта ***-ka*** (***-ky***): *akciovka – akciová společnost, civilka – civilní služba, kuponovka – kuponová privatizace, sametovka – sametová revoluce, komunálky – komunální volby, primárky – primární volby.* Серед аналізованих неологізмів ми зафіксували функціонування тільки одного універбата з суфіксом ***-ák***: *živnosťák – živnostenský list.* Зауважимо, що неологізмами є не лише наведені універбати, але й словосполуки, від яких вони утворені. На основі текстів корпусів можемо стверджувати про кількісну перевагу двокомпонентних номінацій над однослівними дериватами. Так, у корпусі текстів SYN2009PUB нова словосполука *akciová společnost* зустрічається 22431 разів та *akciovka* – 1360, *komunální volby* – 13634 та *komunálky* – 91, *kuponová privatizace* – 1587 та *kuponovka* – 67, *sametová revoluce* – 3365 та *sametovka* – 14, *civilní služba* – 2571 та *civilka* – 40. Однак трапляються поодинокі випадки, коли нові універбовані одиниці або вживаються значно частіше, ніж мотивувальні словосполуки (за даними SYN *primární volby* – 1851 та *primárky* – 8209), або не вживаються взагалі (*monopolní organizace* – 67 та *monopolka* – 0).

Таким чином, дослідження функціонування нових лексичних одиниць на базі Чеського національного корпусу показало активне вживання питомих та запозичених лексичних одиниць у корпусних текстах. Аналіз суспільно-політичних неологізмів виявив різні ступені адаптації лексем, зафіксованих у словнику SN 1, існування варіантних номінацій, що показує на входження інновацій до активного словника чеської мови.

Висновки до розділу 4

Дослідження неологізації чеської суспільно-політичної лексики кінця XX – початку XXI століть показало, що нові найменування аналізованої групи активно функціонують у текстах засобів масової інформації та мовленнєвій практиці чехів. Інтенсивному вживанню інновацій та їх засвоєнню в сучасній чеській мові сприяють мас-медіа та мовна мода. Про зростання ролі політики в суспільному житті Чеської Республіки свідчать словотвірні неологізми, які є результатом

мовотворчості відомих політичних та громадських діячів (*havlismus, nakyslíci, nevýhra, humanrightismus, zlojed*). Зокрема, на матеріалі медійних текстів ми зафіксували 15 нових слів та словосполучень, які активно використовував у своїх виступах Вацлав Клаус. Крім неолексем, у сучасній чеській мові інтенсивно функціонують одиниці, появу нових значень у семантичній структурі яких пов'язують з іменами відомих політиків (*kolibřík, mazánek, kmotr, odklonit*).

У процесі аналізу ми помітили, що суспільно-політичні, ідеологічні перетворення та економічні трансформації в Чеській Республіці в 90-х роках XX – на початку XXI століть, потреба мовленнєвої комунікації знайшли своє відображення в актуалізації лексичних одиниць. Цей процес пов'язаний із переходом понять адміністративної, політичної, юридичної, економічної та інших сфер із периферії до ядра суспільного життя. У зв'язку з цим відроджується та повертається до активного вжитку лексика, яка використовується для їх позначення. Як показують спостереження, актуалізована лексика характеризується значною частотністю вживання, відрізняється в стилістичному плані та певним чином на семантичному рівні від тлумачення цих лексем у лексикографічних працях, виданих до 1989 року. У корпусі відродженої лексики велику групу становлять лексичні одиниці, пов'язані зі сферою адміністративного та громадського управління (*hejtman, starosta, obec, policie, kancléř*). Відродження деяких лексем та їх входження до активного словника зумовлене тим, що поняття, які вони позначають, зафіксовані в чеському законодавстві (*obecní úřad, obecní rada, městys*). Зібраний фактичний матеріал засвідчив не лише функціональну, але й словотвірну активність актуалізованих лексичних одиниць, які стають вершинами словотвірних гнізд.

Аналіз функціонування суспільно-політичних неологізмів, зафіксованих у словнику неологічної лексики SN 1, у Чеському національному корпусі виявив, що 89 % новотворів вживаються в корпусних текстах, зокрема в сучасних мас-медіях. Це свідчить про тенденцію до активного засвоєння нового мовного матеріалу в сучасному чеському лексиконі. На матеріалі корпусу SYN ми дослідили, що майже 25 % неологізмів мають понад 1000 слововживань, з них 9

лексем (2 % від аналізованих інновацій) мають значну функціональну активність (понад 100 000 слововживань). Серед інновацій, відсутніх в корпусних текстах, переважають складні оказіональні утворення та номінації з експресивно-оцінною конотацією (*přeperestrojkovat, thatcherovatý, starosoudruh, totalitník*). Ми помітили, що більшість запозичень, зафіксованих у словнику SN 1, інтенсивно функціонують у сучасній чеській мові (*ombudsman, lobby, public relations, Greenpeace, scout/skaut*). Проаналізований новий лексичний матеріал засвідчив паралельне вживання одиниць, які мають тотожне значення, однак частково відмінні за формою. Під час засвоєння запозичень спостерігаємо паралельне вживання орфоепічних, орфографічних та словотвірних варіантів (*leader – lídr, briefing – brífink, lobbing - lobbování*), що є показником динаміки мовної системи.

ВИСНОВКИ

1. Лексична система чеської мови кінця XX – початку XXI століть зазнала істотних змін, які пов’язані з активною дією інноваційних процесів та віддзеркалюють суспільно-політичні, економічні та культурні трансформації як у самій Чеській Республіці, так і на міжнародній арені.

Одним із основних процесів, який зумовлює динаміку словникового складу сучасної чеської мови, є неологізація. Під неологізацією розуміємо процес оновлення лексико-семантичної системи, унаслідок якого виникають нові за формою або значенням мовні одиниці. Результатом неологізаційних процесів є творення, актуалізація, функціональна переоцінка лексем, входження в широку мовну практику та літературну мову слів та словосполук, релевантною ознакою яких є новизна. Дослідження різних підходів мовознавців до поняття «неологізм» показало, що нові найменування класифікують відповідно до способу творення, функціонально-стильового забарвлення, беруть до уваги суспільно-комунікативні чинники, аналізують з погляду сфери функціонування та зв’язку із зовнішніми чинниками мовних процесів.

2. У сучасній лінгвістиці загальновизнаними є кілька основних критеріїв визначення терміна «неологізм»: хронологічний, стилістичний, критерій мовного простору, лексикографічний, структурний, денотативний, психологічний. З огляду на форму, спосіб творення та сферу вживання результатів реалізації мовної потенції до неологізмів зараховуємо нові лексичні одиниці, нові значення, відроджену лексику, оказіональні утворення та потенційні слова, запозичені слова та вислови, які з’явилися, розширили чи змінили сферу свого функціонування або конотативне забарвлення упродовж 90-х років XX – на початку XXI століть.

3. Особливо інтенсивно процес неологізації виявляється в лексиці, яка вербалізує суспільно-політичні поняття в державному і громадському житті чеського соціуму. У дисертації до суспільно-політичної лексики зараховуємо найменування, які позначають поняття з державно-політичного, суспільного життя Чеської

Республіки та міжнародної спільноти, номінації з адміністративної, частково юридичної та економічної сфер.

Дослідження засвідчило, що чеська суспільно-політична лексика кінця XX – початку XXI століть оперативно реагує на зміни, спричинені новими умовами та потребами сучасного суспільства. Динаміка мовних змін пов'язана не тільки з чинниками, які мають глобальний характер, а й зі специфічними для чеського соціуму. Вплив позамовних чинників позначився на поповненні суспільно-політичної лексики неологізмами, які виникли для найменування та перейменування понять державно-політичного життя Чеської Республіки, понять міжнародної політики та соціальних реалій, важливих для сучасного суспільства. У процесі аналізу суспільно-політичних неологізмів виокремлено 9 тематичних груп, які активно збагачуються та оновлюються. Дослідження дає право стверджувати, що склад названих тематичних груп різниться не лише зв'язком з різними реаліями позамовної дійсності, але й кількісними та якісними характеристиками, стилістичними особливостями, інтенсивністю функціонування в сучасній чеській мовній практиці.

4. Як засвідчив аналіз нового мовного матеріалу, що став джерельною базою дослідження, головна роль у неологізації чеської суспільно-політичної лексики кінця XX – початку XXI століть належить словотворенню. Дослідження показало, що утворення неологізмів відбувається на основі продуктивних словотвірних типів за допомогою питомих та запозичених дериваційних засобів. Інтенсивність словотвірних процесів виявляється не лише у формуванні нових номінативних одиниць, але й у появі великих за обсягом словотвірних гнізд, а також словотвірних варіантів.

Серед тенденцій, які характеризують сучасне творення слів із суспільно-політичною семантикою, виокремлюємо:

1) використання в ролі мотивувальної бази для нових лексичних одиниць слів, для яких характерною є новизна форми: *odéesák* → *odéesácký, eurokomisař* → *eurokomisařka*;

2) активне творення на основі власних назв, переважно прізвищ політичних та громадських діячів: *sobotkovec, klausovství, havlismus*;

3) активізацію словотворення на основі абревіатур, зокрема утворених на базі питомого мовного матеріалу: *topka, véčkař, odista, empík*;

4) інтенсивне творення дериватів жіночого роду від назв осіб чоловічого роду: *ambasadorka, havlovka, hejtmanice, zemanovkyně*;

5) формування великого корпусу дериватів за допомогою продуктивних інтернаціональних словотворчих компонентів (***euro-, anti-, post-, narko-, -izace, -átor, -ismus*** тощо).

Дослідження чеських суспільно-політичних неологізмів показало, що серед неолексем найбільшу групу становлять іменникові новотвори (69 %). Інтенсивність творення субстантивів зумовлена основною функцією неологізмів – номінативною. Виявлено, що в процесі неологічної номінації високу номінативну активність має морфологічний спосіб творення, зокрема суфіксація. Найбільше інновацій-іменників утворено за допомогою суфіксів ***-ista, -ovec, -ář/-ař, -ka, -izace, -ství, -ost, -ismus*** (*impulsista, nečasovec, civilkář, azylantka, mafianizace, talibánství, sametovost, monetarismus*). Нові субстантиви поповнюють семантичні групи номінацій на позначення осіб, суспільних та громадських течій, ідеологічних, економічних і культурних напрямів, систем поглядів, явищ і процесів, які відбуваються в сучасному суспільстві.

Значно меншу за обсягом групу суспільно-політичних неологізмів (19 %) становлять іменники, утворені шляхом префіксації. У творенні нових лексем помітною є продуктивність інтернаціональних префіксів та префіксоїдів ***anti-, ex-, de-, post-, neo-, super-, mini-*** (*antiglobalizátor, exministryně, defeminizace, postdemokracie, neokoalice, superfeministka, miniambasáda*) та чеських морфем ***ne-, proti-*** (*nesenátor, protiagrese*).

Продуктивним способом творення нових субстантивів суспільно-політичної сфери є складання (понад 40 % усіх іменникових новотворів). Серед композитів репрезентовані інновації, які виникли в результаті складання двох питомих або давно засвоєних у чеській мові твірних основ (*velkostrana, starokomunista,*

rychlostudent, pravdoláskař). Аналіз показав, що більш активно творяться іменники, у яких іншомовна основа додається до питомого слова. Особливо високу продуктивність у творенні композитів виявляють препозитивні компоненти ***bio-, eko-, kyber-, narko-*** (*bioteroristka, ekofeminista, kyberfeministka, narkobyznys*) та постпозитивні основи ***-gate, -filie*** (*grossgate, eurofilie*). Найбільша частина складних суспільно-політичних неологізмів у чеській мові утворена за допомогою компонента ***euro-*** (15 % іменникових новотворів). Фактичний матеріал засвідчив, що для цього словотворчого компонента характерна широка полісемія (*eurocentrismus, euroústava, eurobankovka*). Показовою у неологізації суспільно-політичної лексики є поява великої кількості абревіатур, запозичених або сформованих на основі питомого мовного матеріалу (*ICC, EEA, ČHNJ, VV*).

Наслідком інноваційних процесів у сучасній чеській мові є творення ад'єктивних дериватів (22 % від корпусу новотворів). Серед них високу функціональну активність в текстах чеських мас-медій мають прикметники з суфіксами ***-ský/cký, -ní*** (*havlovský, houmlesacký, lustrační*) та композити, утворені за допомогою продуктивних словотворчих компонентів або на базі підрядних словосполучень (*mnohoetnický, velkokoaliční, občanskodemokratický*). У прикметниковому словотворі активним способом є префіксація. У творенні нових прикметників використовуються частіше запозичені, рідше питомі префікси ***anti-, post-, po-, pro-*** (*antikoaliční, postsarajevksý, posametový, probruselský*).

З-поміж новотворів інших лексико-граматичних класів суспільно-політичні неологізми репрезентовані також дієсловами (близько 6 %) та прислівниками (3 %). У процесі творення дієслівних інновацій, мотивованих іменниками, основна роль відводиться суфіксації (*kriminalizovat, velvyslancovat, paroubkařit*). У дієслівному словотворенні спостерігаємо активність іншомовних (***de-, re-***) та питомих (***z-, vy-***) префіксів (*depolitizovat, refinancovat, zlobbovat, vytunelovat*). Нові прислівники мотивуються головно відіменниковими прикметниками (*klausovitě, genderově, natovsky, eurocentricky*).

5. Дослідження нової чеської суспільно-політичної лексики кінця XX – початку XXI століть засвідчило, що важливим виявом її неологізації є якісні

перетворення словникового складу. Семантичні неологізми трактуємо як результати вторинної номінації, для яких характерним є не лише новизна значення, але і його розширення або звуження.

Аналіз зібраного фактичного матеріалу показав, що в словах аналізованої лексико-семантичної підсистеми особливо активно відбувається розширення семантичного обсягу. Процеси розширення значення слів найпродуктивніше відбуваються внаслідок метафоричного та метонімічного перенесення на основі подібності або суміжності предметів. Домінантною в процесі семантичної неологізації суспільно-політичної лексики останнього десятиріччя XX – початку XXI століть є метафоризація. Досліджений матеріал засвідчив, що активними метафоричними моделями творення аналізованих неосемантизмів є перенесення ознак, властивостей з живої реалії на неживу (*zásnuby, rozvod*), з конкретного денотата на об'єкт з абстрактним значенням (*masáž, imploze*), на основі функціональної подібності між денотатами (*deštník, turistika*). Метонімічне переосмислення найчастіше відбувається за моделями місце – подія (*Euromajdan, Sarajevo*) та дата – подія (*11. září, listopadový*). У процесі дослідження виявлено, що найбільшу групу семантичних неологізмів становлять іменники (80 %), значно менший за обсягом корпус прикметників (12 %) та дієслів (8 %), які змінюють семантичну сполучуваність, розширюють свою валентність та мають здатність вживатися навіть в дещо незвичних контекстах.

6. Важливу роль у неологізації чеської суспільно-політичної лексики кінця XX – початку XXI століть та словникового складу чеської мови загалом відіграють засоби масової інформації, які виступають активними учасниками суспільного життя, та мовна мода. У дослідженні модні слова суспільно-політичної сфери трактуємо як номінації, інтенсивне вживання яких спричинене наслідуванням мовлення відомих політичних та громадських діячів. До модних слів зараховуємо лексичні одиниці, які активізувалися у своєму функціонуванні (*smysluplný, oslovit, veledůležitý*), і новотвори чеських політиків (*nakyslíci, havlismus, kremlofilie, zlojed*). Найпродуктивнішим «автором» нових слів серед чеських політиків є Вацлав Клаус, 15 новотворів якого ми зафіксували в сучасних мас-медійних текстах. Крім

словотвірних неологізмів, у лінгвальній практиці чеських ЗМІ завдяки використанню їх у мовленні відомих політиків активно функціонують нові словосполуки та слова, які зазнали семантичного переосмислення (*kmotr, regionální boss, kolibřík, mazánek, odklonit peníze*).

7. Унаслідок впливу різних позамовних чинників у кінці XX століття до широкого вжитку повертаються слова, які тривалий час були на периферії чеської лексичної системи. Нам вдалося зафіксувати, що значна функціональна активність є характерною для відроджених лексем з галузі державного управління, економічної та адміністративної сфери, громадського життя. Головними причинами, які зумовили актуалізацію лексичних одиниць суспільно-політичної сфери, вважаємо: 1) мовну політику, яка була спрямована на повернення до офіційної термінології номінацій, витіснених на периферію мовної системи в період соціалістичної республіки (*obecní úřad* ← *národní výbor*); 2) «відродження» колишніх посад, установ та організацій суспільно-політичної сфери (*kancléř, starosta, kampelička, finanční úřad*). У процесі актуалізації відбувається функціональна переоцінка та розширення сфери стилістичного використання лексем, які в словниках маркувалися як рідковживані, застарілі (*magistrát, radní*). Лексичний матеріал, зібраний у процесі дослідження, дає змогу зробити висновок про те, що явище актуалізації доволі часто супроводжується семантичними змінами – розширенням або звуженням значення номінативних одиниць (*hejtman, lustrace, kancléř, městys*).

8. Одним із способів вивчення неологізації словникового складу є спостереження над функціонуванням нових лексичних одиниць, яке здебільшого здійснено на матеріалі текстів засобів масової інформації. Аналіз суспільно-політичних неологізмів, відібраних зі словника SN 1 (462 інновації), виявив, що 89 % нових лексичних одиниць вживаються в текстах Чеського національного корпусу. Ці інновації неоднорідні за своїм семантичним і конотативним наповненням, способом творення. Значною функціональною активністю (понад 100 000 слововживань у корпусі SYN) характеризуються 9 лексичних одиниць. Більше ніж 25 % неологізмів трапляються в корпусних текстах понад 1000 разів, що, на наше переконання, вказує на можливість їхнього входження до активного пласту чеського лексикону. Не

зафіксовані в корпусі SYN Чеського національного корпусу 11 % суспільно-політичних неологізмів зі словника SN 1.

Проаналізувавши суспільно-політичні новотвори, які функціонують у корпусі SYN, ми виявили, що іншомовний лексичний матеріал превалює над неологізмами, утвореними на власному мовному ґрунті. Серед іншомовних неологізмів такого характеру найбільшу групу утворюють англіцизми, адаптація яких проходить по-різному. Значна кількість запозичень фонетично, графічно або морфологічно адаптувалася в чеській мові (*euromanažer, lídr, broker, panker, reket*), частина зберігає форму мови-джерела (*gender studies, Greenpeace*). Динамічні процеси в сучасному чеському лексиконі пов'язані з явищами орфоепічної, орфографічної та словотвірної варіантності запозичених неологізмів (*holding* [holdy-] – [houldy-], *superkauza – supercausa, lobbing – lobbování*).

9. Аналіз неологізації чеської суспільно-політичної лексики кінця XX – початку XXI століть та суспільно-політичних неологізмів як продуктів цього процесу демонструє складність та інтенсивність розвитку сучасної чеської мови загалом. У роботі зафіксовано значний масив нового фактичного матеріалу, засвідчено зрушення, які відбуваються в лексиці суспільно-політичної сфери, та показано формування нових тенденцій у процесі неологізації чеської лексико-семантичної системи. Оскільки лексика суспільно-політичної сфери безперервно оновлюється, існує потреба в постійній фіксації нових лексичних одиниць та їх всебічному аналізі.

Перспективними вважаємо подальші дослідження динаміки парадигматичних зв'язків між лексемами суспільно-політичної сфери, виявлення нових контекстів їхнього вживання в сучасній чеській мові, зіставне вивчення лексико-семантичних інновацій у порівняльному плані на матеріалі слов'янських мов, зокрема чеської та української, а також лексикографічну роботу, зокрема створення словника чеських суспільно-політичних неологізмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

І. Спеціальна література

1. Аврамова Ц. Субстантивные неологизмы с первой частью евро- в современном болгарском литературном языке / Ц. Аврамова // Вестник Нижегородского ун-та им. Н.И. Лобачевского. – 2010. – № 4 (2). – С. 423–426.

2. Ажнюк Б. М. Англізми в сучасній українській, російській і чеській мовах / Б. М. Ажнюк // Мовознавство. – 2008. – № 2–3. – С. 190–207.

3. Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації / Б. М. Ажнюк // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 48–54.

4. Албул О. А. Современная общественно-политическая лексика болгарского языка (наименования лиц) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.03 “Славянские языки” / О. А. Албул. – Минск, 1988. – 18 с.

5. Антонов Н. Речник на нови и най-нови думи в българския език : А–Я / Н. Антонов. – София : Пеликан Алфа, 1994. – 188 с.

6. Архангельська А. М. Проблеми лексичної та фразеологічної семантики : навч. посіб. / А. М. Архангельська. – Рівне, 2005. – 164 с.

7. Архипенко Л. М. Етапи і ступені адаптації іншомовних лексичних запозичень в українській мові (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.) / Л. М. Архипенко. – Х. : ХНЕУ, 2008. – 168 с.

8. Баранов А. М. Русская политическая метафора (материалы к словарю) / А. М. Баранов, Ю. Н. Караулов. – М. : Ин-т рус. языка РАН, 1991. – 193 с.

9. Бацевич Ф. С. Процес неологізації та динаміка структури семантичного поля / Ф. С. Бацевич // Мовознавство. – 1980. – № 3. – С. 54–59.

10. Березовенко А. В. Лексичні інновації (на матеріалі болгарської мови 80-х років) / А. В. Березовенко. – К. : Київ. ун-т, 1998. – 189 с.

11. Бонджолова В. Речник на новите думи в съвременния български език / В. Бонджолова, А. Петкова. – Велико Търново, 1999. – 140 с.

12. Бурячок А. А. Формування спільного фонду соціально-політичної лексики східнослов'янських мов / А. А. Бурячок. – К. : Наук. думка, 1983. – 248 с.

13. Бялик В. Д. Лексичні новоутворення та неологізми : екстралінгвальні фактори їх появи та засвоєння мовою / В. Д. Бялик // Наукові записки Тернопільськ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. – 2003. – Мовознавство. – № 2 (10). – С. 32–35.

14. Валгина Н. С. Активные процессы в современном русском языке : учебное пособие для студ. вузов / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2001. – 304 с.

15. Васильєва Л. П. Розвиток сербохорватської суспільно-політичної лексики в повоєнний період / Л. П. Васильєва // Проблеми слов'янознавства. – Вип. 27. – Львів, 1983. – С. 79–84.

16. Васильева Л. П. Современная сербохорватская общественно-политическая лексика : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.03 "Славянские языки" / Л. П. Васильева. – К., 1984. – 23 с.

17. Ващенко О. О. Конвергентні та дивергентні процеси в чеській мові в діахронно-синхронному висвітленні (на матеріалі слів англомовного походження) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.03 / Ващенко Олена Олексіївна. – К., 2010. – 262 с.

18. Вежбицкая А. Антитоталитарный язык в Польше : механизмы языковой самообороны / А. Вежбицкая // Вопросы языкознания. – 1993. – № 4. – С. 107–125.

19. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2007. – 1736 с.

20. Віняр Г. М. Словник новотворів української мови кінця XX століття / Г. М. Віняр, Л. Р. Шпачук. – Кривий Ріг, 2002. – Вип.2. – 180 с.

21. Волков С. С. Неологизмы и внутренние стимулы языкового развития / С. С. Волков, Е. В. Сенько // Новые слова и словари новых слов / отв. ред. Н. З. Котелова. – Л. : Наука, 1983. – С. 43–57.

22. Волошин Ю. К. Новообразования и собственно неологизмы современного английского языка (опыт дифференциации новых слов) : автореф.

дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Ю. К. Волошин. – М., 1971. – 15 с.

23. Гак В. Г. Русская политическая метафора (материалы к словарю) / В. Г. Гак, А. Н. Баранов, Ю. Н. Караулов // Вопросы языкознания. – 1993. – № 3. – С. 136–140.

24. Гак В. Г. Новые слова и новые словари / В. Г. Гак // Новые слова и словари новых слов / отв. ред. Н. З. Котелова. – Л., 1983. – С. 15–29.

25. Гак В. Г. О современной французской неологии / В. Г. Гак // Новые слова и словари новых слов / отв. ред. Н. З. Котелова. – Л. : Наука, 1978. – С. 37–52.

26. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища шк., 1985. – 360 с.

27. Гуменна О. І. Лексичні інновації у словацькій літературній мові кінця XX – початку XXI ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.03 “Слов’янські мови” / О. І. Гуменна. – К., 2011. – 20 с.

28. Гуменна О. І. Семантичні запозичення у лексиці сучасної словацької мови (на матеріалі преси кінця XX – початку XXI ст.) / О. І. Гуменна // Проблеми слов’янознавства. – 2005. – Вип. 55. – С. 236–245.

29. Ґазда Й. Некоторые методологические проблемы сопоставительного изучения синхронной динамики современного русского и чешского языков / Й. Ґазда // Русский язык в центре Европы 4. – Банска Бистрица, 2001. – С. 27–33.

30. Даниленко Л. І. Лексико-семантичні інновації в сучасній чеській мові / Л. І. Даниленко // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 104–112.

31. Дроздова С. А. Словообразовательные новации в общественно-политической лексики (на материале СМИ конца XX – начала XXI в.) / С. А. Дроздова // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. – 2005. – Серія мовознавство. – Вип. 2/1. – С. 111–115.

32. Дуличенко А. Д. Русский язык конца XX столетия / А. Д. Дуличенко. – München : Otto Sagner, 1994. – 347 с.

33. Ермакова О. П. Семантические процессы в русском языке на рубеже веков / О. П. Ермакова // Acta Neophilologica VIII. – Olsztyn : Wyd. Uniw. Warmińsko-Mazurskiego, 2006. – S. 23–32.

34. Жайворонок В. В. Сучасний суспільно-політичний словник : процес оновлення / В. В. Жайворонок // Історія, стан і перспективи розбудови української термінології. – К., 1992. – С. 29–36.

35. Заботкина В.И. Новая лексика современного английского языка / В. И. Заботкина. – М. : Высш. школа, 1989. – 126 с.

36. Зализняк А. А. Семантическая деривация в синхронии и диахронии : проект “Каталога семантических переходов” / А. А. Зализняк // Вопросы языкознания. – 2001. – № 2. – С.13–25.

37. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови / Ю. А. Зацний. – Запоріжжя : Запоріз. держ. ун-т, 1998. – 431 с.

38. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний. – Львів : ПАІС, 2007. – 228 с.

39. Зацний Ю. А. Соціолінгвістичні аспекти вивчення словникового складу сучасної англійської мови : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Ю. А. Зацний. – Запоріжжя : Запоріз. держ. ун-т, 2004. – 284 с.

40. Земская Е. А. Активные процессы пополнения словарного состава русского языка 80-х – 90-х годов XX в. / Е. А. Земская // Aufbau, Entwicklung und Struktur des Wortschatzes in den europäischen Sprachen : Motive, Tendenzen, Strömungen und ihre Folgen : Beiträge zum lexikologischen Symposion in Heidelberg vom 7. bis 10. Oktober 1991. – Frankfurt-am-Main, 1993. – S. 199–213.

41. Земская Е. А. Активные процессы современного словопроизводства / Е. А. Земская // Русский язык в конце XX столетия (1985-1995) / под ред. Е. А. Земской. – 2-е изд. – М., 2000.– С. 90–141.

42. Земская Е. А. Активные тенденции в словопроизводстве / Е. А. Земская // Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Russkij jazyk / red. Evgenij Širjaev. – Opole : Uniw. Opolski – Inst. Filologii Polskiej, 1997. – S. 167–200.

43. Иванова Г. А. Неонимы в метаязыке лингвистики : лексикографический аспект / Г. А. Иванова // Русская академическая неография (к 40-летию научного направления) : материалы междунар. конф. / отв. ред. Т. Н. Буцева и О. М. Карева. – СПб : Лема, 2006. – С. 60–63.

44. Капуш А. В. Еволюційні процеси в німецькій лексиці суспільно-політичного змісту (на матеріалі періодичних видань 80–90-х років) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / А. В. Капуш. – К., 2000. – 20 с.

45. Карпіловська Є. А. Інноваційні процеси в лексиконі та граматичному ладі сучасної української мови / Є. А. Карпіловська, Н. Ф. Клименко, Л. П. Кислюк, А. П. Загнітко, М. О. Вінтонів // Фундаментальні орієнтири науки : зб. статей за матеріалами проектів гуманіт. та соц.-екон. напрямів ДФФД. – К. : Академперіодика, 2005. – С. 98–127.

46. Клајн И. Речник нових речи / И. Клајн. – Нови Сад : Матица српска, 1992. – 378 с.

47. Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : [монографія] / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. – К. : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.

48. Ковалик І. І. Вчення про словотвір (словотворчі частини слова) // І. І. Ковалик. – Львів, 1958. – 78 с.

49. Козьмик Г. О. Світ сучасної людини в контексті мовних змін : інноваційні процеси у лексичній системі англійської мови на межі XX і XI ст. : монографія / Г. О. Козьмик. – Запоріжжя : КПУ, 2007. – 141 с.

50. Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація / Ж. В. Колоїз. – К. : Акцент, 2007. – 311 с.

51. Колоїз Ж. В. До питання про диференціацію основних понять неології / Ж. В. Колоїз // Вісн. Запорізьк. ун-ту. Філол. науки. – 2002. – № 3. – С. 78–83.

52. Колоїз Ж. В. Українська неологія : здобутки і перспективи / Ж. В. Колоїз // Наукові праці : наук.-метод. журн. – Т. 105. – Вип. 92 : Філологія. Мовознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – С. 56–61.

53. Колоїз Ж. В. Тлумачно-словотвірний словник оказіоналізмів / Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг, 2003. – 166 с.

54. Колоїз Ж. В. Основні підходи до визначення лінгвістичного статусу неологізму / Ж. В. Колоїз // Науковий вісн. Криворізьк. держ. пед. ун-ту : Філол. студії. – 2008. – Вип. 1. – С. 27–36.

55. Коломієць В. Т. Розвиток лексики слов'янських мов у післявоєнний період / В. Т. Коломієць. – К. : Наук. думка, 1973. – 304 с.

56. Комарова З. И. Методология, метод, методика и технология исследований в лингвистике: учебное пособие / З. И. Комарова. – Екатеринбург : Изд-во УрФУ, 2012. – 818 с.

57. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс : текстуалізація реальності / Н. В. Кондратенко. – Одеса : Чорномор'я, 2007. – 155 с.

58. Конопацька Я. О. Особливості інтеграції нових лексичних одиниць у систему мови / Я. О. Конопацька // Вісн. Львів. ун-ту. – Серія іноземні мови. – 2012. – Вип. 19. – С. 174–179.

59. Конопацька Я. О. Семантична неологія в сучасному французькому медіадискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 "Романські мови" / Я. О. Конопацька. – К., 2005. – 20 с.

60. Костомаров В. Г. Языковой вкус епохи : из наблюдений за речевой практикой масс-медиа / В. Г. Костомаров. – 3-е изд., испр. и доп. – СПб. : Златоуст, 1999. – 320 с.

61. Котелова Н. 3. Первый опыт лексикографического описания русских неологизмов / Н. 3. Котелова // Новые слова и словари новых слов. – Л. : Наука, 1978. – С. 5–26.

62. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові : монографія / І. М. Кочан. – Львів : Видавн. центр Львів. нац. ун-ту ім. Ів. Франка, 2004. – 520 с.

63. Крючкова Т. Б. Особенности формирования и развития общественно-политической лексики и терминологии / Т. Б. Крючкова. – М. : Наука, 1989. – 151 с.

64. Курасова Е. В. Семантические неологизмы общественно-политической сферы в русском языке новейшего периода : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Е. В. Курасова. – Воронеж, 2006. – 22 с.

65. Лобур Н. В. Динаміка в семантиці терміна ideologie (на матеріалі чеської мови) / Н. В. Лобур // Вісн. Львів. ун-ту. Серія філол. – 2009. – Вип. 48. – С. 201–205.

66. Лопатин В. В. Рождение слова. Неологизмы и окказиональные образования / В. В. Лопатин. – М., 1973. – 152 с.

67. Лук’яненко С. С. Лексико-словотвірні інновації в українському соціально-політичному назовництві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / С. С. Лук’яненко. – Х., 2009. – 18 с.

68. Лук’яненко С. С. Спроба визначення тематичних меж та властивостей соціально-політичної лексики / С. С. Лук’яненко // Наукові праці Кам’янець-Подільськ. держ. ун-ту. Філол. науки. – 2007. – Вип. 15. – Т. 1. – С. 136–139.

69. Лук’яненко С. С. Тематичні групи соціально-політичних номенів української мови (історія та сучасний стан) / С. С. Лук’яненко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2007.– № 765. – Сер. Філологія. – Вип. 50. – С. 3–7.

70. Лыков А. Г. Можно ли окказиональное слово называть неологизмом / А. Г. Лыков // Русский язык в школе. – 1972. – № 2. – с.85–89.

71. Лыков А. Г. Современная русская лексикология (русское окказиональное слово) / А. Г. Лыков. – М. : Высш. школа, 1976. – 119 с.

72. Мазурик Д. В. Нове в українській лексиці : словник-довідник / Д. В. Мазурик. – Львів : Світ, 2002. – 130 с.

73. Мазурик Д. В. Українська неологічна традиція / Д. В. Мазурик // Вісн. Львів. ун-ту. – Серія філол. – Вип. 34. – Ч. 1. – 2004. – С. 219–225.

74. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української мови (90-ті роки XX ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Мазурик Данута Володимирівна. – Львів, 2002. – 212 с.

75. Мартинцова О. Неологические процессы в аспекте ономасиологической типологии / О. Мартинцова // Теоретические и методологические проблемы сопоставительного изучения славянских языков / Институт славяноведения и балканистики. – М. : Наука, 1994. – С. 25–33.

76. Михайленко Л. Л. Динаміка суспільно-політичної лексики української мови кінця XX – початку XXI століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Л. Л. Михайленко. – К., 2009. – 21 с.

77. Мова тоталітарного суспільства / ред. Г. М. Яворська. – К., 1995. – 126 с.

78. Мороз О. О. Сучасна чеська суспільно-політична лексика : семантика, структура, динаміка : дис. … канд. філол. наук : 10.02.03 / Мороз Олена Олександрівна. – К., 2005. – 160 с.

79. Нелюба А. М. Лексико-словотвірні інновації (1983–2003) : словник / А. М. Нелюба. – Х. : ХНУ ім. В. Каразіна, 2004. – 136 с.

80. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (2004–2006) : словник / А. Нелюба, С. Нелюба. – Х. : Майдан, 2007. – 143 с.

81. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (2014) : словник / А. Нелюба, Є. Редько. – Х. : Харк. іст.-філол. т-во, 2015. – 219 с.

82. Нелюба А. М. Явища економії в словотвірній номінації української мови : монографія / А. М. Нелюба. – Х., 2007. – 302 с.

83. Неологічні назви осіб у сучасних слов’янських мовах : монографія / Г. М. Вокальчук [та ін.] ; ред. Г. М. Вокальчук. – Рівне ; Оломоуць, 2011. – 355 с.

84. Нові слова та значення : словник / укл. Л. В. Туровська, Л. М. Василькова. – К. : Довіра, 2008. – 271 с.

85. Новое в русской лексике. Словарные материалы-77 / ред. Н. З. Котеловой. – М. : Русский язык, 1980. – 175 с.

86. Осипова М. А. Трудности категоризации : общественно-политический лексикон / М. А. Осипова // Współczesna komunikacja językowa. Najnowsze zmiany

w leksyce i słowotwórstwie języków słowiańskich / red. Z. Rudnik-Karwatowa. – Warszawa, 2008. – С. 195–212. – (Prace Slawistyczne ; 125).

87. Панько Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г.П. Мацюк. – Львів, 1994. – 216 с.

88. Пернишка Е. Речник на нови думи и значения в българския език / Е. Пернишка, Д. Благоева, С. Колковска. – София, 2001. – 309 с.

89. Пернишка Е. Речник на новите думи в българския език (от края на XX и първото десетилетие на XXI в.) / Е. Пернишка, Д. Благоева, С. Колковска. – София, 2010. – 520 с.

90. Пілецька Н. В. Запозичення в чеській економічній термінології / Н. В. Пілецька // Вісн. Львів. ун-ту. Серія філол. – 2006. – Вип. 38. Ч. 1. – С. 83–88.

91. Пілецька Н. В. Семантичні процеси в чеській економічній терміносистемі / Н. В. Пілецька // Науковий вісн. Ужгород. ун-ту. – Серія : Філологія. – 2008. – Вип. 19. – С. 19–23.

92. Попова З. Д. Лексическая система языка (внутренняя организация, категориальный аппарат и приемы описания) : учеб. пособие / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Либрком, 2009. – 172 с.

93. Попова Т. В. Неология и неография современного русского языка / Т. В. Попова. – М., 2005. – 165 с.

94. Пристайко Т. С. О некоторых терминологических проблемах современной неологии / Т. С. Пристайко // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. – 2009. – Серія Мовознавство. – № 15. – Т. 1. – С. 253–259.

95. Савицкий Н. К методологии сопоставительного изучения динамики словарного запаса / Н. Савицкий, Р. Шишкова // Теоретические и методологические проблемы сопоставительного изучения славянских языков. – М. : Наука, 1994. – С. 51–56.

96. Самойлова І. А. Процеси семантичної деривації в лексиці сучасної української літературної мови (на матеріалі неологізмів 70-х – 90-х років XX ст.) :

автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / І. А. Самойлова. – К., 1999. – 16 с.

97. Сенько Е. В. Неологизация в современном русском языке : монография / Е. В. Сенько. – СПб. : Наука, 2007. – 355 с.

98. Сербенська О. А. Актуальне інтерв’ю з мовознавцем : 140 запитань і відповідей / О. А. Сербенська, М. Й. Волощак. – К. : Просвіта, 2001. – 204 с.

99. Скороходько Е. Ф. Неоніми в когнітивній та комунікативній структурі наукового тексту (на матеріалі англійської мови) / Е. Ф. Скороходько // Мовознавство. – 2004. – № 1. – С. 45–53.

100. Словарь новых слов русского языка (середина 50-х – середина 80-х гг.) / под ред. Н. З. Котеловой. – СПб, 1995. – 876 с.

101. Снісаренко Я. Семантичний аналіз суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я. Снісаренко // Наукові записки. – Серія Філол. науки. – Вип. 89 (3). – Кіровоград, 2010. – С. 204–208.

102. Современный русский язык : Активные процессы на рубеже XX–XXI веков / отв. ред. Л. П. Крысин. – М. : Языки славянских культур, 2008. – 712 с.

103. Степанов Ю. С. Метод / Ю. С. Степанов // Лингвистический энциклопедический словарь / глав. ред. В. В. Ярцева. – 2-е изд., доп. – М. : Большая Российская энцикл., 2002. – С. 298.

104. Степанова Л. И. Чешская и русско-чешская неография / Л. И. Степанова // Русская академическая неография (к 40-летию научного направления) : материалы междунар. конф. / отв. ред. Т. Н. Буцева, О. М. Карева. – СПб. : Лема, 2006. – С. 152–155.

105. Стишов О. А. Актуалізована лексика в сучасній українській та російській мовах / О. А. Стишов // Проблеми зіставної семантики. – 2009. – Вип. 9. – С. 151–157.

106. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексиці та фразеології сучасної української мови (друга половина 80-х – 90-ті роки XX ст.) / О. А. Стишов //

Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Українська мова / red. nauk. S. Jermolenko. – Opole : Un-t Opolski, 1999. – С. 90–103.

107. Стишов О. А. Динамічні процеси в суспільно-політичній лексиці й термінології сучасних мас-медіа / О. А. Стишов // Проблеми семантики слова, речення та тексту / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – Вип. 3. – К. : КДЛУ, 2000. – С. 341–347.

108. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : монографія / О. А. Стишов. – К. : Видавн. центр КНЛУ, 2003. – 388 с.

109. Стратулат Н. В. Дериваційні та семантичні неологізми в лексичній системі української мови (на матеріалі тлумачного “Словника української мови” в 20-ти томах) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Н. В. Стратулат. – К., 2009. – 20 с.

110. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття / Л. В. Струганець. – Тернопіль : Астон, 2002. – 352 с.

111. Суперанская А. В. Общая терминология : Вопросы теории / Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. ; отв. ред. Т. Л. Канделаки. – Изд. 6-е. – М. : ЛИБРОКОМ, 2012. – 248 с.

112. Тараненко А. А. Языковая семантика в ее динамических аспектах : основные семантические процессы / А. А. Тараненко. – К. : Наук. думка, 1989. – 256 с.

113. Тараненко О. О. Варіанти / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / / Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні НАН України. – 2-ге вид. – К. : Укр. енцикл., 2004. – С. 62–63.

114. Тараненко О. О. Метафора / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні НАН України. – 3-тє вид. – К. : Укр. енцикл., 2007. – С. 307–309.

115. Тараненко О. О. Неологізм / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні НАН України. – 2-ге вид. – К. : Укр. енцикл., 2004. – С. 408-409.

116. Ткачук О. Б. Лексичні процеси в мові хорватських та українських мас-медіа в контексті суспільно-політичних змін кінця XX – поч. XX століття / О. Б. Ткачук // Вісн. Львів. ун-ту. Серія філол. – 2012. – Вип. 56. – Ч. 1. – С. 14–21.

117. Ткачук О. Б. Неологізми в мові хорватських засобів масової інформації 90-х років XX – початку XXI століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.03 “Слов’янські мови” / О. Б. Ткачук. – К., 2011. – 21 с.

118. Тогоева С. И. Новое слово : подходы и проблемы / И. С. Тогоева // Психолингвистические проблемы функционирования слова в лексиконе человека : кол. моногр. / под общ. ред. А. А. Залевской. – Тверь, 1999. – С. 75–101.

119. Тропина Н. П. Семантическая деривация : мультипарадигмальное исследование : монография / Н. П. Тропина. – Херсон : Херсон. держ. ун-т, 2003. – 332 с.

120. Тропіна Н. П. До питання про сутність лексико-семантичної деривації / Н. П. Тропіна // Мовознавство. – 1999. – № 1. – С. 54–59.

121. Тропіна Н. П. Семантична деривація в сучасній російській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова” / Н. П. Тропіна. – К., 2004. – 36 с.

122. Федонюк В. С. Англійсько-чеські мовні контакти кінця XX – початку XXI ст. / В. С. Федонюк // Вісн. Львів. ун-ту. Серія філол. – 2012. – Вип. 56. – Ч. 1. – С. 22–30.

123. Федонюк В. С. Номінації осіб у чеській мові кінця XX століття / В. С. Федонюк // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філол. науки. – 2013. – Кн. 2. – С. 159–166.

124. Холявко І. В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-их років XX ст. (семантико-функціональний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / І. В. Холявко. – Кіровоград, 2004. – 20 с.

125. Холявко І. В. Українська суспільно-політична лексика 90-их років XX ст. як тематична єдність / І. В. Холявко // Наука і сучасність : зб. наук. пр. Нац. пед. ун-ту ім. М.П.Драгоманова. – К. : Логос, 2002. – Т. 30. – С. 196–203.

126. Черникова Н. В. Метафора и метонимия в аспекте современной неологии / Н. В. Черникова // Филол. науки. – 2001. – № 1. – С. 82–90.

127. Шаповалова Г. В. Інноваційні процеси в сучасному медіатексті (функціонально-лінгвістичні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 “Журналістика” / Г. В. Шаповалова. – К., 2003. – 20 с.

128. Щуклина Т. Ю. Словотворчество как реализация лингвокреативного потенциала детей / Т. Ю. Щуклина // Филология и культура. – 2011. – № 24. – С. 116–120.

129. Янков А. В. Семантичні неологізми суспільно-політичного змісту в англійській мові (на рубежі століть) / А. В. Янков // Актуальні проблеми іноземної філології. – К., 2008. – С. 37–44.

130. Янков А. В. Соціально-політичні неологізми та оказіоналізми в американському варіанті англійської мови : структура – семантика – функціонування : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 / Янков Анатолій Вікторович. – Львів, 2004. – 276 с.

131. Akademický slovník cizích slov : Díl 1 : A-K / kol. autorů pod vedením V. Petráčkové a J. Krause. – 1. vyd. – Praha : Academia, 1995. – 445 s.

132. Akademický slovník cizích slov : Díl 2 : L-Ž / kol. autorů pod vedením V. Petráčkové a J. Krause. – 1. vyd. – Praha : Academia, 1995. – S. 446–834.

133. Balážová Ľ. Tematická a štruktúrna interpretácia neologizmov / Ľubica Balážová // Nová slovní zásoba ve výkladových slovnících : sborník příspěvků z konference : Praha, 31.10.-1.11.2000 / usp. O. Martincová, J. Světlá. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2000. – S. 20–27.

134. Bartošek J. Jazyk současné české politiky / Jaroslav Bartošek. – Olomouc : Vyd. Univ. Palackého v Olomouci, 1993. – 60 s.

135. Bosák J. Vplyv inovačných procesov na status kvalifikátorov v slovníkoch / Ján Bosák // Procesy innowacyjne v językach słowiańskich. – Warszawa, 2003. – S. 9–15.

136. Bozděchová I. Teorie terminologie a kognitivní lingvistika : k pojetí kategorizace, definice a nominace / Ivana Bozděchová // Slovo a slovesnost. – 2010. – Roč. 71. – S. 163–175.

137. Bozděchová I. Tvoření slov skládáním / Ivana Bozděchová. – Praha : Nakl. ISV, 1994. – 202 s.

138. Bozděchová I. Vliv angličtiny na češtinu / Ivana Bozděchová // Český jazyk na přelomu tisíciletí. – Praha : Academia, 1997. – S. 271–279.

139. Brabcová R. Nová slova v češtině : [recenze] / Radoslava Brabcová // Naše řeč. – 1999. – Roč. 82. – Č. 4. – S. 209–211.

140. Brabcová R. Nová slova v češtině 2 : [recenze] / Radoslava Brabcová // Naše řeč. – 2004. – Roč. 87. – Č. 5. – S. 258–260.

141. Brabcová R. Společensko-politické změny a jejich odraz v současné češtině / Radoslava Brabcová // Slavia. –1998. – № 67 (1–2). – S. 107–112.

142. Buzássyová K. Nová slova v češtině. Slovník neologizmů : [recenze] / Klára Buzássyová // Jazykovědný časopis. – 1999. – Roč. 50. – Č. 1. – S. 41–44.

143. Cuřín F. Vývojové tendence současné spisovné češtiny a kultura jazyka / František Cuřín, Jiří Novotný. – Praha : Státní pedag. nakl., 1974. – 106 s.

144. Čermák F. Lexikon a sémantika / František Čermák. – Praha : Nakl. Lidové noviny, 2010. – 357 s.

145. Čermák F. Morfématika a slovotvorba češtiny / František Čermák. – Praha : Nakl. Lidové noviny, 2012. – 287 s.

146. Černý J. Úvod do studia jazyka / Jiří Černý. – Olomouc, 1998. – 248 s.

147. Český jazyk na přelomu tisíciletí / František Daneš a kol. – Praha : Academia, 1997. – 292 s.

148. Čeština, jak ji znáte i neznáte / Světla Čmějrková, František Daneš, Jiří Kraus, Ivana Svobodová. – Praha : Academia, 1996. – 259 s.

149. Ćirilov J. Novi rečnik novih reči : Reči, izrazi i značenja preuzeti iz drugih jezika ili nastali u srpskohrvatskom jeziku posle drugog svetskog rata / Jovan Ćirilov. – Beograd : Bata, 1991. – 268 s.

150. Daneš F. Situace a celkový stav dnešní češtiny / František Daneš // Český jazyk na přelomu tisíciletí / F. Daneš a kol. – Praha : Academia, 1997. – S. 12–24.

151. Daneš F. Vývoj češtiny v období socialismu / František Daneš // Problémy marxistické jazykovědy. – Praha, 1962. – S. 319–332.

152. Dickins T. Attitudes to lexical borrowings in the Czech Republic / Thomas Dickins. – Liberec : Nakl. Bor, 2009. – 75 s.

153. Diviš I. Problematický slovník aneb Ta kniha skončí v popelnici / Ivan Diviš // Mladá fronta Dnes. – 1998. – Roč. 9. – Č. 279. – S. 21.

154. Dokulil M. Tvoření slov v češtině. 1. Teorie odvozování slov / Miloš Dokulil. – Praha : Nakl. Československé akademie věd, 1962. – 263 s.

155. Dvořáček P. Česko-ruský odborný slovník z oblasti nové terminologie právnické, ekonomické, finanční a úřední, včetně zkratek / Petr Dvořáček. – 1. vyd. – Praha : Linde, 1995. – 265 s.

156. Dvořáček P. Česko-ruský slovník nových a problémových výrazů / Petr Dvořáček. – 1. vyd. – Praha : Linde, 2005. – 383 s.

157. Dynamika a inovace v češtině a bulharštině (90. letá 20. století) : sborník příspěvků z pracovního setkání v Sofii 7.10.2002 / usp. A. Rangelova, Z. Tichá. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2003. – 138 s.

158. Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny / Ján Horecký, Klára Buzássyová, Ján Bosák a kol. – Bratislava, 1989. – 429 s.

159. Ermakova O. P. Семантические процессы, характерные для русской лексики 80-ых – 90-ых годов в связи с процессами общественно-политическими / O. P. Ermakova // Aufbau, Entwicklung und Struktur des Wortschatzes in den europäischen Sprachen : Motive, Tendenzen, Strömungen und ihre Folgen : Beiträge zum lexikologischen Symposion in Heidelberg vom 7. bis 10. Oktober 1991. – Frankfurt-am-Main, 1993. – S. 183–198.

160. Filipec J. Česká lexikologie / J. Filipec, František Čermák. – Praha : Academia, 1986. – 281 s.

161. Filipec J. Dynamika lexika v proměnách české národní společnosti 20. století / Josef Filipec // Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Český jazyk / red. nauk. J. Kořenský. – Opole : Uniw. Opolski, 1998. – S. 180–195.

162. Filipec J. Naše současná společnost, slovní zásoba a slovníky / Josef Filipec // Naše řeč. –1992. – Roč. 75. – Č. 1. – S. 1–11.

163. Filipec J. Neologismy z pohledu francouzké lexikologie a lexikografie / Josef Filipec // Časopis pro moderní filologii. – 1995. – Roč. 77. – Č. 2. – S. 42–48.

164. Filipec J. Předmluva / Josef Filipec // Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. – 2. opr. a dopl. vyd. – Praha : Academia, 1994. – 647 s.

165. Gazda J. Dynamika a internacionalizace slovní zásoby současné ruštiny / Jiří Gazda. – Brno, 2002. – 120 s.

166. Gazda J. Dynamika jazykových procesů v transformačním a posttransformačním období vývoje ruské společnosti [Електронний ресурс] / Jiří Gazda. – Brno, 2012. – Режим доступу : https://is.muni.cz/do/rect/habilitace/1421/gazda/habilitace/gazda_habilitacni_spis.pdf

167. Gazda J. Integrace cizojazyčných prvků v slovní zásobě současné ruštiny a češtiny (na materiálu substantivních neologismů) : autoreferát / Jiří Gazda. – Brno, 1999. – 23 s.

168. Guilbert L. La creativité lexicale / Louis Guilbert. – Paris, Librairie Larousse Publ., 1975. – 285 p.

169. Gutschmidt K. Словообразовательные новации (преморфемные дериваты) в славянских языках с точки зрения когнитивной лингвистики / Karl Gutschmidt // Procesy innowacyjne v językach słowiańskich. – Warszawa, 2003. – S. 63–76.

170. Hauser P. Nauka o slovní zásobě / Přemysl Hauser. – Praha : Státní pedag. nakl., 1980. – 195 s.

171. Havránek B. Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura / Bohuslav Havránek // Spisovný jazyk a jazyková kultura. – Praha, 1932. – S. 32–84.

172. Havránek B. Vývoj spisovného jazyka českého / Bohuslav Havránek // Československá vlastivěda. řada II. Spisovný jazyk český a slovenský. – Praha : Sfinx, 1936. – S. 1–144.

173. Hlavenka J. Výkladový slovník výpočetní techniky a komunikací : 5500 pojmů z oblasti výpočetní techniky : přes 7000 křížových vazeb : výklad anglických i českých odborných pojmů / Jiří Hlavenka a kol. – Praha : Computer Press, 1997. – 452 s.

174. Hlavsová J. Jazyk politiky / Jaroslava Hlavsová // Český jazyk na přelomu tisíciletí. – Praha : Academia, 1997. – S. 26–41.

175. Horecký J. Analogická nominácia / Ján Horecký // Kultúra slova. – 1987. – № 21. – Č. 5. – S. 129–137.

176. Horecký J. Neologizmy v súčasnej spisovnej slovenčine / Ján Horecký // Kultúra slova. – 1986. – Roč. 20. – Č. 1. – S. 6–13.

177. Horecký J. Terminologizácia a determinologizácia v slovenčine / Ján Horecký // Wiener Slawistischer Almanach 25–26. – 1990. – S. 201–204.

178. Chlupáčová K. K sémantické neologii v současné ruštině / Kamila Chlupáčová // SlavPrag. – 1982. – № 25. – S. 253–262.

179. Chloupek J. Funkční styly dnes / Jan Chloupek // Naše řeč. – 1994. – Roč. 77. – Č. 2. – S. 57–66.

180. Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch : za a proti : [zborník referátov z mezinárodného vedeckého sympózia konaného v Bratislave 9.–11.10.1997] / ed. J. Bosák. – Bratislava : Veda, 1999. – 165 s.

181. Internacionalizmy v nové slovní zásobě : sborník příspěvků z konference, Praha, 16.–18. června 2003 / ÚJČ AV ČR ; usp. Z. Tichá, A. Rangelova. – Praha : AV ČR, 2003. – 239 s.

182. Janovec L. Nevětné frazémy v nové slovní zásobě / Ladislav Janovec // Neologizmy v dnešní češtině / kol. autorů pod ved. O. Martincové. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2005. – S. 147–158.

183. Janovec L. Sufixiody a sufixoidní lexémy u substantivních kompozit / Ladislav Janovec, Albena Rangelova // Neologizmy v dnešní češtině / kol. autorů pod ved. O. Martincové. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2005. – S. 81–94.

184. Jazyk, média, politika / ed. Světla Čmejrková, Jana Hoffmannová. – Praha : Academia, 2003. – Vyd. 1. – 258 s.

185. Jedlička A. Innowacyjne procesy i tendencje we współczesnym języku literackim / Alois Jedlička // Z problemów współczesnych języków i literatur słowiańskich. – Varšava, 1976. – S. 11–22.

186. Jedlička A. Vývojová dynamika současné spisovné češtiny / Alois Jedlička // Naše řeč. – 1969. – Roč. 52. – Č. 2–3. – S. 79–94.

187. Języki słowiańskie wobec współczesnych przemian w krajach Europy środkowej i wschodniej / red. nauk. S. Gajda. – Opole : Wyższa Szkoła Pedag. im. Powstańców Śląskich, 1993. – 291 s.

188. Jílková H. Eurosloženiny v češtině – srovnání se současnou němčinou / Hana Jílková // Opera Academiae Paedagogicae Liberecensis. Series bohemistica. – Liberec, 2005. – Vol. 3. – S. 40–48.

189. Just V. Slovník floskulí : malá encyklopedie polistopadového newspeak : klišé, slogany, hantýrky, tiky, partiové metafory, slovní smogy / Vladimír Just. – Praha : Academia, 2003. – 216 s.

190. Just V. Slovník floskulí 2 : další várka slovního smogu : paslova, pavazby, pamyšlenky / Vladimír Just. – Praha : Academia, 2005. – 214 s.

191. Klímeš L. Slovník cizích slov / Lumír Klímeš. – 7. vyd. – Praha : SPS – pedag. nakl., 2005. – 829 s.

192. Kochová P. Nové iniciálové zkratky / Pavla Kochová // Neologizmy v dnešní češtině / kol. autorů pod ved. O. Martincové. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2005. – S. 242–248.

193. Komárek M. Olga Martincová a kol. : Nová slova v češtině. Slovník neologizmů : [recenze] / Miroslav Komárek // Slovo a slovesnost. – 1999. – Roč. 60. – Č. 1. – S. 67–69.

194. Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich 1. Słowotwórstwo. Nominacja / red. nauk. I. Ohnheiser. – Opole : Uniw. Opolski – Inst. Filologii Polskiej ; Univ. Innsbruck – Inst. für Slawistik, 2003. – 541 s.

195. Korbut J. Od arboristy do zorbonauta – nomina agentis i nomina attributiva (personalia) w najnowszej czeszczyźnie / Joanna Korbut // Bohemistika. – 2010. – Roč. 3. – S. 187–197.

196. Korostenski J. Česká a ruská slovní zásoba : (neologické aspekty) / Jiří Korostenski. – České Budějovice : Vysoká škola evrop. a region. studií, 2007. – 169 s.

197. Kořenský J. Metodologické problémy zkoumání proměn současných slovanských jazyků / Jiří Kořenský // Jazykovědný časopis. – 1998. – Roč. 49. – Č. 1–2. – S. 27–33.

198. Lazurova N. Porovnávací charakteristika současné společensko-politické slovní zásoby v ukrajinské a české publicistice [Електронний ресурс] : disertační práce // Nataliya Lazurova. – Brno, 2011. – Режим доступу : http://is.muni.cz/th/147418/ff_d/Disertace-Lazurova.pdf

199. Lotko E. Co a jak ovlivňuje inovační procesy ve slovní zásobě (na materiálu češtiny, slovenštiny a polštiny) / Edvard Lotko // Procesy innowacyjne w językach słowiańskich. – Warszawa, 2003. – S. 101–115.

200. Lotko E. Co odhaluje analýza neologizmů v současné češtině / Edvard Lotko // Srovnávací a bohemistické studie. – Olomouc, 2009. – S. 229–236.

201. Lotko E. O některých vývojových tendencích v současné slovní zásobě a jejich příčinách (na materiálu češtiny, slovenštiny a polštiny) / Edvard Lotko // Srovnávací a bohemistické studie. – Olomouc : Vyd. Univ. Palackého, 2009. – S. 209–229.

202. Lotko E. Současné postoje uživatelů k jazyku (sociolingvistický pohled na vybrané problémy) / Edvard Lotko // Srovnávací a bohemistické studie. – Olomouc : Univ. Palackého v Olomouci, 2009. – S. 113–122.

203. Lotko E. Srovnávací a bohemistické studie / Edvard Lotko. – Olomouc : Univ. Palackého v Olomouci, 2009. – 312 s.

204. Lotko E. Trendy ve slovní zásobě dnešní češtiny [Електронний ресурс]. Handout / Edvard Lotko. – Режим доступу : www.kb-old.upol.cz/data/soubor_kb_597.doc.

205. Martincová O. Aktuální problémy neologismů a neologizace / Olga Martincová // Filologické studie. – Praha : Karolinum, 1978. – Sv. 8. – S. 7–16.

206. Martincová O. Hybridní slova a některé obecné otázky neologie / Olga Martincová, Nikolaj Savický // Slovo a slovesnost. – 1987. – Roč. 48.– S. 124–139.

207. Martincová O. K popisu dynamiky slovotvorného systému / Olga Martincová // Rozumět jazyku : sborník k významnému životnímu jubileu univ. prof. PhDr. Radoslavy Brabcové, CSc. / [usp. O. Mališ]. – Praha : PF UK, 1995. – S. 38–42.

208. Martincová O. N. Savický – R. Šišková – E. Šlaufová. Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů : [recenze] / Olga Martincová // Slavia. Časopis pro slovanskou filologii. – 2000. – Roč. 69. – Č. 2. – S. 221–223.

209. Martincová O. Neologismy / Olga Martincová // Encyklopedický slovník češtiny / edit. P. Karlík, V. Nekula, J. Pleskalová. – Praha : Nakl. Lidové noviny, 2002. – S. 292-293.

210. Martincová O. Neologismy v současné slovní zásobě a slang / Olga Martincová // Sborník přednášek z 3. konference o slangu a argotu. – Plzeň, 1987. – S. 54–60.

211. Martincová O. Nová příslovečná pojmenování / Olga Martincová // Neologizmy v dnešní češtině / kol. autorů pod ved. O. Martincové. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2005. – S. 134–146.

212. Martincová O. Obecná charakteristika lexikografického přístupu k neologizmům / Olga Martincová // Komparacja współczesnych języków słowiańskich 1. Słowotwórstwo. Nominacja / red. nauk. I. Ohnheiser. – Opole : Uniw. Opolski – Inst. Filologii Polskiej, Univ. Innsbruck – Inst. für Slawistik, 2003. – S. 34–35.

213. Martincová O. Problematika neologismů v současné spisovné češtině / Olga Martincová. – Praha : Univ. Karlova, 1983. – 160 s.

214. Martincová O. Propria v neologické slovotvorbě / Olga Martincová // Dynamika a inovace v češtině a bulharštině (90. léta 20. století) : sborník příspěvků z pracovního setkání Sofie, 7. října 2002 / usp. A. Rangelova, Z. Tichá. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2003. – S. 19–25.

215. Martincová O. Typologie neologických procesů v slovní zásobě současné češtiny / Olga Martincová // Dynamické tendence v jazykovej komunikácii. – Bratislava : Jazykovedný ústav L'udovíta Štúra SAV, 1990. – S. 56–62.

216. Mitter P. Hybridní kompozita v současné češtině z hlediska slohových příznaků a expresivity / Patrik Mitter // Bohemistyka III. – 2003. – Č. 4. – S. 321–327.

217. Mitter P. Kompozice v kontextu současné češtiny / Patrik Mitter. – Ústí nad Labem : Acta Universitatis Purkynianae, 2006. – 165 s.

218. Mitter P. Nová slova v češtině 2 / Patrik Mitter // Bohemistyka. – 2004. – Roč. 4. – Č. 4. – S. 303–308.

219. Mitter P. Sémantická stránka domácích prvních komponentů hybridních složenin / Patrik Mitter // Varia XVIII : zborník plných príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov. (Prešov – Kokošovce-Sigord 3.–5.12.2008) / zost. M. Ološtiak, M. Ivanová, L. Gianitsová-Ološtiaková. – Prešov : Prešovská univ. v Prešove, 2009. – S. 465–467.

220. Mleziva E. Vliv společenských změn na vznik nových významů a výrazů v českém jazyce (Lingvisticko-sociologická studie) / Emil Mleziva // Slovo a slovesnost. – 1996. – Roč. 57. – S. 283–296.

221. Mravinacová J. Neosémantizmy vzniklé pod vlivem cizího jazyka / Jitka Mravinacová // Neologizmy v dnešní češtině / kol. autorů pod ved. O. Martincové. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2005. – S. 180–187.

222. Mravinacová J. Přejímání cizích lexemů / Jitka Mravinacová // Neologizmy v dnešní češtině / kol. autorů pod ved. O. Martincové. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2005. – S. 187–211.

223. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Český jazyk / red. nauk. J. Kořenský. – Opole : Uniw. Opolski, 1998. – 216 s.

224. Němec I. Nová slova Husova a J. A. Komenského / Igor Němec // Slovo a slovesnost. – 1970. – Roč. 31. – Č. 4. – S. 313–324.

225. Němec I. Vývojové postupy české slovní zásoby / Igor Němec. – Praha, 1968. – 192 s.

226. Neologie a neografie : výběr z národních bibliografií / Olga Martincová a kol. – Praha : ÚJČ AV ČR, 1996. – 95 s.

227. Neologizmy v dnešní češtině / kol. autorů pod ved. O. Martincové. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2005. – 248 s.

228. Neščimenko G. Přejatá slova : nevyhnutelné zlo vs. nevyhnutelné blaho? / Galina Neščimenko // Setkání s češtinou / ed. A. Krausová, M. Slezáková, Z. Svobodová. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2002. – S. 63–71.

229. Niševa B. Inovační procesy v české a bulharské jazykové situaci (na materiálu jazyka médii) / Božana Niševa. – Praha : Karolinum, 2014. – 182 s.

230. Nová slovní zásoba ve výkladových slovnících : sborník příspěvků z konference (Praha, 31.10.–1.11.2000) / usp. O. Martincová, J. Světlá. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2000. – 113 s.

231. Novák V. Proměny českého lexika pod vlivem historických události 20. století / Vladimír Novák // Bohemistyka. – 2010. – Roč. 1. – S. 26–38.

232. Nový akademický slovník cizích slov / kol. autorů pod ved. J. Krause. – 1. vyd. – Praha : Academia, 2005. – 879 s.

233. Nový akademický slovník cizích slov : [A–Ž : studentské vydání] / kol. autorů pod ved. J. Krause. – Praha : Academia, 2009. – 879 s.

234. Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 1972–1981. Cz 1. A–O / red. D. Tekiel. – Wrocław : Ossolineum, 1988–1989. – 197 s.

235. Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 1972–1981. Cz 2. P–Z / red. D. Tekiel. – Wrocław : Ossolineum, 1989. – 178 s.

236. Ohnheiser I. Из истории сопоставительного изучения инновационных процессов в славянских языках : в поисках методологического единства / Ingeborg Ohnheiser // Procesy innowacyjne v językach słowiańskich. – Warszawa, 2003. – S. 163–173.

237. Opavská Z. Některá pojmenování užívaná odpůrci a přívrženci (z pragmaticko-slovotvorného hlediska) / Zdeňka Opavská // Varia X : zb. materiálov z X. Kolokvia mladých jazykovedcov / zost. M. Nábělková, M. Šimková. – Bratislava, 2003. – S. 9–12.

238. Opavská Z. Neologizmy s novými komponenty e-, i-, m- v české slovní zásobě / Zdeňka Opavská // Współczesna komunikacja językowa. Najnowsze zmiany w leksyce i słowotwórstwie języków słowiańskich. – Warszawa, 2008. – S. 181–193.

239. Opavská Z. Nová pojmenování osob / Zdeňka Opavská // Neologizmy v dnešní češtině / kol. autorů pod ved. O. Martincové. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2005. – S. 40–53.

240. Pravidla českého pravopisu : s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky / zprac. kolektiv pracovníků: Zděněk Hlavsa [et al.]. – 1. vyd. – Praha : Academia, 1993. – 391 s.

241. Procesy innowacyjne w językach słowiańskich / red nauk. Z. Rudnik-Karwatowa. – Warszawa : SOW, 2003. – 257 s.

242. Průcha J. Dětská řeč a komunikace : poznatky vývojové psycholingvistiky / Jan Průcha. – Praha : Grada, 2011. – 199 s.

243. Radimský J. Italské a vybrané francouzské neologismy z oblasti informatiky a nových médií (1990–1996) / Jan Radimský. – České Budějovice : Jihočeská univ., 2003. – 119 s.

244. Rangelova A. Bulharské práce v oblasti neologie / Albena Rangelova // Časopis pro moderní filologii. – 1995. – Roč. 77. – Č. 2. – S. 111–120.

245. Rangelova A. K úkolům výzkumného záměru Vytvoření databáze lexikální zásoby českého jazyka počátku 21. století / Albena Rangelova // Lexikografie v kontextu informační společnosti : sborník příspěvků z pracovního setkání (Praha, 4.–6.6.2007). – Praha : ÚJČ AV ČR, 2008. – S. 11–18.

246. Rangelova A. Neosémantizmy a neosémantizační procesy / Albena Rangelova // Neologizmy v dnešní češtině / kol. autorů pod ved. O. Martincové. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2005. – S. 159–179.

247. Rangelova A. Projevy a nevyhraněnost kompozice a sufixace v nové slovní zásobě / Albena Rangelova // Slovo. – 1997. – Č. 4. – S. 27–32.

248. Rangelova A. Sociolingvistické aspekty neologie (na česko-bulharském materiálu) / Albena Rangelova // Slavia. – 1998. – Roč. 67. – Č. 1–2. – S. 149–154.

249. Rejzek J. K formální adaptaci anglicismů / Jiří Rejzek // Naše řeč. – 1993. – Roč. 76. – S. 26–30.

250. Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů / Iveta Krejčířová, Marie Sádlíková, Nikolaj P. Savický, Růžena Šišková, Eva Šlaufová. – 2., podstatně dopln. a oprav. vyd. – Praha : Academia, 2004. – 285 s.

251. Sádlíková M. Slovník postpřelomové doby / Marie Sádlíková, Nikolaj Savický, Růžena Šišková, Eva Šlaufová // Slavia. – 1994. – Roč. 63. – Č. 3. – S. 267–276.

252. Savický N. Neologie jako singulární bod jazykovědy / Nikolaj Savický // Česká slavistika 2003. České přednášky pro XIII. mezinárodní kongres slavistů (Ljubljana 15.–21.8.2003). – Praha : Academia, 2003. – S. 135–145.

253. Savický N. O jazyce, společnosti a funkcích / Nikolaj Savický // Slovo a slovesnost. – 2000. – Roč. 61. – S. 93–101.

254. Savický N. Pohyb ve slovní zásobě a v neologii / Nikolaj Savický // Konfrontační studium inovačních procesů ve slovanských jazycích. – Praha, 1999. – S. 3–7.

255. Savický N. Užívání jazyka jako kreativní proces / Nikolaj Savický // Užívání a prožívání jazyka : k 90. narozeninám Františka Daneše / ed. S. Čmejrková, J. Hoffmannová, E. Havlová. – Praha : Karolinum, 2010. – S. 67–70.

256. Slomek J. Slovníků nikdy není dost / Jaromír Slomek // Literární noviny. – 1999. – Č. 5. – S. 8.

257. Šlosar D. Jazyk totality a jazyk dneška / Dušan Šlosar // Spisovná čeština a jazyková kultura 1993. – Praha : FF UK, 1995. – Sv. 1. – S. 110–113.

258. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost : s Dodatkem Ministerstva školství, mládaže a tělovýchovy České republiky / zprac. lexikografický kolektiv ÚJČ AV ČR. – Vyd. 2., opr. a dopl. – Praha : Academia, 1994. – 647 s.

259. Slovník spisovného jazyka českého. Díl 1: A–M / zprac. lexikografický kolektiv ÚJČ ČSAV. – Praha : Academia, 1960. – 1311 s.

260. Slovník spisovného jazyka českého. Díl 2: H–L / zprac. B. Havránek a kol. – Praha : Academia, 1989. – 594 s.

261. Sochová Z. Co v slovnících nenajdete : novinky v současné slovní zásobě / Zdeňka Sochová, Běla Poštolková. – 1. vyd. – Praha : Portál, 1994. – 204 s.

262. Sochová Z. Co v slovnících nenajdete. Novinky v současné slovní zásobě. Č. 1 / Zdeňka Sochová, Běla Poštolková // Naše řeč. – 1992. – Roč. 75. – Č. 5. – S. 225–246.

263. Sochová Z. Co v slovnících nenajdete. Novinky v současné slovní zásobě. Č. 2 / Zdeňka Sochová, Běla Poštolková // Naše řeč. – 1993. – Roč. 76. – Č. 1. – S. 1–18.

264. Sochová Z. Co v slovnících nenajdete. Novinky v současné slovní zásobě. Č. 3 / Zdeňka Sochová, Běla Poštolková // Naše řeč. – 1993. – Roč. 76. – Č. 3. – S. 113–125.

265. Sochová Z. Co v slovnících nenajdete. Novinky v současné slovní zásobě. Č. 4 / Zdeňka Sochová, Běla Poštolková // Naše řeč. – 1993. – Roč. 76. – Č. 5. – S. 225–240.

266. Staněk V. Neologismy v díle Karla Čapka / Vladimír Staněk // Naše řeč. – 2000. – Roč. 83. – Č. 2. – S. 77–96.

267. Staněk V. Okazionalismy v současné české publicistice / Vladimír Staněk // Naše řeč. – 2002. – Roč. 85. – Č. 2. – S. 57–67.

268. Stich A. Neologismy v Havlíčkově publicistickém slohu / A. Stich // Naše řeč. – 1971. – Roč. 54. – Č. 5. – S. 283–300.

269. Světlá J. O neologii v odborné slovní zásobě francouzštiny / Jindra Světlá // Časopis pro moderní filologii. – 1995. – Roč. 77. – Č. 2. – S. 17–24.

270. Svobodová D. Anglické výrazy v českém publicistickém tisku / Diana Svobodová // Naše řeč. – 1996. – Roč. 79. – Č. 2. – S. 99–102.

271. Svobodová D. Aspekty hodnocení cizojazyčných přejímek : mezi módností a standardem / Diana Svobodová. – Ostrava : Ostravská univ. v Ostravě, 2009. – 167 s.

272. Svobodová D. Internacionalizace současné české slovní zásoby / Diana Svobodová. – Ostrava : Ostravská univ. v Ostravě, 2007. – 141 s.

273. Šimandl J. Máme slovník floskulí? / Josef Šimandl // Naše řeč. – 2004. – Roč. 87. – Č. 4. – S. 208–213.

274. Šmilauer V. Vývoj a obohacování slovní zásoby / Vladimír Šmilauer // Český jazyk 7. – 1957. – S. 52–67.

275. Tejnor A. Přejatá slova a veřejné mínění / Ant. Tejnor a kol. // Naše řeč. – 1972. – Roč. 55. – Č. 4. – S. 185–201.

276. Teze předložené prvému sjezdu slovanských filologů v Praze 1929 / Josef Vachek (ed.) // U základů pražské jazykovědné školy. – Praha : Academia, 1970. – S. 35–65.

277. Tichá Z. Materiálová báze slovníku neologizmů v češtině / Zdeňka Tichá // Procesy innowacyjne v językach słowiańskich. – Warszawa, 2003. – S. 225–230.

278. Uher F. Transformace společenství a slovní zásoba češtiny / František Uher // Slovo. – 1996. – S. 7–14.

279. Współczesna komunikacja językowa. Najnowsze zmiany w leksyce i słowotwórstwie języków słowiańskich / red. Z. Rudnik-Karwatowa. – Warszawa, 2008. – 282 s. – (Prace Slawistyczne ; 125).

280. Z dopisů jazykové poradně [Електронний ресурс] // Naše řeč. – 2006. – Roč. 89. – Č. 3. – S. 167–168. – Режим доступу : http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=8111

281. Zemskaja E. A. Активные процессы пополнения словарного состава русского языка 80-х – 90-х годов XX в. / E. A. Zemskaja // Aufbau, Entwicklung und Struktur des Wortschatzes in den europäischen Sprachen : Motive, Tendenzen, Strömungen und ihre Folgen : Beiträge zum lexikologischen Symposion in Heidelberg vom 7. bis 10. Oktober 1991. – Frankfurt-am-Main, 1993. – S. 199–213.

282. Ziková M. Slovotvorně motivované neologismy – produktivita a pravidelnost jejich tvoření / Markéta Ziková // Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity A 50. – Brno : Masarykova univerzita, 2002. – S. 94–104.

283. Ziková M. Substantivní neologismy a jejich parasystémový charakter / Markéta Ziková // Naše řeč. – 2001. – Roč. 84. – Č. 2. – S. 81–89.

II. Джерела ілюстративного матеріалу

А. Друковані видання

284. Blesk : deník. – 1992, 2003, 2005.

285. Emmerová M. Historky hejtmanice z nemocnice / Milada Emmerová a spolupracovníci. – Plzeň : Nava, 2009. – 80 s.

286. Hospodářské noviny : deník. – 1999–2014.

287. Lidové noviny : deník. – 1992, 1998–2000, 2003-2014.

288. Mladá fronta Dnes : deník. – 1992–1994, 1998–2014.

289. Nová slova v češtině. Slovník neologizmů. 1 / kol. autorů pod ved. O. Martincové. – Praha : Academia, 1998. – 356 s.

290. Nová slova v češtině. Slovník neologizmů. 2 / kol. autorů pod ved. O. Martincové. – Praha : Academia, 2004. – 568 s.

291. Parlamentní listy : měsíčník. – 2010-2013.

292. Právo : deník. – 1998-2002, 2005, 2009.

293. Reflex : týdeník. – 1999, 2004-2005, 2007, 2009, 2011-2013.

294. Respekt : týdeník. – 1991, 1996, 2001, 2010, 2013.

295. Šmíd J. Hovory s AntiKlausem : Supertajný kandidát na prezidenta vstoupil do hry! / Jaroslav Šmíd. – Praha : Petrklíč, 2008. – 222 s.

296. Týden : týdeník. – 2009.

Б. Електронні ресурси

297. Bartoň J. Politika: Paroubkova nevýhra [Електронний ресурс]. 09.06.2009 / Jan Bartoň. – Режим доступу : http://neviditelnypes.lidovky.cz/poli tika-paroubkova-nevyhra-dg9-/p_politika.aspx?c=A090608_163857_p_politika_wag

298. Beránek J. Kritika čisté (r)evoluce [Електронний ресурс]. 04.11.2008 / Jiří Beránek. – Режим доступу : http://blisty.cz/art/43653.html

299. Časté aféry donutily německého prezidenta rezignovat [Електронний ресурс]. 17.02.2012. – Режим доступу : http://www.denik.cz/ze_sveta/nemecky-prezident-wulff-rezignoval20120217.html

300. Databáze excepčního materiálu Neomat [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.neologismy.cz

301. Databaze heslářů [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/index.php

302. Demonstranti v Kyjevě znovu zaútočili na sídlo vlády, opozice vyhlásila 'eurorevoluci' [Електронний ресурс]. 25.11.2013. – Режим доступу : http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/1284941

303. Eliášová K. Kasl odmítl kandidovat na primátora s antiODS koalicí [Електронний ресурс]. 14.06.2010 / Kateřina Eliášová. – Режим доступу : http://zpravy.aktualne.cz/domaci/kasl-odmitl-kandidovat-na-primatora-s-antiods-koalici/r~i:article:670732/

304. Janeček K. Význam slova zlojed – slovní popis a vysvětlení [Електронний ресурс]. 03.01.2013 / Karel Janeček. – Режим доступу : http://www.kareljanecek.com/cs-CZ/blog/vyznam-slova-zlojed-slovni-popis-a-vysvetleni

305. Jurečka M. Nečasismus [Електронний ресурс]. 11.09.2012 / Marian Jurečka. – Режим доступу : http://marianjurecka.blog.idnes.cz/c/286974/Necasismus.html

306. Komárek S. Proces dolaďování [Електронний ресурс]. 11.06.2013 / Stanislav Komárek. – Режим доступу : http://hn.ihned.cz/c1-60045200-proces-doladovani

307. Komentář [Електронний ресурс]. 04.04.2007. – Режим доступу : http://www.dfens-cz.com/komentare.php?akce=fullview&cisloclanku=2007040201%20&page=4&style=

308. Korpus SYN, verze 3 z 27. 1. 2014 [Електронний ресурс] / M. Křen, F. Čermák, J. Hlaváčová [a jiní]. – Praha : Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2014. – Режим доступу : http://www.korpus.cz

309. Langr I. Paroubek, Klaus a politické líbánky (bez lásky, z rozumu) [Електронний ресурс]. 26.10.2009 / Ivan Langr. – Режим доступу : http://langr.blog.idnes.cz/c/107734/Paroubek-Klaus-a-politicke-libanky-bez-lasky-z-rozumu.html

310. Mikeš J. Pod linkou [Електронний ресурс]. 08.11.2007 / Jiří Mikeš. – Режим доступу : http://strategie.e15.cz/zurnal/pod-linkou-7#utm_medium=selfpromo&utm_ source=e15&utm_campaign=copylink

311. Nejezchlebová L. Bezzásahová Šumava: zdáli krušná, zblízka šumná [Електронний ресурс]. 17.08.2011 / Lenka Nejezchlebová – Режим доступу : http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/bezzasahova-sumava-zdali-krusna-zblizka-sumna_209657.html#.U6rG50BBrFw

312. Polák J. Vím, že se na to nesmím ptát, ale... [Електронний ресурс] 25.01.2012 / Jaroslav Polák. – Режим доступу : http://jaroslavpolak.blog.idnes.cz/c/242459/Vim-ze-se-na-to-nesmim-ptat-ale.html

313. Přibil M. Bobopodnikatelka [Електронний ресурс]. 07.10.2013 / Marek Přibil. – Режим доступу : http://www.tyden.cz/rubriky/nazory/bobopodnikatelka_284982.html

314. Příruční slovník jazyka českého [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/

315. Skuteční kmotři. Pět rodin, které ovládají Česko [Електронний ресурс]. 14.05.2012. – Режим доступу : http://nazory.aktualne.cz/komentare/skutecni-kmotri-pet-rodin-ktere-ovladaji-cesko/r~i:article:744543/

316. Slonková S. Andrej Babiš by byl blázen, kdyby ovlivňoval obsah MF DNES [Електронний ресурс]. 25.11.2013 / Sabina Slonková. – Режим доступу : http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/dvacetminut/_zprava/sabina-slonkova-andrej-babis-by-byl-blazen-kdyby-ovlivnoval-obsah-mf-dnes--1284752

317. Strany slovenské čtyřkoalice se dohodly, smlouvu podepíší v úterý [Електронний ресурс]. 03.06.2010 // EuroZprávy. – Режим доступу : http://zahranicni.eurozpravy.cz/evropa/11536-strany-slovenske-ctyrkoalice-se-dohodly-smlouvu-podepisi-v-utery

318. SYN2000: žánrově vyvážený korpus psané češtiny [Електронний ресурс] / F. Čermák, R. Blatná, J. Hlaváčová [a jiní]. – Praha : Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2000. – Режим доступу : http://www.korpus.cz

319. SYN2009PUB: korpus psané publicistiky [Електронний ресурс] / M. Křen, M. Hnátková, T. Jelínek [a jiní]. – Praha : Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2010. – Режим доступу : http://www.korpus.cz

320. SYN2010: žánrově vyvážený korpus psané češtiny [Електронний ресурс] / M. Křen, T. Bartoň, V. Cvrček [a jiní]. – Praha : Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2010. – Режим доступу : http://www.korpus.cz

321. SYN2013PUB: korpus psané publicistiky [Електронний ресурс] / M. Křen, M. Hnátková, T. Jelínek [a jiní]. – Praha : Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2013. – Режим доступу : http://www.korpus.cz

322. Šmídová J. Názory politiků na aktivitu “Zrušme komunisty” [Електронний ресурс]. 23.11.2005 / Jana Šmídová. – Режим доступу : http://www.rozhlas.cz/cro6/stop/_zprava/nazory-politiku-na-aktivitu-zrusme-komunisty--205056

323. Urban J. Pavel Blažek a čínský komunismus [Електронний ресурс]. 04.11.2012 / Jan Urban. – Режим доступу : http://blog.aktualne.cz/blogy/jan-urban.php?itemid=18012

ДОДАТКИ

Додаток А

База даних Databaze heslářů

Додаток Б

База даних Neomat

neologismy.cz/index.php?retezec=euro%2A&prijimam=1&stranka=9

Databáze excerpčního materiálu Neomat, verze 2.0

Excerpční program EDA

Oddělení současné lexikologie a lexikografie

Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i.

euro* Hledat

Podmínky užití materiálu z databáze Neomat

Souhlasím s podmínkami užití databáze EDA

Rozšířené vyhledávání

Nalezeno 1893 záznamů.

Předchozí 1 ... 7 8 9 10 11 ... 95 Následující

euro-koordinátor	podst m	Hospodářské noviny	
kursy jsou otevřeny všem zájemcům s ukončeným středoškolským vzděláním. Studijní materiály zpracované v českém jazyce umožňují studium i bez znalosti cizího jazyka, přestože pro další výkon funkce firemního euro-korespondenta/euro-koordinátor...		2001	
euro-koordinátor	podst m	Internet	
Držitelé certifikátu o úspěšném absolvování kurzu, který je zároveň dokladem o rekvalifikaci, budou připraveni zastávat místa firemních euro-koordinátor...		2001	
euro-koordinátor	podst m	Hospodářské noviny	
Reinhold Rickers, euro-koordinátor u Německého svazu spořitelen (DSVG) v Berlíně, turistům radí, aby se v novém roce vůbec vyvarovali přivézt cizí měnu. Naopak němečtí turisté by neměli v žádném případě vyvážet marky do...		2001	
euro-korespondent	podst m	Hospodářské noviny	
podílejí. Korespondenční kursy jsou otevřeny všem zájemcům s ukončeným středoškolským vzděláním. Studijní materiály zpracované v českém jazyce umožňují studium i bez znalosti cizího jazyka, přestože pro další výkon funkce firemního euro-korespondent...		2001	
euro-korespondent	podst m	Hospodářské noviny	
Úspěšné zakončení kursu znamená i získání certifikátu ověřujícího dosaženou kvalifikaci firemního euro-korespondent...		2001	
euro-korespondent	podst m	Internet	
Držitelé certifikátu o úspěšném absolvování kurzu, který je zároveň dokladem o rekvalifikaci, budou připraveni zastávat místa firemních euro-koordinátorů/euro-		2001	

Додаток В

Тематичні групи нової суспільно-політичної лексики

Додаток Ґ

Відантропонімні деривати, утворені від прізвищ відомих чеських політиків (на матеріалі нашого дослідження)

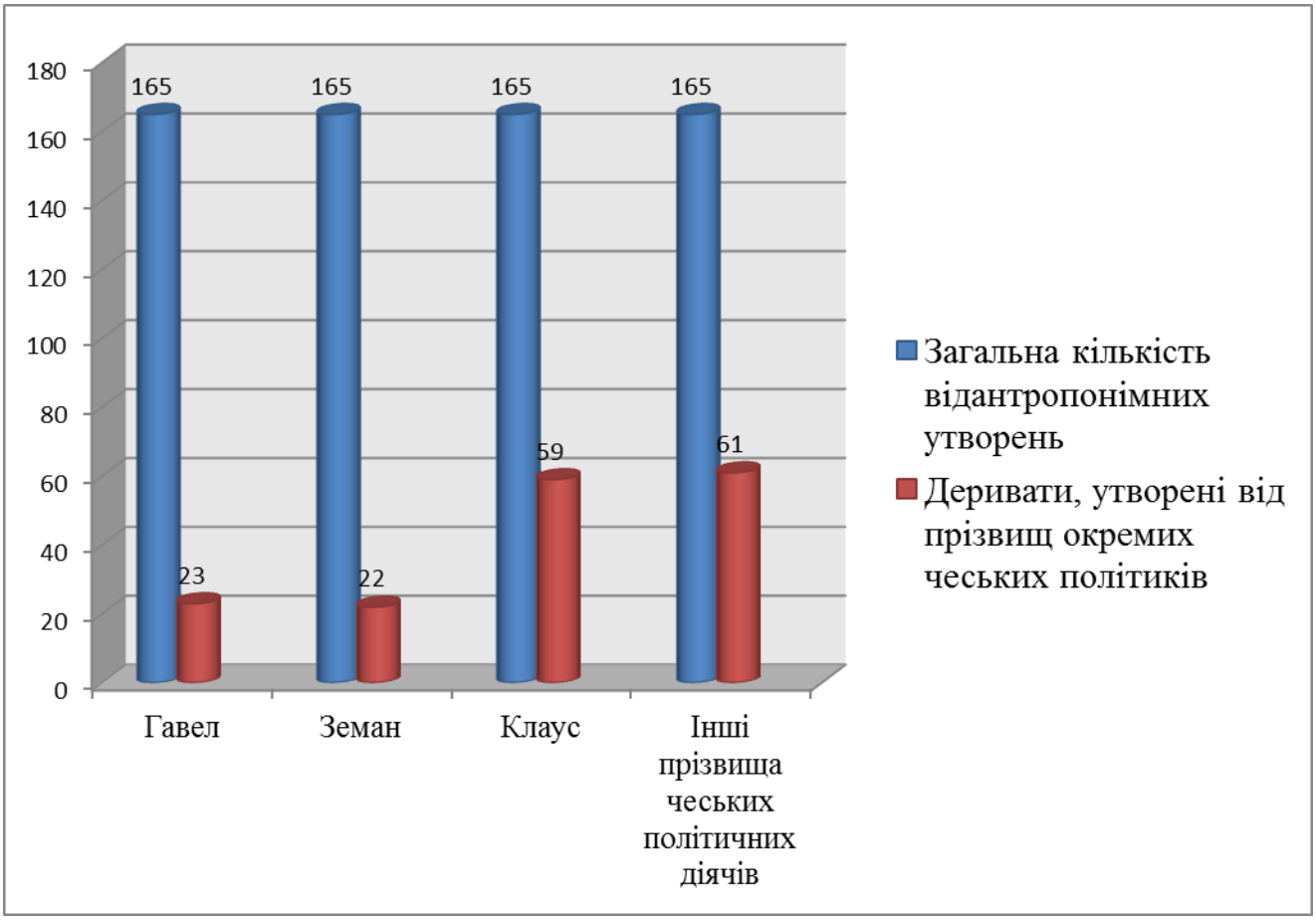

Додаток Е
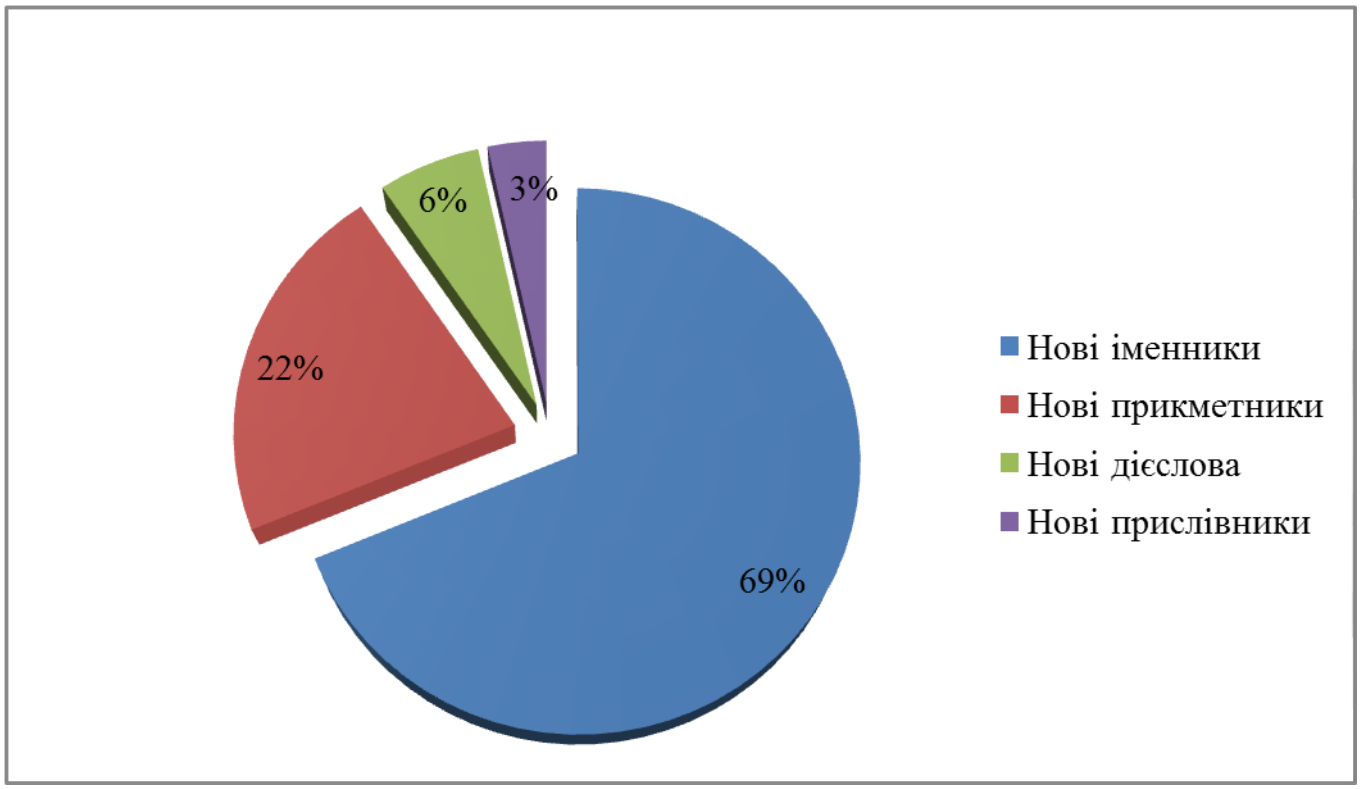
Словотвірні неологізми супільно-політичної сфери